Ірена Книш

ЖІНКА

ВЧОРА Й СЬОГОДНІ

diasporiana.org.ua

Ілько Бакан

ЖІНКА
ВЧОРА Й СЬОГОДНІ

MR. JOHN & JULIA BAKAN
16033 - 100A AVENUE
EDMONTON, ALBERTA, CANADA
T5P 0L9

БІБЛІОТЕКА
ЗДУ

IRENE KNYSH

THE WOMAN YESTERDAY AND TODAY

COLLECTION OF ARTICLES

WINNIPEG, 1958

Published by Author

ІРЕНА КНИШ

ЖІНКА ВЧОРА Й СЬОГОДНІ

ВИБРАНІ СТАТТІ

ВІННІПЕГ,

Накладом авторки

ВІД АВТОРКИ

В цю збірогку ввійшли деякі з моїх статтей розкиданих по різній українській пресі в 1951 — 1958 роках: Наше Життя — Філядельфія, Самостійна Україна — Чікаґо, Новий Шлях — Вінніпеґ, Жіногий Світ — Вінніпеґ, Український Голос — Вінніпеґ, Українське Слово — Париж, і найбільше Канадійський Фармер — Вінніпеґ.

Зібрані у п'яти циклях статті не систематизують ані не вигерпують багатогранної тематики, а тільки доривогно насвітлюють різні питання та принагідно заторкують деякі прояви з сьогогасного й минулого нашого суспільного життя, як теж жіногого руху в світі.

Ці "відгуки дня" і сьогодні не втратили своєї актуальности. З багатьох сторін відзивалися голоси, щоб їх зібрати в цілість, тим більше, що названі гасописи далеко не всім доступні. Хай це послужить виправданням появи книжегки "Жінка вгора й сьогодні".

Обкладинка
МАРІЇ ГАРАСОВСЬКОЇ-ДАЧИШИН

PRINTED IN CANADA

Друкарня "Нового Шляху", 184 Alexander Ave., Winnipeg 2, Manitoba

Свіжими шляхами

НА НОВИХ РЕЙКАХ

Модерний жіночий рух сходить на нові рейки. Перейшовши щасливо період "бурі й тиску" в добі "воюючого" фемінізму, стає він на шлях позитивного творення цінноців нарівні з мужеською половиною людського роду. Щораз менше в літературі жіночого руху змагання за ревіндикацію жіночих прав, а щораз більше прагнення світла, ясности, правди в майбутньому. Авжеж, причини на те достатні: жіноцтво виграло бій за рівноправність, бій, що тягнувся тисячоліття, в якому тріюмфи приходили на зміну розпуці. Сьогодні ніхто вже не виступає з релігійною, філософічною, соціологічною, психологічною чи біологічною аргументацією нижчости жінки, на те зважиться хіба маніяк або оригінал. Теоретично бій виграний і треба сказати, на щастя для людства. Бо в невиразних перспективах, що губляться на далекому горизонті, майоріє непевна і незнана наша майбутність і на те, щоб її стрінути і ставити їй чоло, треба буде напруги всіх фізичних, інтелектуальних і моральних сил цілого людства. А дві останні великі світові заверюхи доказали, що в нашій добі цивілізації якості жіночої істоти витримали блискуче вогневу пробу і що вже трудно собі уявити пасивність жінки в дальшому розвитку подій. Хочби й хотіла вона того, не дасть на те своєї згоди суспільність.

Автім бій виграний теоретично. Не вистачає друкованих законів, замало принагідних політичних чи юридичних стверджень. Треба буде перебороти ще багато глибоко закорінених пересудів, зломити вікову традицію недовіря. Тернистий шлях ще не закінчений, але одне певне: ніколи вже не вернеться те, що прой-

дено. Цей шлях має один тільки напрям — лицем до ясного майбутнього.

Жіночий рух щораз більше визбувається полеміки, зате щораз частіше стрічаємо в ньому не тільки прагнення, але й здійснення обєктивности у своїх власних справах. Обєктивність — поняття, якого донедавна відмовляли жінкам усі, навіть гарячі прихильники їхньої емансипації. Вважалося, що по своїм психологічним основним заложенням жінка до неї нездібна. Не входячи в те, чи були і які були на те докази, слід ствердити таке: людина, яка здобуває, яка бореться за щось, що вважає найсвятішим своїм правом, огорнена палючим бажанням перемоги — і так званий обєктивізм — дуже часто є тоді нічим іншим, як переходом на позиції противної сторони. Але раз перемога осягнена — тоді відпадають психологічні передпосилки субєктивізму, необхідні в кожній боротьбі, хто б за нею не стояв, жінки чи мужчини. Коли сьогодні жіноцтво в щоденній життєвій практиці самоутверджується в переконанні своєї здібности виконувати важливі суспільні функції, донедавна для нього закриті, коли спільно з чоловіками рішати мусить про політичні, соціологічні й економічні проблеми нашої доби — не дивниця, що забуваються давні гасла, давні методи діяння відходять на склад до арсеналу, відбувається невидний перехід на нові становища і родиться бажання пізнати правду в її обєктивній вартості, наскільки вона взагалі можлива.

Довга і страшенне важка була дорога. Як далеко сягає історична свідомість, жінки були підпорядковані чоловічій волі. Не тільки сама фізіологічна структура дала нам таке поняття жінки. Куди більш могутнім фактором у викуванні того поняття була історія, тисячі літ людського існування. Ані жінки ані мужчини в своєму теперішньому суспільно-психологічному понятті не є — і не були — поняттям-абсолютом. Їх можна розуміти тільки через призму релятивізму, на них склалися довгі покоління взаємовідносин, взаємодії в спільному суспільстві. І треба сказати, що для жінки укладалися вони не надто сприятливо.

На її довге-предовге нехтування мала вплив не так природня слабість, хоч без сумніву, під оглядом фізич-

ної сили жінка, особливо в стадії переходу з доісторичного життя в добу цивілізації, не могла рівнятись з чоловіком. Теж і її фізіологічні функції не завжди дозволяли їй на рівний старт. Але цікаво, що навіть якби прийняти це за підставу жіночої "нижчости" в життєвій боротьбі за існування, — це показалося невистачальне. На допомогу в духовому закріпощенні жінки прикликано перш усього релігію, а потім і філософію. Деякі релігійні системи в начало своєї науки поклали тезу про інтелектуальну й моральну меншевартість жінок, як от юдаїзм та іслям. Від 5.000 літ кожен жид, щоранку повторює молитву: "Благословенний хай буде Господь, що не сотворив мене жінкою". Якої треба сили, щоб зломити цю несправедливість, освячену пяти тисячами літ!

Коли читаємо в Корані, що "Бог сотворив жінку на потіху чоловікові по цілоденних трудах" — сьогодні це тільки усмішку в нас викликає. Але мільйони людей, людей добрих і освічених, справедливих і чесних, жили в атмосфері такої релігійної доктрини, творили суспільні звичаї, суспільну мораль, праводавство — під враженням і санкцією такого божого слова!

Колись Пітаґор викував фразу: "Існує принцип добрий, з якого вийшли порядок, світло і чоловік. Існує теж принцип злий, що породив хаос, пітьму й жінку". Так філософія прийшла з допомогою релігії на духове поневолення жінки. В релігійних мітах, почавши від спокушення Адама Євою вкусити з дерева пізнання добра і зла, і скінчивши на Пандорі, що їй завдячує людство свої хвороби й нещастя, бо випустила їх із пушки, де були вони увязнені — творилася моральна підбудова теорії про меншу моральну вартість, а через те і брак морального права до рівноправности жінки. Її вплетено у відвічну філософічну проблему дуалізму: протиставних собі понять добра і зла, темряви й світла. А з того випливали пізніше правні конструкції, що частинно або й цілковито позбавляли жінку правної особовости.

Система римського права, що через дві тисячі літ була основою правничого думання нашої культури, витворила теорію про жінку, як "fragilis sexus" (слабкий пол) в розумінні не тільки фізичному, але й інтелекту-

альному, що нездібний виконувати обов'язки, що їх суспільність накладає на людину, а через те і не достойний всіх прав.

І все те тягнулося довгими століттями. Зайво говорити, який це мусіло мати вплив на жінку, як формувало її духовість, як невідхильно мусіло породити найсильніший в людській історії комплекс меншевартости, що вже в самому зародку мусів засуджувати на невдачу кожну спробу організувати змагання за рівноправність.

Інколи повторюють думку, що ввесь жіночий рух це було тільки символічне борикання, що жінки здобули лише те, в чому їм чоловіча частина суспільности схотіла поступитися, що вони нічого **не взяли,** вони тільки **дістали.**

Нехай і так. Не те важне, яким шляхом і якими способами дійшли ми до теперішнього стану. Про те можна писати, можна досліджувати причини, але основного факту, **жіночої рівноправности і свідомости своєї рівноправности** це не змінить.

Це є пройдений етап, що ніколи не вернеться. Щоб там не говорити про суспільно-політичні взаємовідносини двох статей — жіночої і мужеської — проходили вони під знаком конфлікту. Але наша доба висуває вимоги інші: замість конфлікту — взаємне доповнення, замість обопільної настороженості — гармонійна співпраця. Авжеж, елемент боротьби ніколи цілковито не щезне — він притаманний кожному змаганню. Але, якщо вже він конечно потрібний, нехай вбирається він у рямки шляхетної конкуренції в змаганні за ліпшу долю свого народу, як цілости.

Непомітно на ті рейки стає новий жіночий український рух. Може не всі ще освідомили собі далекосяглі його суспільні наслідки, але одного дня стане він на ввесь ріст перед нашими очима, як один із найбільших осягів нашого народу: концентрації всіх його сил довкруги однієї центральної ідеї національного переродження. А українське жіноцтво з гордістю скаже тоді: наша була в тому велика участь.

"Наше Життя", Філядельфія, вересень 1951.

АПОСТОЛКА УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА
(У 100-ту річницю народин Наталії Кобринської)

I.

"Іти крок за кроком, добиватися вищого розвою людства, поборювати назадницькі переконання, доказувати силу й спосібність, дану жінці природою, пробивати **свіжі шляхи** в майбутнє. ."

Наталія Кобринська

Половину XIX-го століття зустрічає Галицька Україна в затяжній боротьбі за визначення свого національного обличчя: щойно пробудилось національне відродження під свіжим подувом весни народів у 1848, а вже прийшлося йому звести бій за своє самоутвердження — витримати наступ москвофільства. І в боротьбі за національну відрубність та її практичні наслідки в ділянці культури, мови й літератури минуло ціле півсторіччя.

Наталія Кобринська

Автім ще міцно не закріпився національний український рух у тодішній назві "народництва", як прийшла чергова проба: поворотні впливи соціялізму й матеріялізму.

На тлі цих ідеологічних і політичних конфліктів унутрі галицького громадянства, під постійною загрозою полонізації, здавалося, не було місця на жіночий рух, на духове відродження української жінки, на нав'язання до її світлих традицій у минулому. Бо і справді, в задушливій атмосфері буквоїдної боротьби за правопис, в тупосварливих противенствах "народовців" і "поступовців" — важко було сподіатися, щоб пробу-

джувалися почуття людської гідности та приспана енерґія половини українського народу, його жіноцтва, щоб воно включалось як свідома й рівноправна частина в спільне прямування до визволення нації. Українська жінка дрімає в тяжкій долі галицької селянки і сонливій атмосфері священичих "приходств", осторонь загумінкового громадського подвірчика...

У такому часі на українському овиді появляється Наталія Кобринська. Вихована в освіченій, громадсько активній та політично виробленій священичій родині Озаркевичів - Окуневських — стає трибуном українського жіноцтва і виходить далеко поза межі своєї Галичини. Через свій побут у Відні та в Швайцарії безпосередньо черпає свіжу думку европейського Заходу, та стає відразу на соборницький шлях у сердечній співпраці з наддніпрянками: спільно з Оленою Пчілкою видає 1887 р. альманах "Перший Вінок" і ставить програмові основи модерного українського жіночого руху.

Громадянська, публіцистична, літературна діяльність Наталії Кобринської об'явилась із такою силою і внутрішньою снагою, що хутко звернула на себе увагу всіх політичних українських угрупувань та осередків. Обидва політичні крила галицького українського світу стараються вбгати нову силу під власний виключний вплив. Безперечно, симпатії Кобринської були по стороні поступовців, але не пішла вона ніколи на те, щоб український жіночий рух тривко зв'язувати з одною політичною партією, хоч і не давала остаточної оцінки міжпартійного та надпартійного.

Кипуча енерґія й палка ідейність тієї жінки швидко збірає довкруги неї цвіт українського жіноцтва, в якого стає вона признаним авторитетом. Автім Наталії Кобринській, як кожній піонерці й борцеві за нові ідеї, пришлось зазнати багато прикростей і перешкод. Не завжди знаходила підтримку і зрозуміння навіть у самого жіноцтва. Не довелось теж радіти наслідками своєї праці: смерть закрила їй очі напередодні буйного розквіту її засіву, коли новий тип українки доказав необхідність жінки в усіх ділянках національного життя.

Етапи, що їх указувала Н. Кобринська на з'їздах (перший у Станиславові, 1884 р.), і вічах, словом і пером: право на освіту, економічна еманципація й незалежність, політична рівноправність — уже пройдені, але ідеї, що за них так гаряче заступалася, залягли глибоко в душу української жінки, що зберегла їм вірність і пам'ять для борця за перемогу справедливости в жіночій справі. Бо Наталія Кобринська відкрила душу української жінки для національної традиції і національних ідеалів. Тому українське галицьке жіноцтво ввесь час міцно стояло на національних позиціях, не даючи себе звести міражам інтернаціоналізму.

II.

"Мене вже серце не болить..."

У своєму завіщанні Наталія Кобринська просила вмістити на своєму нагробнику наведені вгорі слова. Усе життя боліло її серце: над темнотою і недолею українського жіноцтва, над його пасивністю й нерозумінням власних потреб, над його байдужністю до власної справи.

Та недаремний був її біль і труд. Засіяне зерно рясно почало сходити й видало буйні овочі. Кожна з програмович ділянок відродження української жінки розрослася до розмірів, що могли б переходити межі уявлення сучасниць Наталії Кобринської.

Ніхто сьогодні не оспорює права жінок на освіту. Тоді треба було переконувати, що жінка може й повинна ходити до середньої школи — сьогодні тисячні ряди українських дипломованих жінок є гордістю нації, жіночі ймення появляються на сторінках фахових і наукових журналів. Багато обдарована від природи українська жінка дає цінний вклад у культуру своєї нації. Непомітно впродовж одного покоління сталося те, що було б правдивою революцією в часах молодости Кобринської.

Якби одного дня забракло жінок у тих професіях, що їх вони сьогодні виконують як учительки, лікарки,

технічні й економічні спеціялістки, велика частина національного організму була б спараліжована. А ще так недавно жінка, що насмілилась би самостійно працювати "задля кусника хліба", була предметом їдких насмішок та зараховувалася до катеґорії осіб, що їх у товаристві добре виховані люди уникають. Усе стало тепер таке просте й ясне, таке самозрозуміле, що дивно інколи стає, що так тяжко треба було боротися за таке розуміння речей перед 50-ти роками.

Якби сьогодні Наталія Кобринська поглянула на стан організованого українського жіноцтва, на його численні в багатотисячним членством організації, на жіночу пресу й видавничий рух, на участь жінок у політичному житті, на їхній вплив на загально-громадські інституції, на ролю його в загально-національному відродженні, у прямуванні до державного й національного вивзволення, на тисячні лави ідейного, політично-свідомого та громадсько-виробленого українського жіноцтва, для якого билося й горіло її втомлене серце — знайшла б вона повне оправдання для свого нагробного напису: її вже серце не боліло б.

Коли сьогодні український нарід став модерною нацією, коли ввесь національний організм у напруженні працює для виборення кращої долі майбутнім поколінням, постать Наталії Кобринської висувається на перший плян, бо дала вона українському народові одну з найцінніших і найтривкіших основ: повернула йому його духово відроджену жінку. Слаба, затуркана, заглиблена в домашніх клопотах і дрібних інтриґах істота, найшла свою гідність, розгорнула свої сили і твердо станула у своїй нації на новий шлях — "до ясної і певної мети".

Сьогодні, в століття народин цієї великої українки, українське організоване й свідоме жіноцтво з вдячністю святкує пам'ять тієї, що "сорок літ трудилась у незламнім завзятті", що самовідреченням і ціною особистого щастя дала йому те, чим воно втішається тепер: любов і пошану свого народу.

"Наше Життя", Філядельфія, лютий 1951.

ПАМ'ЯТНА ДАТА

Революційний парлямент України, Центральна Рада в Києві, прийняв конституцію "Української Народньої Республіки" дня 29 квітня 1918 року. Сталося це майже в останній хвилині існування Центральної Ради, бо ще того самого дня німецьке військове командування насильно відсунуло Центральну Раду від влади і встановило в Україні гетьманський режим з гетьманом Павлом Скоропадським на чолі.

Ця конституція, що вже на довший час перед тим підготовлялася в спеціяльній парляментарній комісії, встановляла в своїй 11 статті, що:

> "Актова, громадянська і політична правомочність громадянина Української Народньої Республіки починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право Української Народньої Республіки не знає".

Таким чином українське жіноцтво здобуло 29 квітня 1918 року повноту громадянських прав, — ідеал, що його жінки цілого світу майже сто літ виборювали собі затяжними змаганнями з нехіттю консервативних елементів у світі, з недовір'ям суспільности до вміння жінок користуватися розумно своїми політичними правами, подекуди з назадницькими тенденціями деяких кол, що свідомо не допускали жінок як співгосподарів політичної суверенности їхніх країн.

Цей процес повної політичної емансипації жінок сильно приспішила війна. Мобілізація всіх сил народу для вимог війни силою факту ставила жінок на такі місця праці і становища в суспільстві, що їх годі було подумати перед тим. Вистане сказати, що поверх п'ять мільйонів жінок працювали для воєнних потреб у фабриках амуніції, в залізничій комунікації, при будові різних воєнних споруд, а навіть у копальнях, не кажучи вже про різні легші зайняття, недоступні до того часу жінкам. У цей воєнний час напруги всіх національних сил до перемоги в війні — по обидвох сторонах барикади — жінки показали не тільки свою працьовитість і працездатність, вони не тільки виправдали

свою здібність пристосуватися до всіх вимог і всіх потреб скомплікованої воєнної машини, але в багатьох випадках показалися просто незаступні. Американський президент Вілсон висказався пізніше, що без жінок не можливо було б Америці виграти війни.

Вже трудно було собі уявити, щоб у переході з воєнної на мирну економію можливо було б обійтися без тієї величезної армії жінок у модерному адміністраційному й індустрійному апаратах і тоді в одній країні за другою закони формально закріплювали те, що жінки фактично вже перед тим здобули.

Але й тепер, помимо того, що в парляментарних дебатах над законами про рівноправність жіноцтва лунали голоси вдячности для нього зо сторони всієї суспільности за його великий вклад у воєнні зусилля народу, — не обійшлося без тяжкої боротьби з опором заскорузлих противників жіночої рівноправности. На славу українського народу треба сказати, що в своїй поставі до справедливої розв'язки жіночого питання він один з перших пішов з духом часу і багато випередив інші культурні народи, з багатовіковою державною традицією. Тільки Данія, що зрівняла жінок у правах 1915 року, і частинно Канада, якої 5 провінцій на заході й Онтаріо признали жінкам виборче право в 1916 і 1917 роках (на цілу Канаду простягнулося воно аж у 1920 році), ідуть у цьому випадку перед Україною; всі інші держави (за вийнятком С.С.С.Р.) схвалили закони про рівноправність жіноцтва скоріше чи пізніше, але аж по війні. Та й то не скрізь були вони вільні від усіляких обмежень. Возьмім кілька прикладів.

В Англії схвалено щоправда виборче право жінок у березні 1918 року, але тільки для тих, що покінчили 30 літ життя і були або заміжні, або займали окремі в своїм імені помешкання, або мали університетські дипльоми. Минуло ще кілька років, заки наступило дальше зрівняння жінок у правах з мужчинами.

В ЗДА жінки користуються виборчим правом від дня 26 серпня 1920 року.

Бельгійські жінки дістали право голосу в квітні 1920 року, одначе тільки в муніципальних виборах.

У виборах до парляменту участь могли брати тільки ті жінки, яких чоловіки або сини впали на полі бою.

Німеччина поширила виборче право на жінок у Ваймарській конституції 1919 року і так само більшість країн у світі вирішила цю справу позитивно для жінок у роках 1918-1919.

Але французькі жінки мусіли ждати на свою рівноправність аж до кінця другої світової війни, а жіноцтво такої передової в світі культурної країни, як Швайцарія, не діждалося його й до сьогодні.

Як бачимо, український нарід у цьому поході культури і справедливости почесно зайняв одне з перших місць. Варто згадати, що вже в тій же Центральній Раді, що схвалювала конституцію Української Народньої Республіки з жіночою в ній рівноправністю, засідало дев'ять жінок-депутаток. Тим способом український нарід виявив пошану і вдячність для свого жіноцтва, що від найдавніших часів стояло пліч-о-пліч зо своїми чоловіками, синами й братами в обороні своєї країни, її народу, культури й релігії, а пізніше такими постаттями, як Наталія Кобринська, Ганна Барвінок, Олена Пчілка, Марко Вовчок, Леся Українка, Ольга Кобилянська — не стало б нам місця, щоб вирахувати всі визначні в українській культурі й новітній історії жіночі імена — чинною співпрацею в культурному будівництві і закріпленні національної свідомости українського народу клало підвалини під національний і політичний розвиток свого народу.

З датою 29 квітня 1918 року український жіночий рух переходить на нові рейки. Досягнувши формально повноту прав у найвищій українській законодатній установі, закінчив він один етап свого розвитку і станув з рівними правами але й з рівними обов'язками в марші української нації назустріч кращому майбутньому, на дорозі до якого нема вже ніяких внутрішніх перешкод у суспільності, що шанує і поважає своїх жінок. Тепер перед нами найголовніша ціль — боротьба не так за права внутрі нашої суспільности, як разом з нею за повне національно-державне визволення українського народу.

Український Голос, Вінніпеґ, 1 травня 1957.

ШЛЯХОМ НАЙВИЩОЇ ЛЮБОВИ

Нове покоління жіноцтва, духово оновлене, пройняте ідеями Лесі Українки й Наталії Кобринської, було готове для важкої проби, яку несла історична хвиля українського національного зриву. У добу, коли "червона оргія буяла на просторі" української землі, — з рядів українських повстанок, революціонерок, учасниць військових формацій вийшли: Віра Бабенко, Марія Соколовська, Ю. Лисогорова, Олександра Гамалія, Пріська Вараба, Віра Матвіїва, Наталя Максимцева, Олена Степанів, Софія Галєчко, Гандзя Дмитерко...

Може назавжди закрила історія інші імена неперечислених жінок-борців за Україну, що в тих роках зросили своєю кров'ю наше споконвічне — "скорбне перехрестя війн". Їх були тисячі безіменних, невідомих героїнь із очайдушною відвагою й хоробрістю, з безмірною любов'ю до України. За її волю вони вмирали на полі бою, гинули в льохах ворожих тюрем.

Але невмірущі 1917—1921 роки передали цю любов і віру дальшим змаганням, аж по сьогоднішній день.

На цьому шляху безкомпромісової збройної боротьби з новим окупантом, серед безчисленних жертв української крови залишилось назавжди безсмертним імення жінки, що 12 лютого 1924 року в понурих казаматах львівської тюрми після жорстоких тортур віддала своє життя за рідний край, за чесний стяг.

Ця героїчна смерть була тільки трагічним завершенням цілого життя Ольги з Левицьких Басараб, що боротьбу за національне визволення поставила на місце особистого щастя. Ще на передодні першої світової війни Ольга Левицька з найактивнішим гуртом жіноцтва веде у Львові підготову до військового діла: на триста перших майбутніх Українських Січових Стрільців є 33 жінки в окремій жіночій четі. У цих хвилюючих надією й дожиданням днях Ольга Левицька здисципліновано виконує свою службу: вербувати добровольців, дбати за постачання, відбувати військові вправи. Згодом у Відні бере участь в організуванні шпитальної й лікарської допомоги для стрільців і інших вояків-

Ольга Левицька-Басараб в однострої Січ. Стр. II.

Олена Теліга в народному одязі.

українців. З рядів перших воїнів "Української Військової Організації" (УВО) вириває її арештування у Львові 9 лютого 1924 року.

Історія українського підпілля не передає блискучих подвигів цієї жінки: вона перейшла в літопис української визвольної боротьби як та, що сумлінно виконувала свої обов'язки, наражалась на небезпеку й принесла в жертву життя не розкривши тайни, не зрадивши товаришів, не дивлячись на нелюдські страждання.

У 1942 році в цімже самім 9 лютого в Києві замкнулась на завжди тюремна брама за іншою жінкою, що теж "одважно дивилась дочасній смерті в очі". Олена Теліга — найвизначніша поетка останніх десятиліть, громадянка й революціонерка ввійшла в Пантеон героїв як передовий борець за українську державність.

Любов до Києва як серця України — забрала ще 16-річня Олена Шовгенівна на еміґрацію. Тож на його зов у 1941 році йде мужня й безстрашна, щоб боротись за українськість столиці України. І хоч поворот, як передбачала, приніс "і розпач, і образу", але Олена Теліга

БІБЛІОТЕКА
ЗДУ

не зійшла з дороги. Як голова Спілки Письменників почала розгортати всебічну, творчу працю. Це було продовження її боротьби з отрутами ворожих ідей, змагання за оновлену духовість народу, без якої нема перемоги.

Коли почались ґештапівські арешти в Києві, на остороги приятелів відказала: "Коли я загину, то знайте, що сповнила свій обов'язок до кінця і скажіть про це іншим". В один з лютневих ранків безмилосердний постріл німецького наїздника скосив це буйне в розквіті творчих сил життя.

Життєвий шлях Олени Теліги, це творчий шлях її поетичного таланту. Вона сама здійснювала те, що проповідувала. Ролю поетки розуміла як ролю бійця в народніх лавах, що освітлює шлях до перемоги, що втілює сам у житті те, що створив у поезії. Небагато таких творців і в цілій світовій літературі.

Олена Теліга й Ольга Басараб — ці два великі й нерозривні у визвольному русі ймення, як і героїчні учасниці Української Повстанської Армії засвідчують, що українська жінка бере повністю участь у поході нації.

Сьогодні в світовій опінії панує погляд, що жінка в збірне життя своєї суспільности вносить — серце. Українське жіноцтво за останні десятиліття визвольних змагань принесло свому народові найкращі дари свого серця: героїзм самопосвяти в безграничній любові Батьщини, бо:

"Ніхто не має більшої любови,
Як той, хто душу поклада за друзів"

(Л. Українка)

"Новий Шлях" Вінніпеґ, лютий 1951.

ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

(До 25-их роковин харківського процесу "Спілки Визволення України")

Не в будний день, а в неділю, 9 березня страшного в Україні 1930 року почався в Харкові процес проти "Спілки Визволення України".

Знаменним гаслом тої організації, що її ідеологічний центр утворили в Києві в 1925 році українські на-

ціональні діячі й патріоти з Сергієм Єфремовим у проводі, було — нація понад кляси, держава понад партії.

Людмила Старицька-Черняхівська

Але такий погляд на думку Москви могли визнавати тоді лише "буржуазні націоналісти", "куркульські ідеологи" і "відновники капіталізму", яких неминуче треба було викорінити, коли в грудні 1927 року XV-ий з'їзд комуністичної партії виніс ухвалу про колективізацію села. Тоді й вийшла з Москви директива про примусове винищення тих національно - свідомих елементів, що могли б очолити ідейний і практичний спротив селянства. Від 1928 року в Україні почалися масові арештування селян, робітників і інтеліґентів, а в наступному році хвиля арештувань заторкнула провідних діячів, що їх у числі 45, після слідчих тортур, ГПУ перевезло до харківського оперного театру на показовий суд, передаваний на всі світові радіостанції.

Нераз опісля ставали на таких показових процесах досвідчені політичні проводирі партій, загартовані небезпеками старі революціонери, військові й дипломати, люди науки, церковні достойники, сильні духом і розумом, а світ мав нагоду пересвідчитись, що з ними зробила безпощадна слідча система ГПУ, НКВД, МВД. Але на харківському процесі при ворожій атмосфері виповненої партійцями залі продіставалися у світ голоси суджених: "Хочемо незалежної України!", "Боролися й будемо боротися проти безбожництва!", "Хочемо

глибоко національної культури!", "Спілка Визволення України боролася не тільки за самостійність, але й за соборну Україну!"

Ці останні мужні слова належали 60-річній письменниці, **Людмилі Старицькій-Черняхівській,** що актом обвинувачення була зачислена до провідників і основників "Спілки Визволення України".

Крім неї між обвинуваченими були ще дві жінки: 41-річня **Ніна Токарівська,** професорка історії й української мови, що вчила в першій трудовій школі (гімназії) ім. Шевченка в Києві, колишня діячка соціял-демократичної партії, та 48-річня **Любов Біднова,** дружина відомого вченого, сама вчителька. Належали вони до тої акції СВУ, що її вела шкільна група з метою зберігати шкільну молодь від винародовлення та виховувати її на національних ідеалах і традиції, усуваючи нищівні впливи комунізму, інтернаціоналізму й панрусизму.

У своїх зізнаннях Ніна Токарівська заявила, що совєтську владу в Україні зустріла з недовір'ям, а справи т. зв. українізації вважала — провокацією. Її праця в школі велася в національному дусі, щоб діти свідомих інтеліґентів були ізольовані від большевицьких впливів. Відповіді Токарівської визначались стриманістю й гідністю.

Зате Людмила Старицька-Черняхівська своїми відважними репліками викликала подив. Вона не тільки відбивала закиди прокураторів і суддів, але й героїчно кидала їм визов та в тому словному двобої нерідко перемагала. Ось кілька уривків для прикладу:

...Ваше бажання зробити всіх селян мільйонерами?

Старицька-Черняхівська: Ну, а тепер я вас запитаю: ви не хочете, щоб усі селяни стали мільйонерами?

Любченко: Я не про те... В зізнаннях своїх ви написали, що без приватної власности неможлива еволюція матеріяльної культури... Нащо ж вам потрібна приватна власність?

Старицька-Черняхівська: На те, що я придбала й заробила, і що я маю право передати своїм дітям... Я сама була в робітничому осередку, — а як робітниця

працювала за станком два роки, і становище робітника я не тільки зрозуміла, але й відчула... розумієте — відчула...

Любченко: Як ви собі уявляєте це? Кожному селянинові припадало б по 50 десятин землі?... То всього землю мали б 3.5 мільйона, а що робила б решта?

Старицка-Черняхівська: А решта збунтується й зробить так, як це буде їм краще.

Любченко: А що ж треба було зробити, щоб цього не було?

Старицька-Черняхівська: Що ж, треба було зробити суд над 45 чоловіка, і все було б у порядку...

Любченко: Як усе ж таки ви розумієте українську національну культуру?

Старицька-Черняхівська: Потрібно, щоб не розривалася культурна традиція українського народу. Український народ був піонером соціялізму. Його традиція — це національна культура. Вона зафіксована ще за часів Запорозької Січі й конституції Орлика.

Любченко: Не будемо говорити про Орлика. Він не створив державної організації. А ось ви погоджуєтесь із змістом сучасної української культури?

Старицька-Черняхівська: Я хочу глибокої національної культури!

Гол. суду: Яке відношення до Петлюри?

Старицька-Черняхівська: ...Він прапора не покинув і з прапором сконав. Петлюра вважається за героя, його смерть була трагічна.*)

Ніхто з підсудних не відповідав із таким достоїнством, національною гідністю і водночас погордою до окупанта як донька Михайла Старицького, близька подруга Лесі Українки й учасниця "Першого Вінка" — Людмила Старицька-Черняхівська. Тому й в присуді дістала вона кару смерти з заміною на тюрму й позбавлення прав. Ніна Токарівська й Любов Біднов були засуджені по три роки тюрми з трирічним іспитовим речинцем.

---

*) Уривки зізнань наведені з львівського "Нового Часу", якого числа з 1930 р., зберіг у своїй книгозбірні у Вінніпеґу п. Андрій Господин.

Коли пригадуємо цей брутальний суд над ідеєю нації, що відбувався чверть століття тому, треба схилити чоло також перед українською жінкою, що на очах цілого світу держала високо прапор української державности, а в слід за цим кріпила серця мільйонів своїх сестер і братів для дальшої боротьби з окупантом.

"Новий Шлях" і "Канадійський Фармер", 7. III. 1955.

З НАШОГО ІСТОРИЧНОГО КАЛЕНДАРЯ

Завдяки заходам "Жіночого Кружка" в Коломиї (Зах. Україна) вийшло тому тридцять років перше число щомісячного часопису для українського жіноцтва п. н. "Жіноча Доля", що назвою, дещо сентиментальною, нав'язував до своєї далекої попередниці, "Нашої Долі", яку по одній книжці в роках: 1893, 1895 і 1896 видала — Наталія Кобринська.

Але довгі роки, що лягли між цими двома видавництвами, освідомили українське жіноцтво. Коли найпередовіші сучасниці Кобринської замість помагати їй — писали на тему цих публікацій до редакції тодішного часопису "Народ" обидливі й насмішливі листи, які Михайло Павлик з вдоволенням надруковував, то "Жіноча Доля" стрінулася з ентузіястичним прийняттям, а централя "Союзу Українок" у Львові в 3-му числі ось як привітала новий журнал:

"Головний Виділ "Союза Українок" у Львові, як виразник думки українського організованого жіноцтва західно - українських земель, витає з почуттям радости появу "Жіночої Долі" та бажає їй як найкращих успіхів.

Справа економічного просвітного та громадянського піднесення наших селянок, яку перед трьома роками жіночий з'їзд признав завданням і обов'язком жіночих товариств цілого краю, з появою "Жіночої Долі" стає вперше програмою видавництва. Таке видавництво мусить найти повну піддержку з нашого боку. Воно мусить стати нашому інтеліґентному жіноцтву дорогоцінним помічником у праці на селі.

Досі відчувалася в нас в цім напрямі велика недостача друкованого слова, яке зверталось би безпосередньо до жіночих селянських мас.

Цю недостачу усуває молоде видавництво, покликане до життя завдяки заходам "Жіночого Кружка" в Коломиї.

З огляду на це Головний Виділ "Союза Українок" закликає всі жіночі повітові Товариства та Філії "Союза Українок" в краю до як найінтензивнішої помочі видавництву "Жіночої Долі":

а) через пренумерату "Жіночої Долі" членами Т-ва;

б) через масове поширення "Жіночої Долі" на села даного повіту за допомогою сільських інтеліґенток;

в) через збирання жертв на видавничий фонд "Жіночої Долі".

При відповідній допомозі з боку організованого жіноцтва "Жіноча Доля" зможе виконати в наших національних змаганнях свою важну місію.

Львів, 5 листопада 1925. За Головний Виділ "Союза Українок":
Олена Шепарович, голова".

Олена Кисілевська, редакторка й видавець часописів для жіноцтва: "Жіноча Доля", "Жіноча Воля", "Світ Молоді" і др. видань.

Очевидно, що це звернення не мало б великого значіння, якби "Жіноча Доля" не була відповідно редаґована. Щасливо дібраний склад редакційної колеґії: д-р Володимир Сіменович, великий прихильник жіночого руху, що жив у ЗДА, відома письменниця Ірина Вільде й ін., а перш за все знаменита начальна редакторка Олена Кисілевська — вирішили успіх. "Жіноча Доля" дійшла в дуже короткому часі до кожного закутка галицької землі, переступила межі до країн Европи та дісталася за океани до наших сестер в Канаді і ЗДА. Число передплатниць росло — видавництво під умілим

керівництвом Олени Кисілевської розбудувалося: поруч уже тижневика "Жіноча Доля" стали виходити: незрівнана для селянок "Жіноча Воля", "Світ Молоді" й багаті змістом календарі "Жіночої Долі".

Аж до часу останньої світової війни "Жіноча Доля" виховувала українську жінку на свідому своїх обов'язків громадянку, вчила перемагати всі гальмуючі її ростові перешкоди, освідомлювала її обов'язки матері й господині, радила, потішала, бадьорила й кріпила... Вміщаючи вістки з широкого світу, з усіх місць поселення українців — стала всесвітньою трибуною для українського жіноцтва всіх континентів. Зокрема в Канаді "Жіноча Доля" здобула собі велику популярність.

В історії української жіночої преси одне з найвидніших місць займає "Жіноча Доля" Олени Кисілевської. Її п'ятнадцять річників остануть назавжди цінною пам'яткою українського жіночого руху.

Канадійський Фармер, 26. IX. 1955.

ІДЕЙНІ ДОРОГОВКАЗИ

(У двадцятиріччя першого Світового Конґресу Українського Жіноцтва 1934—1954)

Стоїмо напередодні святкувань 70-річчя першої жіночої організації в Україні. Коли глянемо на пройдений шлях ідейної та організаційної праці української жінки, — серця наші сповняються гордістю. Сотні жіночих українських товариств та інституцій, що гуртують багатотисячні маси свідомого національно, виробленого суспільно й політично членства, розпоряджають сильною власною пресою, єднаються в крайові, міжорганізаційні й світові централі, до голосу яких прислухається не тільки власний український нарід, але й чужий політичний світ — це справді осяги, що тільки в задушевних мріях увижалися нашим сестрам, що топтали перші стежки на непіднятій цілині.

Серед загальної байдужности, незрозуміння, а нерідко й непритаєної ворожости верстали вони свою путь,

гарячим своїм серцем і пророчою вірою кликали українське жіноцтво до щастя й світла на далеких обріях. На місце гурту ентузіясток — стотисячні лави, що рівним кроком ступають по життьовому шляху своєї нації. Сьогодні не можна собі й мислити змагання українського народу до його повної волі й суверенности без участи в ньому українського жіноцтва і коли б якийсь нечуваний суспільний катаклізм вирвав із нашого національного життя організований жіночий сектор, це була б справді катастрофа, що її наслідків годі собі уявити.

Мілєна Рудницька, довголітня голова Крайового Союзу Українок і президентка першого Світового Конґресу Українського Жіноцтва.

Організований жіночий рух такий як він сьогодні, не постав із порожнечі і зростав органічно. Перша його апостолка, Наталія Кобринська, кинула кличі й ідеї, що лягли в основу всього українського жіночого руху, який вона "не думала відчужувати від мужчин на полі загальних змагань та ізолювати від інших суспільних завдань". Але перші організації ступали ще навмання, до далеких цілей провадив їх інстинкт. Зате великі національні зрушення першої половини нашого сторіччя застали український жіночий рух вже закорінений у суспільності, як потрібний і самозрозумілий.

На чергу дня прийшов дальший етап: покласти ідеологічну й організаційну базу для діяння не окремих жінок-громадянок, не відірваних жіночих товариств, але для цілости організованого українського жіночого руху. Проблема ця назрівала до того ступня, що просто висіла в повітрі. І коли з ініціятиви "Союзу Українок" у Львові Діловий Комітет кинув клич Світового Українського Жіночого Конґресу, — відгукнулось на нього все українське жіноцтво.

Цей Конґрес відбувся в днях від 23 до 27 червня 1934 року в місті Станиславові, колисці українського жіночого руху, де на п'ятдесят років передтим Наталія Кобринська довела до створення першого українського жіночого товариства. Не тільки Станиславів, але всі західні українські землі стояли під знаком того величавого жіночого свята. Вся національна преса присвятила йому в цих днях перші свої сторінки. В ньому взяли участь представниці українського жіноцтва цілого світу по обидва боки океану. Поруч елеґантних дам, у суконях останньої моди — зайняли місця селянки в мальовничих народніх одягах, побіч паризьких капелюхів бачились — скромні, білі або колірові селянські хустки. На залі серед зелені й вінків видніли написи: Полісся, Холмщина, Волинь, Закарпаття, Велика Україна, Еміґрація, Канада, Злучені Держави Америки, Бессарабія, Буковина... З найдальших сторін з'їхалися делеґатки не тільки для перегляду проробленої але й намічення нової праці. Резолюції, виголошені програмові промови з'ясовували головні ідеї, в ім'я яких Конґрес скликано, становище до всесвітніх подій і тоді й вирішено створення — Світового Союзу Українок.

Треба при тому додати, що Конґрес був не тільки маніфестацією організованости й сили нашого руху, хоч може до того часу не всі собі його належно усвідомлювали. Не тріюмфальні фанфари за дотогочасні висліди, тільки відповідальна турбота за майбутнє поклали на ньому свою печать. Він визначив ті позиції, що їх сьогодні зайняло українське жіноцтво, і поставив перед ним нові дороговкази, що й до сьогодні нічого не втратили зо своєї свіжости й актуальности. З того боку беручи, він справді був тим сьомимилевим каменем, що визначує межу, замикає стару й відкриває нову епоху жіночого організаційного життя.

І хоч від тоді проминуло двадцять років, хоч українська нація проходить жахливу ґеєнну, що їй кінця і тепер ще не видно, але накреслені і сформовані на Конґресі ідейні заповіді української жінки стоять перед нами далі і кличуть нас зично: вперед, до перемоги!

Новий Шлях і Канадійський Фармер, червень 1954.

ПЕРШИЙ З'ЇЗД ЖІНОЦТВА НА ЕМІҐРАЦІЇ

Якраз минуло десять років, коли після закінчення другої світової війни українські жінки зорганізували свій перший З'їзд на еміґрації. Було це в днях 30 вересня й 1 жовтня 1945 року, в місцевості Фельдкірх, австрійської провінції Форарльберґ, недалеко швайцарської границі.

Не дивлячись на тяжку боротьбу за щоденний прожиток, на небезпеку насильної репатріяції, жінки вже на перших своїх зборах названої провінції, у липці того року, рішили однодушно створити самостійну жіночу орнанізацію, що навязувала б до світлих традицій українського жіночого руху та дозволяла б відновити давні зв'язки зі світовими жіночими організаціями. На Зборах обрано "Ініціятивний Комітет для віднови Союзу Українок", до якого ввійшли пані: Мілена Рудницька як голова та Тоня Горохович, Ірена Книш, Марія Мороз, Ірена Руснак, Анна Сапрун, Степанія Чорпіта, Ір. Юркевичівна, як членки.

Вслід за тим, по всіх важніших місцях, де жили українці, організувалися кружки "Союзів Українок", ішла дбайлива зв'язкова акція з іншими осередками в Австрії й Німеччині, видано першу Відозву до української жінки й Організаційну Інструкцію та "Інформаційний Листок"...

Підготова до З'їзду, що мав оформити центральну жіночу організацію "Союз Українок", ішла пляново й енергійно.

В назначений день приїхали делегатки з усіх трьох окупаційних зон Австрії та з французької зони Німеччини. Найбільше зворушував всіх приїзд великої артистки української сцени й заслуженої громадської діячки, пані Ганни Совачевої, в тому часі голови "Союзу Українок" в Зальцбурґу. Їй довелося переправлятися пішки по розхитаних мостах над прірвами та довго ви чікувати в дощеву негоду по пошкоджених залізничих станціях на спізнені поїзди.

Перед відкриттям З'їзду відбулася вранці Служба Божа, а опісля у вщерть виповненій просторій "ротонді" фельдкірхської вежі, що може пам'ятала брязкіт зброї

середньовічних лицарів, почався імпозантний — перший організований З'їзд українського жіноцтва на еміґрації.

Найважнішою постановою було ухвалення організаційних тез українського жіночого руху на еміґрації, прийнято теж Тимчасовий Статут Союзу Українок Европи і намічено пляни діяльности, для здійснення яких вибрано "Комітет Зв'язку".

На З'їзді були моменти великого підйому духа й глибокого зворушення. До світлих хвилин належав виступ пані Ганни Совачевої з гарячим словом до жіноцтва.

Слід підкреслити, що організаторки й учасниці З'їзду помимо всіх різниць поміж ними зуміли найти спільну мову та об'єднатися в спільних змаганнях. Коли в інших еміґраційних скупченнях партійні антаґонізми починали вже анархізувати наше внутрішнє життя — українські жінки об'єднано відновили свою організацію, зорганізували свою централю та тим самим увійшли в громадське життя як активний рівновартний чинник, давши приклад національної дружби, згоди, консолідації й толеранції.

Це був тріюмф ідей українського жіночого руху, що їх вказала українському жіноцтву перша його пробудниця — Наталія Кобринська.

Канадійський Фармер, Вінніпеґ, 3. X. 1955.

Підготова й перебіг З'їзду в брошурі "Перші кроки на еміґрації, (з недавно минулого)", Вінніпеґ 1955.

ЖІНКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ САМОЗБЕРЕЖЕННІ

Недавно в Вінніпеґу відбулася нарада Ширшої Ради Комітету Українців Канади при співучасті запрошених представників українського громадянства.

Одною з важніших справ, що обмірковувалися на нарадах, була турбота за дальше майбутнє української етнічної групи в Канаді, закріплення української культури та прищеплення молодому поколінню любови й пошани до українського народу, його традиції й культури.

Нема сумніву, що всі зібрані серіозно ставилися до того завдання та шукали способів його здійснення.

Якими шляхами піде дальше українське життя в Канаді, наразі годі передбачити, не можна ще в тій справі сказати останнього слова. Але напевно можна ствердити одне: як довго до процесу культурного й національного самозбереження не буде включена всеціло українська жінка, так довго всяке плянування буде тільки половинчасте, а надії на його здійснення можуть, на жаль, залишитися тільки надіями.

Один з визначних соціологів нашої доби сказав: "Хочете пізнати душу народу — шукайте її в його жінках і в піснях". Ці слова криють у собі глибоку правду. Жінка з природи більше привязана до минулого, до традиції, а через те вона зберігає в собі і в своєму житті звичаї свого народу, вона більше турбується щоденним життям своєї родини, своїх дітей і взагалі своїх найближчих. А через те вона не підпадає так легко чужим впливам, а принаймні не заходять вони в неї так скоро і так глибоко. Через те найчистіші риси національної культури найдовше зберігаються в сфері жіночих впливів, зачинаючи від таких речей, як страви, одяг, домашня обстанова, відношення до свого довкілля. Навіть мова в жінок звичайно чистіша ніж у мужчин.

Пишемо ці рядки не на те, щоб величати й вивищати жінок, тільки, щоб звернути увагу, звідки мусимо зачинати акцію для затримання свого національного обличчя.

Коли ж згадаємо, що це жінки вчать дітей говорити, що вони привчають їх не тільки їсти, ходити і т. д., але й формують найосновніші первні дитячого характеру і світогляду, з яких людина здає собі справу щойно в дорослому віці, то на ввесь ріст стане перед нами кольосальна роля українського жіноцтва в Канаді. А коли освідомимо собі, як мало зроблено, щоб впоїти в жінок почуття відповідальности за наше молоде покоління, як ми ті речі залишаємо звичайному, неконтрольованому їхньому бігові, як багато справ залишаємо тільки випадкові або жіночому інстинктові, щойно тоді повністю зрозуміємо, які втрати понесли ми через це занедбання і яка небезпека стоїть перед нами.

Правда, існують і працюють жіночі організації. Є їх у Канаді доволі багато, всекрайових і місцевих,

і зробили вони дуже багато. Але вони обмежені в діяльності до своїх членок, а крім того діяльність ця розкинена на багато ділянок і за мало рук та голов, щоб їх виконати як слід. А тимчасом величезна маса українського жіноцтва стоїть і ще довго буде стояти поза межами організованого суспільного життя. І ці жінки виховують дітей, ведуть свої господарства, впливають на свої родини. До тих або зовсім нема доступу, або доступ цей припадковий, принагідний і не пляновий. Мусимо шукати способу дістатися до тих широких мас українського жіноцтва, це наш національний обов'язок, це наша повинність. Здати це на кожну організацію зокрема, було б тільки заглушуванням нашого сумління. Є речі, що їх ніяка окрема організація, з найбільш відданим членством і розумним проводом не в силі зробити. Тут мусимо підступати не з організаційної тільки з всенаціональної точки погляду й до того покищо найбільш покликаний у Канаді КУК. Хочемо вірити, що не помине він цієї справи на свому найближчому конґресі.

Канадійський Фармер, Вінніпеґ, 21. І. 1953 р.

ЗДІЙСНЮЙМО СОБОРНІСТЬ У ЖИТТІ

Місяць січень проходить кожного року під знаком святкувань соборности українських земель у нав'язанні до політичного акту злуки з дня 22 січня 1919 року.

Це свято державности стає з кожним роком не так величавіше як самозрозуміле. І це найважніше, це значить, що розсіяний по земній кулі український нарід відчув своєю душею й поняв своїм розумом, що не може бути мови про дальший поступ у боротьбі за визволення, коли в передумову її не буде поставлена засада єдности політично - територіяльної й духово - культурної. Як довго українці будуть привязані більше до своєї Галичини, Буковини чи Кубані, ніж до спільної й найдорожчої всім цілої України, так довго невиправдані будуть їхні надії на здійснення свого найвищого політичного ідеалу: Самостійної Соборної України.

Правда, що свідомість потреби політичної єдности в формі соборности української держави вже входить неначе в кров і кість українського народу.

Але ми все ще забуваємо й не доцінюємо того, що соборність політична, заки наступить у вільній українській державі, мусить бути наперед здійснена практично в щоденному житті. Шлях визволення ще довгий, хоч ми віримо, що доведе до упрагненої мети. А до того часу ми підготовляємо себе й свій нарід до майбутнього спільного життя, затираючи ті різниці, що їх неминуче мусіли викликати відмінні умовини життя, виховання й перебування в межах різних держав. Досвід інших народів показав, що такі різниці далеко глибше зарисовані, ніж можна було спершу думати і що вони далеко перетривали момент злучення цілого народу в межах однієї держави.

Над усуненням тих різниць, над витворенням спільного національного, культурного й духового почуття всіх українців, з яких би вони околиць не походили, треба ще довго й тяжко працювати. Бо не вистане політичного підходу до справи, тут необхідна послідовна й продумана так сказати б "політика щоденного життя", що наближує й звязує всі вітки українського народу.

Мало звертається уваги, як багато можуть і повинні тут зробити жінки. Помимо політичної рівноправности жіноцтва тягар щоденного життя, заспокоювання його перших потреб у хаті, родині й господарстві все ще спочиває на плечах жінки. Вона це життя в його буденних виявах орґанізує, вона його укладає й плянує. В дійсності жінка стає посередником у товариських і сусідських взаєминах і в цій своїй ролі має безліч можливостей злагіднювати чи загострювати їх. Коли жіноцтво зрозуміє важливість цього величезного завдання: витворення однородної душі народу в її різнородніх зверхніх явищах, коли це стане його привичкою і рівночасно свідомістю, воно куди більше зможе зробити в найпростіших виявах щоденного життя, ніж зробили б це часописні статті чи промови на святочних академіях. Бо це речі принагідні й проминаючі, в той час як життя, його потреби й щоденні його вияви — безперервні й постійні.

Тому для організованого жіноцтва дуже важно вести виховання жінок не тільки шляхом політичної про-

паґанди чи під кутом практично-політичної діяльности, хоч це справи важні й не можна їх виключити від жінок. Але виховання мас мусить іти не менше під знаком защіплювання в їх світогляд основних правд і завдань для українського народу, між якими на першому місці треба поставити засвоєння соборницьких поглядів на українське життя й на національні обов'язки.

Канадійський Фармер, Вінніпеґ, 28. I. 1953.

ЖІНОЧИЙ ПАРЛЯМЕНТ

(Перед Конґресом Українок Канади)

I.

В днях 8, 9 і 10-го липня ц. р. відбудеться в Вінніпеґу Конґрес Українців Канади, а рівночасно з тим з'їдуться делеґатки від жіночих українських організацій, щоб у рямках цього загального З'їзду відбути теж і свій Конґрес Українок Канади.

Це буде жіночий парлямент. Не вагаємося надати йому цієї високої назви не тільки з огляду на його склад — там же буде репрезентоване все українське жіноцтво Канади — але й з огляду на важливість справ, що будуть чи повинні бути предметом його нарад. Сьогодні, напередодні Конґресу Українок Канади, не від речі буде хоч побіжно розглянути ці справи.

Ідеться тут у першу чергу про поширення бази існування та діяльности Комітету Українок Канади. Не закриваймо очей: величезна маса українського жіноцтва стоїть поза межами діючих організацій. Для нас під цю хвилину не важне те, до котрої організації жінка належить, але чи взагалі вона відчуває потребу якоїсь організації, чи дається в неї знати тяга до спільного національного життя, чи може замкнеться вона в колі своїх родинних справ та дрібних сусідських взаємин і буде глуха на зов свого народу. Найбільша меткість і активність одиниць не заступить ваги солідної бази масової організації з масовим членством. Правда, це найперше належить до кожної організації зокрема — дбати про поширення свого членства. Одначе мусимо

мати на увазі, що при вербуванні членства годі визбутися аґітаційного моменту в тому значенні, щоб хвалити організацію свою і, скажімо, промовчувати якості і вартості організації другої. А це добре для тих жінок, що в них уже є зацікавлення громадськими справами і що в них уже прозябає намір до якоїсь організації приступити, тільки вони не можуть рішитися на вибір, вони ще вагаються. Натомість, коли йдеться про жінок досі не зацікавлених чи мало зацікавлених громадським життям, цей підхід мало доцільний, він відстрашує радше, ніж притягає. Він відкриває перспективи суперничання й боротьби, а не всі жінки можуть знати, що саме в суперництві ідей і змагань, коли воно шляхетне, родиться тривкість майбутнього.

Куди інакше представляється справа, коли жінка чує голос не однієї чи другої місцевої чи крайової організації, але коли до неї заговорить усе організоване українське жіноцтво Канади об'єднане в свому найвищому представництві в жіночому українському парляменті. Тому, на нашу думку, від Конґресу Українок Канади повинен вийти заклик-маніфест до всіх українських жінок доброї волі, щоб не стояли вони осторонь від громадського життя, щоб горнулися до жіночих організацій, бо в цей спосіб виконують свій найперший суспільний обов'язок супроти себе самих, своїх родин і свого народу. Нема тут гірших чи ліпших організацій: кожна жіноча організація добра, в тому сенсі, що виконує якусь суспільну працю, є частиною великого національного апарату і має своє місце в загально-національному житті. Нехай кожна жінка вибирає собі ту організацію, що ближча її серцю, але нехай до організації належить, бо тільки в рямах організації може вона виконати як слід великі завдання, що лежать перед нею.

Для нас нема сумніву, що такий спільний голос усього зорганізованого жіноцтва до своїх сестер, що з тих чи інших причин, а часто без причини, не включилися ще до великого походу української жінки назустріч кращому майбутньому, мав би величезне значіння. В ньому сильно були б підкреслені національно-моральні елементи духа співпраці, згідного співжиття й консолідації жіночих організацій. Його слід було б

проголосити не тільки в пресі, але всіми доступними засобами, всіми шляхами громадського впливання, щоб дійшов він до тих жінок, що преси не читають, щоб не було ні одної української жінки, яка б не почула голосу об'єднаних своїх сестер. Ми певні, що наслідки не дали б на себе довго чекати.

II.

Найтривкіша організація та, що родиться органічним способом: існують суспільні потреби, знаходяться люди, що їх розуміють, збирають навколо себе однодумців і разом простують до спільної мети. Тоді організація родиться знизу, з середини суспільности, і росте вширш та вглиб, має своє коріння в суспільності і звідтіль черпає надхнення і живучі соки. Коли ж організація приходить до життя відворотним шляхом, для неї існує завжди неабияка небезпека задушитися в формалістичних справах, в статутах, правильниках, обіжниках і т. д., що самі по собі потрібні, але не випливають з потреб життя, тільки стараються те життя нагнути до себе.

Одначе народжена орґанічно асоціяція людей може залишитися в своїй стадії примітивізму, якщо не шукатиме шляхів дальшого свого розвитку, піднесення на вищий щабель суспільного життя. Найважнішим видом вищої якости суспільних організацій є їх об'єднання в національно-крайовому маштабі: тоді вони охоплюють цілість національного життя не тільки вширш: територіяльним засягом свого діяння, але і вглиб: включенням у себе кожної ділянки суспільного життя.

Таким видом організації є Комітет Українок Канади. Залишаємо на боці формальні справи: статути, органи і т. д., нехай тим займається самий Конґрес у часі своїх нарад. Без сумніву дуже важливі це речі і в свій час, коли прийдуть вони на арену публичної дискусії, заберемо до них слово і ми, але сьогодні нас у першу чергу цікавить інша справа. Отже є "жіночий КУК", як його називають у Канаді, є... і нема. Бо замало чуємо про нього, а що важніше, замало чуємо від нього. В чому лихо? Хиба не в його особовому складі. Бо ці самі

діячки, що вміють бути дуже активні в своїх організаціях, напевно можуть бути не менш рухливі і в Комітеті Українок Канади. На нашу думку заковика лежить у чому іншому, а саме **в неустійнених і нерозроблених методах організаційного діяння Комітету Українок Канади.**

За ними далеко не треба шукати. Комітет Українок Канади діє на тих самих принципах, що й Комітет Українців Канади і може та повинен анальогічно переймати його методи діяння. Злі вони, чи добрі, в те наразі не входимо. Але вони є і ними треба покористуватися, а життя в скорому часі дасть свій досвід і можна буде їх тим досвідом скореґувати.

Сюди належать три справи:

1. Постійна організаторка Комітету Українок Канади. Мусить бути в постійних розїздах по Канаді одна досвідчена в загально-громадських і спеціяльно в жіночих справах жінка, що була б живою пропаґаторкою ідей і завдань Комітету Українок Канади. Вона не сміє перетворитися в колекторку, тобто в збірщицю фондів на цілі Комітету. Вона скоріше мусить бути дорадницею з повновластями рішати на місці деякі справи, вона буде привчати жінок на місцях до нових форм організаційного життя.

2. Постійна канцелярія Комітету Українок Канади, що втримувала б контакт з його організаційною підбудовою, допомагала б організаторці перепискою і була б видним знаком існування й діяльности Комітету Українок Канади.

3. Опора діяльности Комітету Українок Канади на власних фінансах. Без того не може бути мови про ніяку діяльність. Не важне те, яким способом ці фонди будуть творені: чи шляхом партиципації в загальних фондах Комітету Українців Канади на підставі відповідного договору з його орґанами, чи шляхом встановлювання т. зв. буджету та його розподілу на жіночі організації, це справа довша, що вимагає основного продумання можливостей її реалізації. Одне певне: **без власних фінансових засобів Комітет Українок Канади не може ви-**

конувати своєї діяльности і тим самим не виконає завдань, що на них кладе надії українська суспільність у Канаді.

Уважаємо, що жіночі організації давно перейшли вже початкову стадію додатку до інших громадських асоціяцій, що йдуть вони власним шляхом паралельно з іншими громадськими українськими творами до спільної національної мети, що вклад їх так кількістю як і якістю проробленої праці не менший від інших і тому мусять вони станути на власні ноги не тільки під організаційним, але й під фінансовим оглядами. Досвід показав, що жіночі організації куди менше западали в фінансові дефіцити і завжди зуміли здобувати потрібні засоби для своєї діяльности. Це дає надію, що й на потреби Комітету Українок Канади конечні фінасові засоби знайшлись би.

Ця справа вже назріла до вирішення, вона, так сказати б, висить у повітрі. Ще тільки потрібно, щоб до неї забрали слово та винесли рішення самі жінки, зібрані в свому жіночому парляменті. Тільки тоді він буде заслуговувати на свою назву, коли після себе залишить конкретні рішення в засадничих справах, інакше буде тільки жіночим бенкетом, куди з'їдуться люди з різних околиць, щоб побачитися й поговорити та ...роз'їхатися з тим самим, з чим туди прибули.

Новий Шлях, Канадійський Фармер і Український Голос,
Вінніпеґ, липень 1953.

ДО ВИБОРЧОЇ УРНИ!

На іншому місці подаємо вістки, що свідчать про велике зацікавлення жіноцтва цьогорічними виборами: федерація жінок з вищою освітою присвячує справі виборів спеціяльну свою конвенцію, сторічна жінка спішить до виборчої урни, 48 жінок — рекордове число — зголошені як кандидатки.

Хоч канадійські жінки тільки що від одного покоління користуються виборчим правом, але повністю зрозуміли, яку сильну політичну зброю дістали вони в свої руки.

Найбільшу передвиборчу активність жінок нотується в комуністичних колах. Знаменне, що майже половина всіх жіночих кандидаток до парляменту іде до бою під червоним прапором комуни. Комуністи, що їм можна закинути все опріч браку рухливости й зручности в аґітації й пропаґанді, зрозуміли найкраще, яка величезна сила криється в виборчій масі жіноцтва, невикористаній досі як слід. І не в одній тільки Канаді це діється — досвід останніх виборів до парляменту в Італії і муніципальних виборів у Франції вчить нас про те саме. Чи мало б це свідчити, що жіноцтво в світі хилиться в бік комунізму? В ніякому разі! Але зручні в своїй тактиці комуністи прекрасно розуміють, що перші жінки відчувають економічні хитання неустабілізораного ще повоєнного часу, що вони найбільше вразливі на зріст дорожнечі — бо ніхто інший тільки вони господарять родинними фінансами і на них спочиває тягар відповідальности за виконання родинного бюджету. А тому вони краще орієнтуються в подробицях щоденного економічного життя там, де воно своїми наслідками заторкує безпосередно найширші маси суспільности. І тому на них націлена комуністична демаґоґія, це тим більше, що всяка аґітація промовляє в першу чергу до людського почуття, а в жінок емоційна реакція найсильніша. Тому комуністи звичайно в цілому світі виставляють найбільше жіночих кандидатур, тому їхній виборчий апарат найсильніше заступлений жіночим елементом і тому їхня виборча тактика сперта на пильних студіях жіночої психології та економічних підставах ролі жіноцтва в суспільності.

В зв'язку з близькими виборами українські жінки мусять собі усвідомити одне: ми не сміємо абсентуватися від виборів, ми мусимо в них узяти як найбільш чисельну участь. Пам'ятаймо, що в демократичній суспільності один є тільки засіб боротьби і перемоги за свої права: виборчі картки. Нехай нам прийдуть на згадку ці наші сестри, що більше сотні років боролися, страдали, посвячували своє родинне й особисте життя на те, щоб здобути для нас виборче право. Чи ж мали б ми добровільно резиґнувати з того, до чого з подивугідною завзятістю прямували чотири покоління жіноцтва цілого світу?

Нашим начальним гаслом перед виборами мусить бути: геть з байдужістю! Хто байдужий сьогодні до своїх виборчих прав, у того може не стати снаги до оборони свого краю й народу, коли прийдеться ставати на шлях чинної боротьби. Нехай нас не знеохочує те, що в цих чи інших виборах ми не обстоюємо безпосередньо жіночої справи взагалі, чи української зокрема. Найважніше — показати свою силу!

Державні статистики пильно підраховують голоси і з того беруться висноки. Як вони виглядають, показує нам приклад нашого сусіда, ЗДА. В останніх президентських виборах більшість виборців становили жінки. Президент Айзенговер, розуміючи вагу жіночого фактора в політиці своєї країни, призначив жінок на міністерські й амбасадорські пости. Чи не можемо сподіватися й ми, канадійські українські жінки, що після масової нашої участи в виборах сьогорічних, до наступного парляменту може бути виставлена кандидатура українки? Перед такою посолкою канадійського парляменту відкритий увесь світ, вільний доступ до всіх міжнародніх організацій, до всіх найвищих політичних чинників та установ у світі. До її голосу, підпертого одностайною поставою всього зорганізованого українського жіноцтва, будуть прислухатися там, куди не дійдуть ніякі наші меморіяли чи петиції.

Якщо сьогодні могла б промовити з успіхом на світовій політичній арені якась українська жінка, то без сумніву була б нею посолка канадійського парляменту. Такої нема, але вона буде напевно, після того, коли політичний світ Канади, заінтересований виборчими голосами своєї країни, пізнає не тільки кількість українських жінок, але й їхню політичну виробленість й дисципліну.

Першим кроком для того масова участь у виборах. Нехай ні одної української жінки не забракне в цьому близькому поході до виборчих урн! Виконаємо в цей спосіб не тільки громадський обов'язок супроти Канади, але й національний супроти України.

Канадійський Фармер, 10 серпня 1953 р.

ЖІНКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ КОНСОЛІДАЦІЇ

Від закінчення другої світової війни позначився в українській суспільності рух до політичної єдности, до об'єднання розсіяних і роздрібнених політичних, суспільних, господарських та культурних сил у спільному змаганні для виборення кращої долі свому народові. Цей процес проходить дуже повільно, але невпинно посувається наперед. Його етапами були створення КУК у Канаді, УКК в ЗДА та Української Національної Ради в Европі. Одначе все ще залишилося чимало неузгіднених справ і поза рамами цієї консолідації осталися ще деякі українські середовища. Це дуже відємно відбивається на цілості українського організованого життя і на українському престіжі в світі.

Недавно УКК виступив з ініціятивою довести консолідацію українських сил до повного завершення. Між іншим це й було одним з найважніших завдань спеціяльної делегації УКК, що в тій цілі виїхала до Европи. Повна згода і внутрішній український мир є необхідною передумовою до якихнебудь успіхів політичних на міжнародньому ґрунті, це хіба всі розуміємо і до того всі мусимо приложити руку.

І тут велике слово за українським жіноцтвом. Українські жінки досконало здають собі справу і глибоко доцінюють вагу згідливого співжиття в суспільності. Все їхнє життя виповнене змаганням до гармонії в родині, в подружжі та поміж дітьми їхніми. Це намагання переноситься теж і на суспільну ділянку, вони передають свій провід з родини до організації, з організації до суспільности.

Ніяка згода не можлива, доки не створиться пригожа до неї атмосфера. А вона твориться не тільки на політичних мітінґах і на переговорах та засіданнях, але в першу чергу в щоденному житті, в товариських і добросусідських взаєминах, в яких жінки своєю вдачею, своєю особистістю, виконуванням щоденніх своїх завдань та обов'язків відограють неостанню ролю. Їхнє розумне й доцільне слово, слово до своїх чоловіків і дітей, слово в товариствах та організаціях, де їм доводиться працювати, в багатьох випадках може злагіднити атмо-

сферу напруження, усувати політичну ненависть і бути тією олією, що заспокоює розбурхане море.

Тут годі встановити якусь означену тактику і кинути окреслені кличі для жіночої акції, хоч безперечно і це до деякої міри було б можливе. Але вистане, коли жінки будуть це відчувати, як свою місію: довести до замирення в своєму народі. Коли це стане в них самозрозумілим, не лякаймося за успіхи: жіночий інстинкт знайде властиві шляхи і доцільні способи здійснювати в народі це своє покликання.

Тому не слід нам забувати, що консолідаційний фронт завжди буде загрожений, коли в підпору йому не стануть жінки в своєму особистому, родинному, організаційному й суспільному житті.

Наше Життя, Філядельфія, лютий 1953.

ЖІНОЧИЙ РУХ І ЛІТЕРАТУРА

З приводу 70-ліття "Першого Вінка"

Обильна літературна продукція жінок, що найбільше проявлялася в часах між двома світовими війнами — викликувала скрізь сполох.

Алярмовано тоді про грізну інвазію жінок на літературу. Ще недавно до війни з нетаєним глумом кликав визначний письменник: "Од повітря, глада, огня й війни та від жіночої літературної творчости — сохрани нас, Господи!". А деякі літературознавці й далі впевняють, що вся світова література не понесла б найменшої втрати, якби з неї повикидати все, що понаписували жінки. Іншим здаються жінки-письменниці тільки другорядними декоративними додатками, потрібними для деякої зміни орнаменту, цілком припадкові для того, що називається глибокою еволюцією й поступом. Яку вартість мають всі того роду твердження, вистане примінити їх до наших Лесі Українки, Ольги Кобилянської чи хочби до Марії Маркович...

Все це є залишки довговічних пересудів про меншевартість жінки, а тому спрямовані на літераторок, бо жінки саме до літератури найдавніше намагалися про-

Марія Маркович — Марко Вовчок у Парижі

дістатися. Власне прокрадалися вони в цю ділянку духової творчости довгими століттями.

Ще в середновіччі почали жінки свої письменницькі спроби немов за ґратами в'язниць, із-за високих рубіжних стін свого замкненого середовища, дарма, чи були це мури манастирів, чи укріплених замків. Ця "творчість" звертала увагу бібліофілів як "цікаві й забавні дурнички". В пізніших аристократичних сальонах ці дурнички навіть слухали. Такі говорячі ляльки були слухані немов звукові меблі — а слухали їх — щоб краще придивлятись. Розуміється, така поетка мусіла бути обов'язково гарна, бо ж яке право мала вона говорити, якби не мала дару подобатися. Тому й не підносив ніхто голосу алярму проти цих нешкідливих жіночих літературних примх. Вони здавалися тільки зміною матеріялу доньок у дотеперішній професії матерів — замість вишивати шовковими нитками свої жіночі робітки — вони прикрашували, прикроювали й загострювали вроджений дар (так у жінок розвинений) власного мовлення. Тому щойно під такою рожевою ватою можна відкрити їх завуальовані оклики, їх страждання, жалі, їхню скриту за ніжним, барвистим серпанком — понуру правду.

Це був один рід стратегії жінок — продістатися до літератури. Згодом уже без неї жінки вломлюються туди галасливо й одчайдушно, цим разом переодягнені на мужчин.

Славна Христина Шведська, що покинула володарський престіл для можливости займатися умовою творчістю, недивлячись на її феноменальні знання (її обрано до Академії Наук) — вона мусіла маніфестувати грубу поведінку мускетера з соковитими прокльонами кавалериста й розкуйовдженим волоссям пастуха. Її подоба як письменниці передана в лицарському панцирі й зо шпадою при боці. Це вік XVII.

А всім відомо, що голосна Жорж Санд, крім мужеського імени, носила мужеські штани й для більшого фасону курила люльку, а все це на те, щоб могти свобідно творити в літературі.

Це до тої категорії явищ треба віднести й літературний псевдонім нашої авторки безсмертних Народніх Оповідань, що замість Марії Маркович переодягла себе в Марка Вовчка.

Але це були відважні й виняткові одиниці. Вся решта далі куняла сумовито й безнадійно в кутку біля вікна над ручними робітками. Вважалася далі чимсь нескінчено нижчим від мужчин, прикована на завжди лиш до домашніх обов'язків. Адже ж сотнями літ повторяла приповідка: "жінка, собака й огнище не сміють ніколи покинути хати"...

Проте в Америці й у деяких країнах Европи віддавна йшло напружене змагання за привернення людської гідности жінці, за її повноправність у житті. Це зрушення названо "жіночим рухом". І цей рух жіночий у кожному народі має свої окремі своєрідні риси.

Народився вперше ще в другій половині 18-го століття у волелюбній Америці і після імпозантного Жіночого Конґресу у Филаделфії 1787 року проявився на тому континенті в найбільш "воюючій" формі з усіми признаками політичної боротьби, диспонуючи згодом могутніми організаціями, з величезними грошовими засобами для аґітації й пропаґанди. Американки виступали з небуденною відвагою, ініціятивою й організаційним розмахом. Англо-саксонська жінка вела теж перед

в Европі, започаткувавши жіночий рух у Великобританії кличами про політичну й економічну незалежність та оформивши себе в сильних організаціях. У Франції жіночий рух здавлений за революції — недивлячись на тодішні гасла, що "жінка має право до трибуни, бо вона його має до ґілотини" — віджив від 1830 р., відбиваючись незвичайно чітко — саме в літературі.

Та український жіночий рух був таким же винятковим як винятковою є доля нашого народу.

В княжій і козацькій добі жінки письменні не належали в нас до рідкостей. З подивом стверджують це подорожники різних часів, як багато жінок в Україні знали письмо, писали й читали. В XVIII віці освіта жіноцтва мусіла бути дуже поширена, коли монах Климентій остерігає перед нею:

"Жена письменна мужем простим погорджает
і як простака ціле того вничижает.
Овшем бо праве женам письмо неприлично,
тілько оно менщизнам потребно і слічно.
А женам як пятого колеса, так треба,
а мужем всяким всюда на все то потреба.

Втрата своєї державности принесла загальний упадок і застій. Українська жінка особливо під австрійською займанщиною поділяла долю своєї посестри в Західній Европі.

Хоч відгомін "Весни Народів" дійшов був і до нашої Богом і людьми забутої галицької землі, але темнота й заскорузлість, рабство й приниженість, а з ними москвофільство й польонізація нерозривно тяжіли над українським національним відродженням, замикаючи його у вузькі межі дрібних і місцевих справ. Осторонь цього загумінкового громадського подвір'ячка — українська жінка животіє в тяжкій долі галицької селянки та сонливій глуші священичих "приходств". Слаба, затуркана, заглиблена в своїх домашніх, дрібних інтриґах і родинних сплітках.

У таку пору, коли, здавалось, не було ніякої спроможности для пробудження людської гідности в другій половині українського народу — з'явилася Наталія Ко-

бринська. Виховна в освіченій та громадсько активній рідні Озаркевичів - Окуневських, з інтелектуальними, здібностями вона відкриває в затухлій стіні галицької відсталости вікна для свіжого подуву нових світових ідей. І хоч свої думки безперечно черпає з західньо-европейських ідей, в їхній реалізації стає відразу на національно-соборницький шлях. Вже в самих початках своїх змагань — відродити українську жінку за допомогою літератури — Кобринська шукає зв'язків з українками з-поза Галичини, перш за все зо Східньою Україною. Готуючи видання першого жіночого збірника, вона звертається до освічених українок і веде з ними жваву переписку понад кордони чужих займанщин. Таємними шляхами відбувалася пересилка матеріялів для цього "первоцвіту" жіночого виробу. Треба було неабиякої відваги, терпеливости й вирозуміння, щоб перемогти всі безчисленні перешкоди і зовнішні, накинуті окупантами, і внутрішні, що їх створювали застарілі пересуди й страх перед будь-якими змінами. У цій підготові першого жіночого альманаху Кобринська зробила найщасливіший крок, віддавши його остаточну редакцію в руки самого І. Франка. Але й тут яка сміливість! Франко після судового процесу вважався банітом у власній суспільності. Станиславівські пані признавали, що він найспосібніший із усіх — але ж це авантурник. "Як ми станемо з ним авантуруватися, то цілий світ на нас пальцем покаже!" Кобринська зважилась сама цю справу вирішити і за це чолом перед нею.

І ось на початку літніх вакацій у червні 1887 року появляється у Львові ця книжка.

Не місце тут докладно представити всю вартість цієї незвичайної книги. Скажемо тільки коротко, що цією книжкою виступило вперше на арену суспільного життя все українське жіноцтво як повноцінний і рівновартний чинник. Бо не так створення жіночого товариства в Станиславові, що мало льокальне значення й скоро завмерло, як саме поява "Першого Вінка" була тим поштовхом, що дав рушійну силу українському жіночому рухові. На ньому видно, якою непереможною духовою зброєю є — книжка. На неї піднісся крик всіх партій краю, що хотіли в ній бачити тільки відго-

мін власних впливів і тісних інтересів. Але нею захопилася вся молодь і понесла в життя її ідеї.

Учасниць "Першого вінка" було кільканадцять — за 70 років наш дорібок малих і великих вже не вміщається в сотнях. Але серед цієї різноманітности й багатства "Перший вінок" не втрачає свого великого, передового місця. Хтось порівняв роковини до намиста, на якому кожний рік нанизує нові самоцвіти, перли й жемчуги. Вони бувають різної вартости й краски: рожеві чергуються з сірими й чорними. Та скільки літ не пройде, в намисті українського жіночого руху на завжди яснітиме живою барвою найкращого самосвіту — його величавий пролог "Перший Вінок" Наталії Кобринської й Олени Пчілки.

ВІДГОМІН МИНУЛОГО КЛИЧЕ ДО ГОЛОСУ МАЙБУТНЬОГО

(У сімдесяті роковини жіночого альманаху "Перший Вінок")

В червні ц. р. минає 70 літ з часу, коли у Львові вийшов з-під друкарської машини жіночий альманах "Перший Вінок'. Заходами Наталії Кобринської, піонерки українського жіночого руху в Галичині, і Олени Пчілки, відомої української письменниці, при редакційній пораді й допомозі щирого приятеля й учителя українського жіноцтва, Івана Франка, видано книгу на 464 сторінки друку, де сімнадцять авторок — в тому дванадцять галичанок й п'ять наддніпрянок — збірною працею й в соборницькому дусі поставили здивованій суспільності перед очі українське жіноче питання на ввесь його ріст і в цілій його суспільній ширині. Щоправда, вже й до того часу жіночі імена з'являлися в нашій літературі, а деякі з них, як Марко Вовчок і Ганна Барвінок, навіть здобули собі в ній поважне місце своїм талантом і своєю літературною продукцією. Але на тому й кінчалося. Література — це була одинока форма, де можливо було кинути світло на несправедливість і заскорузлість консервативного українства, якщо йдеться про такі справи, як жіноча рівноправність у політично-

му, суспільному й культурному житті, де можна було ворушити суспільним сумлінням і піддавати під дискусію жіночу проблему в суспільному житті. Тільки дуже відокремлені й рідкі голоси в цій справі давалися чути в публіцистиці й загально-громадському організаційному житті, що їх піднімали так самі жінки, як і прихильники жіночго емансипаційного руху. Треба було великої відваги, сильної волі, завзяття й терпеливости, щоб ламати лід байдужости, застарілих пересудів і недовір'я до жіночої здібности самим порядкувати своїм життям та виступати на арені суспільного життя як повноцінний і рівновартий чинник.

В такому стані жіночого питання і серед такої атмосфери з'являється "Перший Вінок". Було це велике й поважне, як на той час, видання. Воно в нічому не уступало іншим дотогочасним українським виданням, а в багато дечому їх і перевищало. Бо це не був припадковий збір матеріялів з-під пера невідомих імен і під впливом хвилевої потреби. Це був вислід упертої культурної й суспільної праці гурту жінок, що цілим своїм серцем пройнялися долею своїх посестер і цілою своєю душею віддалися справі визволення української жінки з духових оков, наложених на неї століттями несправедливости й упередження. Вже самі імена авторок, що виступали в "Першому Вінку" — Наталія Кобринська, Олена Пчілка, молодесенькі тоді Леся Українка й Людмила Старицька, пізніше одружена Черняхівська, Ганна Барвінок, Уляна Кравченко, Людмила Березина-Василевська (Дніпрова Чайка), Ольга Хорунжинська-Франко, Софія Окуневська, Михайлина Рошкевич-Іванець, Олеся Бажанська - Озаркевич, Ольга Гузар-Левицька, Сидора Навроцька-Палій, Анна Павлик, Катерина Павлик-Довбенчук, Климентія Попович-Боярська, Олена Грицай — самі за себе говорять теперішньому поколінню. Це ж духовий цвіт і краса українського жіноцтва, багато з них стали гордістю й окрасою української літератури, навіки засіли на нашому літературному Парнасі і кожен нарід міг би їх нам позавидувати.

Незвичайно добре підібрана літературна частина, глибоко опрацьований етнографічно-фолкльорний матеріял, що відноситься до становища жінки в україн-

Наталія Кобринська

Олена Пчілка

ському народі, добре розроблені й знаменито обосновані публіцистичні статті — все це склалося на цілість, що мусіла заімпонувати навіть противникам жіночого руху. Оце вперше зголосилася до слова й заманіфестувала себе в українській суспільності незнана, забута, подекуди погірдливо промовчувана сила. Вона станула на шлях, з якого нічого вже не в стані було її завернути, і який згодом довів до теперішнього розквіту жіночого руху в українському народі.

Для нас "Перший Вінок" має епохальне значення програмовим розробленням жіночого руху до волі, рівноправности й справедливости, що його дала Наталія Кобринська в своїх науково-публіцистичних статтях "Про рух жіночий у новіших часах", "Руське жіноцтво в Галичині в наших часах" і "Заміжня жінка середньої верстви". Читаючи їх тепер, після сімдесяти років, щойно наше покоління може повністю усвідомити собі, якої сили характеру й незламної волі потріб-

но було нашим попередницям, щоб закласти підвалини під пізніші здобутки жіноцтва.

Та сьогодні це вже історія. Тільки при нагоді ювілейних святкувань, річниць важніших подій, роковин народження чи смерти письменниць і суспільних діячок згадуються ці часи. І коли ми сьогодні спиняємося на появі "Першого Вінка", мимоволі насувається думка: чи ми виправдали ті надії, що їх на нас, своїх наступницях, покладали його сучасниці? Чи справді достойно й добре продовжуємо те діло, за яке тяжко приходилося змагатися їм у боротьбі з нехіттю, недовір'ям і часто ворожістю власної суспільности?

Візьмім для прикладу хочби самий цей "Перший Вінок". В часі, коли наше модерне письменство — поза деякими винятками — майже в пеленках спочивало, коли суспільно-наукова й публіцистична продукція несміло перші кроки ставила, — жіноцтво дістає до своїх рук альманах, що ясністю, викінченістю й науковою обґрунтованістю жіночого питання неначе на чверть століття випередило розвиток цілої суспільности. Цей великий пролог дав колосальний поштовх усьому жіночому рухові в Україні і ми досі не здобулися перевищити глибини поставлених і розроблених у ньому питань. Ми може здійснили багато дечого, що тільки на далеких обріях увижалося його сучасницям, може те, во ім'я чого ставали вони на прю з суцільним фронтом противників жіночої емансипації, стало сьогодні для нас хлібом насущним, що його як самоэрозумілу річ у несвідомості споживаємо.

Чи спромоглися ми, для наших сучасних вимог і потреб дати українському жіноцтву твір тієї міри й тієї сили, як це зробили для свого покоління Наталія Кобринська й Олена Пчілка перед сімдесяти роками? Коли поглянемо на жіночі видання, завважимо без сумніву багато цінних речей, ювілейних збірників і видань заслужених організацій, підсумків їхньої суспільної, організаційної й культурної праці. Але все це не вистачає. При всій своїй історично-документарній вартості ці видання мають партикуляристичний характер у тому розумінні, що насвітлюють вони діяльність

якоїсь частини жіночого руху чи то в рамках територіяльних обмежень чи з уваги на соціяльне, суспільно-політичне або релігійне середовище, в якому розгорталася їхня праця. Правда, це свідчить про велику зрізничкованість жіночого руху, він давно вже вийшов зо стадії суспільного примітивізму в багато розчленованій суспільності. Вся ця робота доконче мусіла бути виконана й необхідно її зберегти в пам'яті. Але нам бракує синтези жіночого руху, історичного й програмового зібрання в цілість того, що спільне всьому жіноцтву, без уваги, в якій ділянці, на якому полі і в якому напрямку виявляє воно свою активність. Тієї синтези, як продовження започаткованих "Першим Вінком" ідей, ми до сьогодні ще не дали. Не маємо сьогодні видання, що могло б стати настольною книгою кожної жінки, де б і як вона себе не виявляла в суспільності, книги, що могла б бути для найближчого покоління українського жіноцтва тим, чим був "Перший Вінок" для його сучасниць, книги, що збирала б в одне ввесь величезний досвід українського жіночого руху останнього півстоліття і ставила б нам перед очі широкі перспективи, надхнула б нас так, як колись писання Наталії Кобринської могли окрилювати наших попередниць.

Від коли "Перший Вінок" рушив у світ прокладати нові шляхи й пропаґувати нові ідеї для українського жіноцтва, пройшло не тільки багато років, але й принесли вони величезні зміни в світі, а разом з тим і в українській суспільності та в становищі української жінки. Одначе завдання, що стоять тепер перед українським жіноцтвом, своїм засягом і своєю глибиною далеко перевищують те, що могли собі ставити жінки кінця минулого століття. До них мусимо ставати озброєні не тільки організаційним досвідом нашим власним і наших попередниць, не тільки з тими ідейними перспективами, що їх ставили перед нами Наталія Кобринська та її сучасниці. Ми відчуваємо конечну потребу спільного всім жінкам синтетичного оформлення нових ідейних кличів, нової програми в нав'язанні до старих цінноців.

Це міг би і повинен би дати нам закроєний на сучасну міру і достосований до нових наших завдань твір такого типу, яким був перед сімдесяти роками "Перший Вінок", в якому головна увага йшла б на програмові завдання українського жіночого руху.

Із Незабутніми

ЗА ЖІНКУ В ОНОВЛЕНОМУ СВІТІ

Тарас Шевченко, апостол нового життя, нових ідей волі, правди й братерства вже від найранших своїх творів являється співцем жіночої долі, оборонцем людини в жінці, поетом дівочого горя, звеличником ідеалу жінки-матері.

І. Гончар: Тарас Шевченко

І якраз у відношенні до жінки виявилась найкраще вся ніжність і шляхетність його душі, все достоїнство й краса його надхнення.

Безсмертню книжку "Кобзаря" в чудових віршах розкриває поема жіночого серця про безталанне дівоче кохання. І "Причинна" молодого Шевченка започатковує багатий шерег незабутніх жіночих постатей, яким він присвятив такі прекрасні твори як: "Катерина", "Наймичка", "Тополя", "Марина", "Княжна", "Неофітти"...

Національний і соціяльний гніт найжорстокіше знущався над жінками. Сваволя й безправство ніве-

чили найчистіші дівочі почування, безчестили маєстат материнства. Жінка ставала хвилевою іграшкою низьких і брудних інстинктів, ласою добиччу брутального насильства.

Здрігалась душа Шевченка перед такою страшною кривдою й неправдою, коли найкращі скарби жіночої душі — кохання, безмежна ласка й віра в людську правду — потоптані та приносили тільки біль і горе, а то й губили ціле життя. Тому покинутих, знівечених дівчат:

"Хоч і нікому їх не жаль, а я
Розказую та плачу.
Мені їх жаль...
Мій Боже милий!"...

Ставляючи високо вартість любови в житті ("Не гарт їй Богу в світі жити, коли нема кого любити") Шевченко боронив права кожної жінки на кохання, на природне щастя бути матір'ю. А доля матері найбільш його вражала. Згадати б тільки Ганну — "Наймичку": яку ж моральну силу, яку красу душі може виявити жінка-мати! Все, що найкраще, найшляхетніше, найправдивіше й розумне знаходить Шевченко в душі матері. Тому найбільше спочуття поета до матері-покритки. Якими гарними, так добре відомим віршами починається поема нею названа:

"У нашім раї на землі
Нічого кращого немає
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
І перед нею помолюся
Мов перед образом святим"...

Бо якщо існує справжня доброта, щире почуття любови, безмірна посвята й самовідречення — то це в серці матері. Ані поговору ані злиднів не боїться мати. Вона й день і ніч працює, щоб якнайкраще виховати дитину: вона ж сама її навчає "добру й розу-

му". Вона перша спочуває великим думкам своєї вже дорослої дитини, йде за сином, переймає його великі заповіти.

Представляючи дійсне життя Шевченко не поминув і злих жінок і матерей у "Русалці", "Утопленій", "Титарівні" й др. Але в сумній тогочасній дійсності він бачив тих, що відповідали величньому ідеалові, який він носив у своїй душі. Тому він бачив в майбутності "найкращеє добро на світі", коли

Г. Л. Петрашевич: Катерина

"Врага не буде супостата —
а буде син і буде мати
і будуть люди на землі".

коли "в сім'ї вольній, новій" займе належне їй місце вільна мати з ясним розумом і безмірною любов'ю.

"Кобзар" Шевченка даючи таку глибоко-ідейну та психологічну синтезу жіночої душі — міцної духом, кладе надію, що українська жінка відозветься на заповіти найбільшого ґенія України і внесе чисті підвалини нового життя як тая мати неофітка, про яку Шевченко казав:

"І ти слова його живії
В живую душу прийняла,
І на торжища і в чертоги
Живого, істинного Бога
Ти слово правди понесла"

"ТА, ЩО СМЕРТЬ ПЕРЕМОГЛА СВОГО СЛОВА БЕЗСМЕРТНОЮ КРИЦЕЮ"*)

До сорокріччя смерти Лесі Українки

В літній день, 9 серпня, 1913 року жалібна громада українців відпровадила вулицями Києва на Байкове кладовище тлінні останки — Лесі Українки. Без співів, без несених вінків, без промов, під строгим наглядом пішої й кінної російської поліції похоронено ґеніяльну поетку України. Не в пантеоні спочила вона на вічність, бо такого уярмлена нація не мала для своїх великих людей. Відійшла цінена й визнана тільки немногими, а для більшості залишилась невідомою й незрозумілою. Бо така доля віщого творця, що переростає своє вбоге й кволе оточення, така доля сівача, що в темну ніч заповідає незрячим світанок.

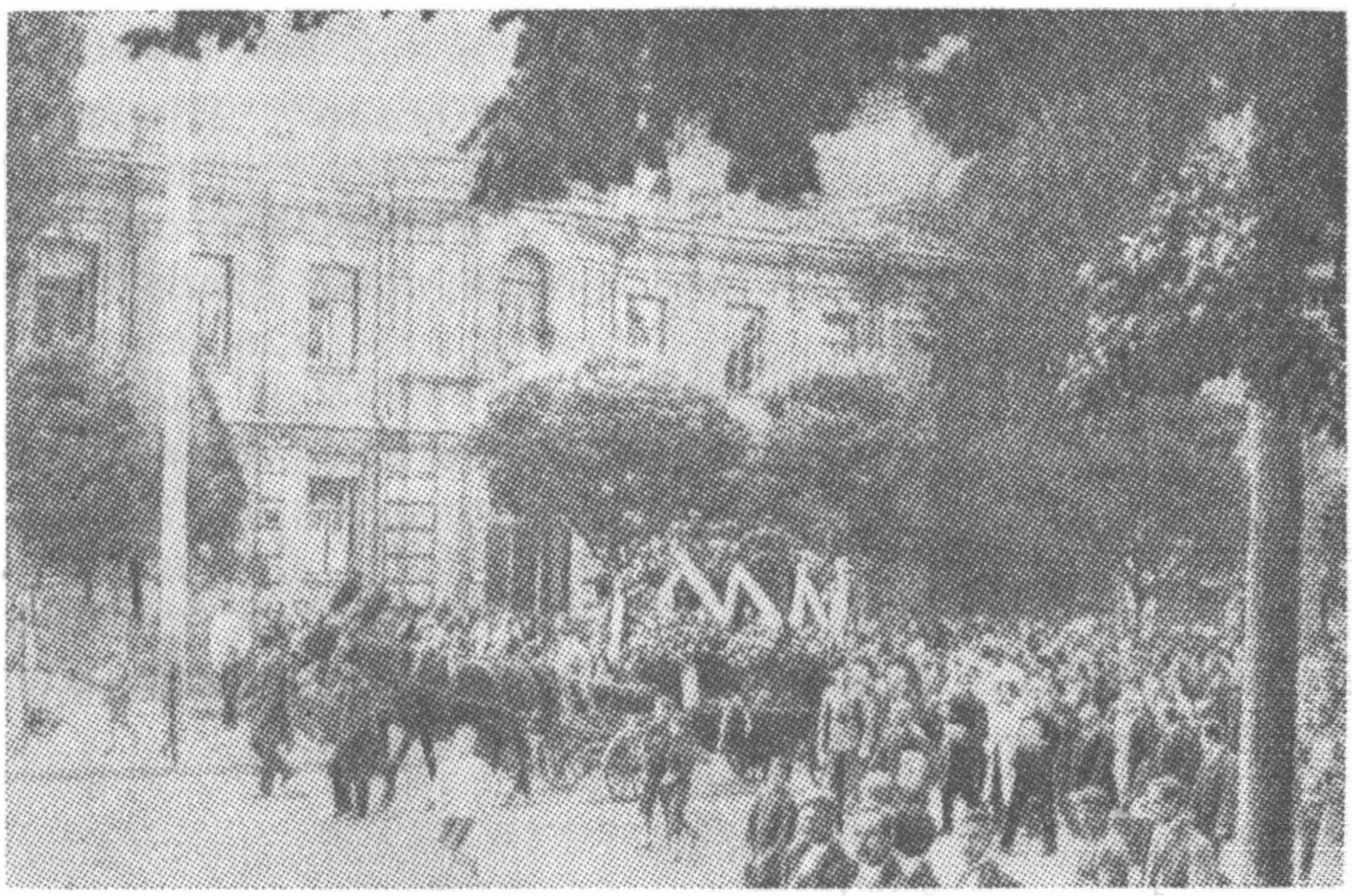

З похоронів Лесі Українки біля будинку, в якому жила поетка.

Іван Франко відкрив перший своїм землякам ще в 1898 р., що "Україна нині не має поета, який міг би

*) З поеми Максима Рильського "Жага".

Остання світлина Лесі Українки в Києві 1913 р.

силою й різнородністю свого таланту зрівнятися з Лесею Українкою", та що "Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова як з уст цеї слабосилої, хворої дівчини".

Михайло Грушевський промовляючи на жалібних зборах Київського Наукового Т-ва в осені 1913 р. з'ясував творчість Лесі Українки як:

"...титанічний хід по велетенських уступах, не рушених людською ногою, де кожний крок, кожний отвір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства все нові перспективи, мислі, все нові обрії образів... Глибоко національна в своїй основі, всім змістом своїм зв'язана нерозривно з життям свого народу, з переживаннями нашої людини в теперішню добу, ця творчість переводила їх на ґрунт вічних вселюдських змагань, уясняла в їх світлі й зв'язувала з одвічними переживаннями людськости. Наше громадянство не встигало йти за цим захоплюючим, бурним потоком надхнення, цею блискучою панорамою образів, що розгорталася перед ним, цей високий рівень ідей, на який вела творчість покійної, був незвичайний для його ширших кругів... Смерть перервала цю путь у вселюдські простори".

А *Микола Євшан* писав в Літературно-Науковому Вістнику (1913, кн. X, стор. 50 - 55):

"Інтелект, поетична інтуїція, глибока ніжність жіночої психіки, сильна творча воля, орлиний лет думки... — оте все сплелося в творчості Лесі Українки в одну гармонійну цілість. Тут не тільки творчий порив, не тільки музика тонів, акорди, що йдуть з глибини душі і віддають її переживання, — тут ціле життя людини відбивається, як всесвіт у краплі

роси, зарисовуються верстви людської психіки, нанесені протягом історичного життя людства, відкривається ввесь лябіринт душі, життя й думок. Великий капітал культурний, якого не дало нам ні одно надхнення".

Загал сучасників не сприймав її бурхливих протестів проти приниженої, рабської покірливости, проти пасивної, лінивої оспалости, сліпої обмежености, безнадійної розпачі, сльозливої туги й смутку. Вона ж немилосердно картала всі ті нищівні риси, що гальмують та нівечать красу й змагання людської душі до шляхетного й величавого, що душать могутність і творчий ґеній народу. І ця її проповідь "віри всупереч сподіванням", активної й безкомпромісової боротьби зо злом, непохитної волі, раптового зриву, великих жертв і героїчних вчинків — була "голосом вопіющого в пустині без відгуку"...

Аж після поразки в світовій війні, коли справдилась її пророча візія, коли на просторах України "буяла червона орґія" — ожило збройне й гартоване слово Лесі Українки.

На Західніх Землях голосив його з пориваючою силою переконання *Дмитро Донцов:*

"Своєю поезією була Леся Українка пророчицею, рідною духом тій пожежі, якої червону заграву вона давно бачила, а яка щойно тепер розіллялася кривавою повінню по Україні. В її поезії знаходимо все: і етику і патос цеї стихії, і її віру й злочини, і її безмірну тугу і нестямний порив, і упоєння хвилями тріюмфу і розпач упадку, і її зловорожу усмішку і понурий траґізм безпросвітньої боротьби, і її горде: "або-або!"... Її поезія вперше по Шевченку показала, що українська стихія потрапить сама з себе, з власних сил, із непозичених в інших ідеалів видобути той великий патос, створити ту творчу леґенду, ту розгонову силу, яких її заблукані попередники надаремне шукали в чужих національних ідеях або в інтернаціоналізмі..."

("Поетка українського рісорджімента", Львів, 1922).

Мов спраглі до цілющого джерела, припали земляки до її сильних, хвилюючих і незглибимих творів.

Герої Лесі Українки, величні нащадки Прометея, люди високих громадських ідеалів давали гарт душам, кріпили серця. І нове покоління намагалось ступити на шлях, який указувала Леся Українка, що глибоко вірила в незбориму силу народу-велетня і в прийдешній час його перемоги.

Годі нам не згадати при тому й звеличників та глибоких інтерпретаторів Лесі Українки в Східній Україні: Филиповича, Якубського, Драй-Хмару, Зерова й др., що оборону української культури заплатили ціною життя. Ось коротенький уривок з прекрасного нарису незрівняного *Миколи Зерова:*

"...з усім героїмом своїх почувань, з усією напруженістю волі, з усім своїм культом надлюдської сили і мужніх чеснот, Леся Українка скрізь і завжди в своїй поезії залишається жінкою. "Українська Сібіла", що в своїй віщій уяві бачить на рідних степах "лише кров і кров" (як характеризує її Донцов), чи Міріям — "Грішниця", яку "любов ненависти навчила", чи просто одна з прекрасних жіночих душ, що здатні, раз загорівшися святим огнем мрії, горіти нею усе життя (є й така характеристика), — вона тим і сильна, тим і займає свою власну постать в історії українського слова, що завжди поєднувала в собі пристрасні, Прометеєвим вогнем пройняті пориви з нотами ніжности, з прославленням жіночого героїзму, терпіння й саможертви".

(Критично-біограф. нарис до "Творів" Л. Українки, Книгоспілка, Київ, 1924).

Хоч ім'я Лесі Українки зайняло назавжди своє велике місце поруч Шевченка і Франка, проте не чутно серед нас про святкування пам'ятних роковин Лесі Українки, про повне видання її творів..., хоч кожна культурна й патріотична суспільність береже пам'ять своїх великих людей, вшановує їхні ювілеї.

Не віриться, щоб українське жіноцтво забуло про свою Найбільшу з Великих. Це в першу чергу воно повинно гідно пригадати всьому українському громадянству цьогорічний ювілей.

Канадійський Фармер, 24. VIII. 1953.

Н. КОБРИНСЬКА ТА ЇЇ СУЧАСНИКИ

Не всім дано вміння впливати на других. Нерідко позбавлені того дару й найбільші таланти, що відходять непомічені для сучасників.

Основниця українського жіночого руху до них не належить.

Приваблива й завжди елеґантна поява вродливої жінки була тільки додатком для особистого чару, що промінював живою інтеліґенцією, широкою освітою, даром вимови, бистрою спостережливістю, гумором і дотепом, а водночас ніжністю й вразливістю. І коли долучити ще справжній літературний талант, зрозуміло стає, що Наталія Озаркевич-Кобринська не могла пройти крізь життя непомітно.

Власне далека від буденности її особовість викликувала все — крім байдужости. Увагу й прихильність, пошану й признання, захоплення й подив найвизначніших умів, — ворожнечу, призирство, насміхи й глум у інших, — а тупий опір у загалу, який хотіла вирвати з приспаних злиднів і для якого залишилася синонімом "неспокійного духа".

Її перші кроки на громадському обрії почались майже "тріюмфально". Найбільший авторитет віденської "Січі", відомий громадський діяч і публіцист, Остап Терлецький — людина холодна, розважна й скептична[1]) читає на літературному вечорі її перший твір, що здобуває повний успіх. Кілька місяців пізніше з приводу другого оповідання в листі до неї пише — Іван Франко: "Чи знаєте Ви, що це Ви написали таку штуку, якої рівної вся наша література досі не видала"...[2])

Уже тоді проявляється незвичайна вмілість Кобринської прихиляти другі уми для своїх ідей. Січовики переймаються її думками й Василь Полянський перший раз прилюдно підносить справу жіночого питання. Уже при першій своїй зустрічі з Франком і Павликом Кобринська з'єднує їх для жіночої справи.

Недовго появились і тіні. Після створення жіночого товариства у Станиславові, Григорій Цеглинський обурювався незалежними починами Кобринської і про

ті "крики на Кобринську" пише вона в "Нашій долі" (1893) [3]). М. ін. дає вона там вияснення реакцію інших кругів[4]) на жіночі почини; вони на її думку походять "із звичайної тактики поступовання в нас мужчин з жінками, привиклих віками поводитись як із нижчими та іґнорувати короткий жіночий розум. Тому, здається, панове політики не розбираючи багато, зараз з гори рішають: щонебудь вийшло би від жінок, мусить бути недозріле, непродумане й непрактичне..."

Свого становища до Кобринської не змінив Цеглинський і після появи "Першого вінка" — виступивши з гострою критикою її писань в "Зорі", де назвав "бувальщину в них трохи не ідіотичною", а мораль — цинічною...

Це тоді, коли Володимир Масляк перекладає "Пані Шуминську" на польську мову й друкує в польських журналах статті про Кобринську, рівняючи її зо славними польськими письменницями, а Михайло Драгоманів, що ставив її поруч Франка, під безперечним впливом зустрічі з Кобринською пише в своїх "Смоминах" багато дошкульних завваг про становище жінки в галицькій суспільності.

Повагу знаходила Кобринська й серед чужого жіноцтва, з яким нав'язувала взаємини(часті поїздки до Відня, і в р. 1891 до Праги). Її твори друковано в чеських журналах, німки з признанням відчитували на своїх зібраннях петиції українського жіноцтва до парляменту, а навіть польки, яких Кобринська називала "напливовою суспільністю в Галичині" — запрошували її на свої віча, не дивлячись на те, що на них вона промовляла по-українському.

---

1) Іван Франко: Д-р Остап Терлецький, Л.Н.В., т. 50.

2) Омелян Огоновський: Історія літератури руської, т. III.

3) Пані Савелі Стечишин складаю щиру подяку за змогу покористуватись недоступними тепер книжечками "Нашої долі" (рр. 1893, 1896). — І. К.

4) Радикальних ("Народ").

На жаль вузькі рамки статті не дозволяють розглянути становище Кобринської до тодішньої української політики. На сторінках "Нашої долі" можна знайти багато її незалежних поглядів, у роді: "угодовська ера, що спершись на основах вижидання ласки з гори, зацитькуючи всі живіші пориви серед української суспільности, хотіла б також спараліжувати й українське жіноцтво, щоб воно не впоминалося за свої права і не давало світові знати про своє існування. Дійсно, тяжко було б деінде знайти більш деморалізуючу політику та деморалізуючу школу для молоді. Немає факту в історії, щоб якийсь народ відродився таким способом, щоб йому давали готове те, чого він сам собі не здобуває. І дивно, що люди, що так гаряче поручають українському жіноцтву знання історії, так грубо самі можуть помилятись у розумінні історії людського розвою . . ."

Не даром намісник Галичини, К. Бадені в розмові з послом о. Іваном Озаркевичем не міг поминути своїх завваг про його "Ґайстфрай" цебто "ліберальну" доньку . . .

Михайло Грушевський пишучи на 23-ох сторінках "Літературно-наукового Вісника"[5]) про Н. Кобринську стверджує на вступі: "Наталія Кобринська — безперечно одна з визначніших та інтересніших фіґур в нашому письменстві та взагалі в культурному житті..."

Беручи вже давніше в оборону заходи Кобринської, М. Грушевський[6]) стверджував: "Все те виглядає дуже сумно, слабе попертя в широких кругах жіночої інтеліґенції й переважно іронічні відносини серед суспільности . . ."

Та розглядаючи літературну творчість Н. Кобринської у згаданій вище статті й підносячи великі за-

---

5) Львів, 1900.
6) "Наша доля", 1893, стор. 25.

слуги Кобринської — водночас авторитетний погляд Грушевського на модерністичні твори не був прихильний. Це був для неї черговий удар.

Бо особисту невдачу понесла Кобринська й у своїй громадській акції, коли побачила в спорі "альманах чи часопис" по другому боці все активне жіноцтво (Олену Пчілку, Олесю Бажанську-Озаркевич, Євгенію Ярошинську, Ольгу Франко . . .).

Та хоч зрозуміла трагедію, вона не заломилась. "Це була горда вдача, людина повна сили й енергії, а надто багато мала ідеалів, щоб падати в боротьбі — вона, авторка високого заповіту для української жінки. Таку я її знаю" — пише Денис Лукіянович[7]), що був у близьких і дружніх взаєминах з Кобринською від 1891 року.

Автім відстань між нею й громадянством поглиблювалась і вже до кінця її життя не вдалось того змінити. Тому вона почувалась в житті самітною й відокремленою[8]).

Та завдяки свідомості своїх цілей, у почутті сили й слушности своїх переконань вона зуміла викликати гаряче дебатування про потребу активізації жіноцтва і прихилити для жіночого руху світліші уми зпоміж сучасників. І хоч особисто йшла громадським шляхом почерез невдачі, але від неї виводиться новий тип українки, що скинула з себе ярмо темноти й рабства, що готова боротися й працювати — для своєї батьківщини.

І це її справжня перемога, що ставить її між передовими постаттями українського національно-політичного відродження.

---

7) "Наталія Озаркевич-Кобринська у своїх заповітах" — Вістник, 1934.

8) Д. Лукіянович додає "між болехівськими колтунами . . ."

ЖІНКИ В ЖИТТІ ІВАНА ФРАНКА

Іван Франко (з 1881 р.)

Один з найвизначніших франкознавців — Михайло Возняк — перший опублікував критично оброблений матеріял з ділянки особистих і громадських взаємин Івана Франка з жіноцтвом. Мав він для цього багатий і недрукований архів поета з його перепискою й творами. У праці "Автобіографічний елемент в оповіданні Франка" «На дні» (Львів, 1939) Михайло Возняк широко користувався збереженим листуванням поета з Ольгою Рошкевич, а в іншій обширшій праці "Шляхом до Першого Вінка" (Львів 1934), на тлі переписки Франка з Наталією Кобринською й другими, висвітлив він вікопомні його заслуги для організованого руху українського жіноцтва.

У нашому ювілейному 1956 році ця ділянка незначно збагатилася новими публікаціями дослідників під совєтами: Іщука, Дея й др., що диспонуючи архівальними даними могли докинути неодне нове до цих маловідомих питань. Але в парі з тим появилися й фантастичні вигадки, як напр. Л. Смілянського кіносценарій про життя Івана Франка (журнал "Дніпро" ч. 5. 1956). Якщо це на ньому побудовано фільму, що виготовляється й шумно реклямується з приводу ювілею — то буде це або тенденційна фантасмагорія або скандальна й примітивна неграмотність, а в кожному випадку профанація великого ймення. Навіть у XX-ти томовому виданні творів Франка з усіми його науковими признаками плутаються імена жінок та пояснення про їх взаємовідносини з поетом.

А втім, як мало відомі серед нас праці Михайла Возняка, видно хоч би з цьогорічної появи в "Новому

Шляху" листів Франка й Ольги Рошкевич. Для багатьох це була свого роду ревеляція. Бо в нас досі промовчувано й закривано серпанком літературної дискреції й цензурности цю сторінку душі поета, що так сильно заважила на цілому його житті. Українську молодь у школах заставляли вивчати напр. про любов Міцкевича до Марилі як джерело його поетичного надхнення, але говорити про любовні переживання Франка, значило дискредитувати його й стягати з п'єдисталу. Навіть визнання поета, призначені ним самим для його біографії в листі до А. Кримського з 16 серпня 1898 року щойно недавно надруковано і то з пропусками, (Наші Дні, Львів, травень 1942, — "Іван Франко у спогадах сучасників", Львів, 1956). Зреконструований текст цього важливого документу варто навести. Франко писав Кримському:

"...А тепер подам Вам дещо такого, що, може, придасться до зрозуміння моїх творів і чого я не подавав у автобіографічному листі до Драгоманова. Значний вплив на моє життя, а значить, також на мою літературу, мали зносини мої з жіноцтвом. Ще в гімназії я влюбився був у доньку одного руського попа, Ольгу Рошкевич (вона перекладала дещо з Золя й Ґонкурів, зібрала весільні пісні з Лолина, переклала роман Ланської "Обрусителі").

Наша любов тяглася 10 літ, батьки зразу були прихильні мені, надіючись, що я зроблю блискучу кар'єру, але по моїм процесі 1878-1879 рр. заборонили мені бувати в своїм домі, а в 1880 р. присилували доньку вийти заміж за іншого, попа Озаркевича, (брата писатеньки Кобринської, чоловіка зрештою дуже гарного). Се був для мене важкий удар; сліди його знайдете в "На дні" і в віршах "Картка любови". Пізніше я познайомився з двога рус. поетесами, Юлією Шнайдер і Климентією Попович, але жодна з них не мала на мене тривкого впливу. Більше враження зробила на мене знайомість з одною полькою Йосифою Дзвонковською. Я хотів женитися з нею, та вона, чуючи в собі початки сухіт, відправила мене і в кілька літ пізніше вмерла як народна вчителька.

З теперішньою моєю жінкою я оженився без любови, а з доктрини, що треба оженитися з українкою, і то більш освіченою курсисткою. Певна річ, мій вибір не був архіблискучий і, мавши іншу жінку, я міг був розвиватися краще і доконати чогось більшого: ну, та дарма, судженої і конем не об'їдеш.

Фатальне для мене було те, що вже листуючись з моєю теперішньою жінкою, я здалека пізнав одну панночку-польку і закохався в неї. Оця любов перемучила мене дальших 10 літ; її випливом були мої писання "Маніпулянтка", "Зів'яле листя", дві п'єси в "Ізмарагді" і недрукована повість "Лєлюм і Полєлюм", (з неї перша глава була друкована в "Атенеум" п. з. "Єден дзєнь з жиця улічнікуф львовскіх" і ще одна глава "Богатер мімо волі" була в календарі "Львовянка").

Після цього Вам буде зрозуміла п'єска "Тричі мені являлася любов" у "Зів'ялому листі".

(Інститут літератури АН УРСР, відділ рукописів, фонд 3, ч. 90).

Коли порівняти цю щиру сповідь нашого поета з переживаннями напр. Ґете, що до пізньої старости не м'г писати своїх творів — не мавши для цього інспірацій у щораз нових і свіжих любовних авантюрах, а недавно опублікований власноручний записник Віктора Гюґо відкрив перед читацькою публікою щоденні зустрічі з докладними рубриками, котрій принагідній любовниці, скільки та за які деталі він платив... тоді наш Франко являється просто серафічним, ангельськи-невинним... Може тим і слід пояснити вийнятковість "Зів'ялого листя" цеї неповторної драми-містерії любовних хвилювань, нездійснених мрій, незаспокоєних прагнень, жагучої туги, мук безнадії й розпачу...

А втім, жіночі серця полонює не тільки зовнішня краса. Далекі від уродливости Стендаль і Бальзак мали більше поклонниць, ніж найбільші красуні - джиґуни. Не бракувало їх і Франкові, якого особистий чар не залишав байдужими й найбільш вимогливих.

Вродлива й ніжна Уляна Кравченко, що в "Спогадах учительки", де з бравурним ґумором відтворила типи учителів, що до неї залицялися, говорить найкра-

ще про те, ким був Іван Франко для молодого покоління жінок, що шукали нових доріг із затхлої атмосфери галицького загумінку".

"...Найсильніше вражали мене, молоду дівчину, поезії "Беркут", "Наймит", "Каменярі". Гаряче бажала пізнати поета-автора полум'яних строф... Ореол революціонера — борця за ідею приваблював мене. Молода, вільнодумна дівчина у своїм захопленні до літератури та революційних ідей бачила в ньому ідеал. Непризнаний тоді ще офіційно провідником у літературі, він був для мене тим, котрий вводить в поезію нову форму й новий зміст. А що в творах живе автор, в моїй уяві поставав портрет Франка. Гимн "Вічний революціонер" найкраще характеризував його постать та окреслював мені духове обличчя сильного індивідуальністю Каменяра, який, порвавши коло темноти, показує людям новий шлях..." ("Щирий друг і учитель", Література і мистецтво, Львів, 1941).

Більш твереза й формалістична Климентія Попович, що при першій зустрічі замість сподіваного "Аполлона, дужого й могучого" на вид рудого волосся Франка "не могла опанувати панічної відрази й переляку" — не опам'яталася, як при веселій і дружній з ним розмові пройшло багато годин, а згодом "зважилася" заходити до його мешкання, що було в тодішній галицькій опінії непростимим промахом, зате приспішило... подружні пляни.

Не дивлячись на те, що сестра відмовляла її від подружжя "бо Франко був із себе не дуже красивий", Ольга Хорунжинська відкинула інших женихів і поїхала за Франком у Львів.

Помимо складання вини на "долю" у спогадах сучасинць, це Франко вирішував такий а не інший фінал у взаєминах з закоханими в ньому: Уляною Кравченко, Климентією Попович, Ольгою Білинською, Євгенією Бохенською. У своїх щирих захопленнях тими жінками Франко не забував про матеріяльний бік подружніх плянів. Видно це хоча б з його вірша "Олі" або з перипетій відношення до Анни Павлик.

Проте плеяда поклонниць Франка не замикалася в колі його серцевих підбоїв. Всі найвизначніші того-

часні жінки високо цінили й адорували поета. Можна впевняти, що при більших впливах тодішнього жіноцтва на громадське життя — становище в ньому Франка було б далеко відрадніше. Але ці громадські права жінок щойно треба було виборювати.

І в тих перших спробах і початкових змаганнях українські жінки знайшли в особі Івана Франка свого великого вчителя, оборонця й інспіратора. Джерела цього "фемінізму" Франка не треба шукати тільки в його особистих взаємовідносинах. Він зродився з глибокого переконання поета про його потребу для українського народу, для якого розвитку й росту найкращою запорукою було духово відроджене жіноцтво.

А для цього жіноцтва зробив він так багато, як ніхто інший, не тільки з його сучасників. Він вирощував їхні таланти, радив і помагав початкуючим, підбадьорував обдарованих. Франко перший відкрив перед читачами силу поетичного слова Лесі Українки, найвищу

Іван Франко з дружиною й дітьми.

оцінку давав Ользі Кобилянській, особисто брав участь у починах Наталі Кобринської. Він популяризував у Галичині твори Олени Пчілки, Дніпрової Чайки, Одарки Романової, Надії Кибальчич, Наталії Романович-Ткаченко й др.

У виданій недавно у Львові "книжково-журнальним видавництвом" (1956) обширній збірці (з хронологічним порядком) спогадів про Івана Франка п. н. "Іван Франко у спогадах сучасників", відведено доволі місця свідченням жінок. Є тут передруки давніше поміщуваних або перший раз появляються вибрані з архіву Франка. Це спогади або листи; Михайлини Рошкевич, Марії Білецької, Климентії Попович, Уляни Кравченко, Антоніни Трегубової, Сидори Навроцької-Палієвої, Дарії Глібовицької, Іванни Блажкевич, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Ганни Франко-Ключко, Ольги Роздольської, Ольги Мочульської, Марії Деркач.

Деякі з останніх небагато говорять, пізнавши поета вже на схилі віку, а то й бачивши раз тільки в часі його поїздок з відчитами "Мойсея". До найцікавіших належить лист Лесі Українки (друкований був у "Жінці", Львів, 1939) до Франка, з яким вона залюбки стрічалася й листувалась, бо його "дуже поважала, любила з ним розмовляти, вважаючи його за дуже інтересного, розумного й дотепного розмовника та дуже тямущого порадника... Подивляла його розум, великі знання й незвичайну працьовитість". Це написав у своїх спогадах про Лесю Українку її чоловік, Климент Квітка, додавши: "І справді Іван Франко був, може, єдиною людиною в Україні, що перевищав Лесю в знанні західноевропейських літератур". На жаль, у названій збірці є тільки один лист її до Франка з 1 січня 1903 р., хоч незвичайно характерний, в якому вона жаліється на нездійснені творчі пляни, що їм обставини "скрутили голову":

"...І знов ще один спогад: позаторік, по дорозі в Італію, я спинилась у Львові; були мої нерви тоді дуже неслухняні, і я мала нахил до відвертих розмов. Одного разу я цілий вечір посперечалася з Трушем і Ганке-

вичем за Вас. Вони говорили про Вашу "універсальність" і раділи, що в нас є такий талант — белетристичний, науковий, поетичний, публіцистичний, практичний і т. д., все в одній особі. Я ж нарікала, що наше життя вимагає від одної особи стільки цнот заразом, і рівняла долю всякого письменника (живого, звісно, а не "мирного"), з долею "Прислуга для всіх", при чому "могущій вмєстити да вмєстить" і скілько б не містив, ніхто йому не скаже: "Годі, відпочинь, я тебе перейму!" Згадала знов Ваш опис вистави господарської, всякі газетні замітки, а поруч з тим "скручені голови"; роздратувалася крайнє, а мої бесідники корили мене літературним аристократизмом. Я кинула Трушеві: "А якби вас примусили шильди малювати, та вагони фарбувати для громадського добра та для насушного, а пейзажам — "голову скрутити" — "То зовсім що іншого!" образився артист. "А вам би сказали пляци для мітинґу замітати, "скрутивши голову" вашим промовам?..." вдалась я до Ганкевича. Той мав одвагу відповісти: "Що ж, якби треба..." — "То мені було б вас дуже шкода" вирвалась я. "То це, значить, ви жалуєте на практичну роботу Франка?" — "Авже ж!" і я почала щось середнє між єреміядою й філіпікою..."

Невідомо, що відписав Франко цій найбільшій своїй сучасниці, бо інші листи залишилися недоступні.

Нема теж у згадуваній публікації спогаду Северини Кабаровської ("Жіноча доля", Коломия, 1926), хоч упорядчик її, Дей наводить у вступі такий характеристичний його уривок про привітання Франка з вінками квітів у Ходорові, 1913 року. Коли зворушений Франко:

"затримавшись довше перед великим терновим вінцем з китицею білих рож і червоними лентами, на яких яснів золотий напис: "Мученикові за народну ідею", він запитав:

— Від кого цей вінець?

— Від жіноцтва ходорівської землі.

— Чому ж терновий? — всміхнувся неначе.

— То тернова ваша слава.

— А ся китиця білих рож?

— Це — китиця ясних хвиль у вашому житті, високодостойний ювіляре!

Поглянув на мене швидко й допитливо і тихо, неначе болюче, сказав;

— І стільки їх не було... але... — додав у мент якийсь, — ся хвилина, яку дали мені нині, одною з тих білих рож...

Найбільше вражає у збірнику брак слідів взаємин з Наталією Кобринською. Нема ні її листів, ні спогадів, про які ще була згадка в 1930 році. Ввесь архів Кобринської ще до війни, в час радянофільських настроїв у Галичині, вивезла в Україну її сестрінка, Орися Величко, що віддавна збіралася писати монографію про свою велику тітку.

Наталія Кобринська, одна з найзамітніших індивідуальностей епохи Франка, завжди стояла близько до нього та про свої взаємини з ним залишила багато матеріялів. До сьогодні нема про них згадки поза коротеньким коментарем Орисі Величко в "Західній Україні", де вона помістила фотокопію одного листа Франка до Кобринської. Там вона додала:

"В недрукованих споминах Кобринської "Я і жіноче питання — до моєї біографії, моменти з мого життя й життя нашої суспільности" знаходимо багато цікавих записок про Франка, які вияснюють деякі моменти з його життя й творчости і можуть бути цінним вкладом для вивчення Франка". (Західня Україна, травень 1930, стор. 43-44).

З того часу минуло вже більше ніж чверть сторіччя без найменшої вістки про долю архіву Наталії Кобринської, хоч і видано недавно збірочку її оповідань.

Цей брак є поважним недомаганням у повному висвітленні ролі Івана Франка для українського жіноцтва.

Самостійна Україна, Чікаго, грудень, 1956 р.

Ширше ця тема представлена в книжці "Іван Франко та рівноправність жінки — у сторіччя з дня народин", Вінніпеґ, 1956.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА Й УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ РУХ

До 90-річчя народин

"Пишучи що-будь, довше чи коротше, я лише одне мала в душі: Україну, ту велику, пишну, пригноблену, сковану Україну. — Її одну й нічо інше".

О. Кобилянська "Автобіографія"

Ольга Кобилянська (1886 р.)

Для українського жіноцтва ім'я Ольги Кобилянської зв'язане не лиш з найбільшими клясиками нашого письменства. Ця "поетка майбутньої людини", що всю свою творчість направила до боротьби за обнову людських душ з лабетів тупої буденщини для добра свого народу, в центрі поставила — жінку, з її змаганням до визволення, з її поривом до високого етичного й культурного рівня своєї особовости. В тому відношенні Остап Грицай (син учасниці "Першого вінка") порівнює О. Кобилянську з такими письменницями, як Анна Ж. Стаель, Жорж Санд, Кляра Фібік, Ада Неґрі, Ґрація Делєда, Кармен Сильва та інші і називає Кобилянську "найкращою представницею творчого жіноцтва всієї Словянщини".

Але ця "царівна української літератури" може й ніколи не стала б українською письменницею, якби не знайомство з Наталею Кобринською й Софією Окуневською, що мали вирішний вплив на думки Кобилянської та на творення її світогляду. Про це виразно пише у критичній статті про творчість О. Кобилянської Осип

Маковей (Літ. Наук. Вістник, 1899), що як б. редактор "Буковини" та особистий приятель авторки був обзнайомлений з її письменницькими починами. Зрештою найкраще свідоцтво дає тому сама Кобилянська у своїх автобіографічних спогадах.

Та не тільки знайомством і приязнею з першими українськими "емансипантками", але й власною безпосередною участю Кобилянська належить до українського жіночого руху. Її "Людина" хоч ще не в зрілій формі була призначена Н. Кобринською до "Першого вінка". За наполегливими стараннями О. Кобилянської створилася перша жіноча організація на Буковині: "Товариство руських жінок на Буковині". На перших основуючих зборах у Чернівцях дня 14 жовтня, 1894 року Ольга Кобилянська виголосила програмову доповідь "Дещо про ідею жіночого руху", що була друкована в галицькому "Народі". В трудних стараннях Н. Кобринської около жіночого видавництва Ольга Кобилянська не відмовляла своєї помочі, її статті знайшлися на сторінках "Нашої долі"... Український жіночий рух був ціле життя близький серцю Ольги Кобилянської, вона втримувала постійний живий зв'язок з жіночими організаціями Канади. В 1928 році її обрано почесною членкою Централі Союзу Українок у Львові.

Найкращим вкладом та безцінним даром українському жіночому рухові є її творчість, ця величава скарга поневоленої духовости модерної людини й жінки, де проблему визволення жіноцтва поставлено на такій широкій ідейній основі, з таким глибоким філософічним та психологічним підходом, що досягла вона вершин культурно - творчої програми українського громадянства та станула на рівні жіночо - визвольних течій всесвітнього письменства.

Святкуючи врочисто 70-ті роковини українського жіночого руху, що припадають в 1954 році, українське жіноцтво з вдячністю й пошаною згадує між першими його подвижницями — Ольгу Кобилянську.

Канадійський Фармер, 4. I. 1954.

ДНІПРОВА ЧАЙКА

(1862—1927)

Дніпрова Чайка

Таке літературне ймення прибрала Людмила Василевська, з родини Березина, на жаль, мало відома ширшим колам українського жіноцтва поетка й письменниця. А проте заслугує вона на увагу не тільки з огляду на свою високомистецьку літературну спадщину, але за своє особисте життя, як української жінки й громадянки.

Батько її, о. Олексій, зайшов в Україну з Московщини. Але завдяки своїй матері Дніпрова Чайка збереглася для українського народу. Перебувши свою молодість серед чарівної природи південної, степової України, перелляла вона свою любов до неї в чудових, барвистою неначе степові квітки мовою писаних оповіданнях.

На літературну арену вступила в 1885 році, була теж одною з перших наддніпрянок, що ввійшла в зв'язок з галицькими посестрами — її вірші друкувалися в альманаху Наталі Кобринської "Перший вінок" і належали до найкращих у тому збірнику. Початки її письменницької творчости припадають на дуже тяжкі для української культури часи, коли ще діяла заборона українського друкованого слова.

Дніпрова Чайка збагатила українську літературу низкою коротеньких, але з мовного і стилістичного боку прекрасних оповідань, яких темою переважно море й Дніпро. З них "Морські малюнки" своєю свіжістю й оригінальним складом залічуються до правдивих скарбів нашого письменства. Повне видання її прозових творів побачило світ щойно в 1919 році, накладом видавництва "Дзвін" у Києві.

Хто тільки знав Дніпрову Чайку, у своїх споминах підкреслював її велику любов до дітвори. Для неї була вона "тьотею Люсею", що вміє розказувати чудові каз-

ки і завжди знайде цікаві книжечки, щоб їх дітям читати та оживляти перед дитячою уявою фантастичні постаті казочного світу. Для тієї української дітвори — про що не всі знають — склала Дніпрова Чайка слова до дитячих опер Лисенка "Коза Дереза", "Пан Коцький" і "Зимова Краля".

На свойому довгому віці Дніпрова Чайка перейшла разом зо своїм народом траґічні й тріюмфальні хвилі його найновішої історії. Але її лагідної та привітної вдачі не зламали ніякі нещастя. Прикована до свого фотелю в останніх роках життя, вона зачитувалася в книгах, зберегла молодечу свіжість думки й жваво цікавилася подіями життя.

Свій літературний талант віддала вона на службу українській культурі. А був це час, коли не кожен на те йшов, бо признаватися до українського народу то була відвага.

Зате Дніпрова Чайка вступила в ґалерію українських жінок, що клали підвалини під розбудову національної культури та підготовляли свій нарід до кращого життя.

Канадійський Фармер, 12. XI. 1952.

ЗОРЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

(З-приводу 95-річчя народин Марії Заньковецької)

Відродження українського народнього театру прийшло саме в час, коли українська культура зазнала найтяжчого царського гніту. Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Іван Тобілевич (Карпенко Карий), Микола Садовський, Опанас Саксаганський, Марія Садовська-Барілотті — це незрівняні творці того театру, що впродовж сорок років живим, мистецьким словом ширили національну свідомість серед українців. На тлі цього гурту вибранців заясніла могутнім блиском слава Марії Заньковецької, найпершої між першими.

Батьки Марії, Адасовські, були поміщиками в селі Заньки, коло Ніжина. Там вона народилася й звідтіль перебрала своє сценічне ім'я. Її життьовий шлях вирі-

шила зустріч з уродливим Миколою Садовським у Бендерах, де молоденька дружина царського офіцера, Марія Адасовська-Хлистов грала в аматорському театрі Наталку-Полтавку. Порвавши з усіми традиціями свого заможнього стану, кинувши спокійне й вигідне життя — Марія Заньковецька вступила на тернисту дорогу української артистки, на щастя для нашого театру й нашої культури.

Поява на сцені тендітної, невеличкого росту дівочої постаті з привабливим обличчям і голосом, що проміновали чудодійною величчю творчого надхнення, захоплювали глядачів і хвилювали їх до найтайніших глибин.

Але ця чарівна краса зворушувала не тільки своїх. Жорстоко забороненою "хахлацькою" мовою Марія Заньковецька хвилювала й чужих і ворогів, від Варшави по Урал. Найвищі кола Петербурґу й Москви намагались приєднати цю ґеніяльну українку, запрошуючи її на імператорську сцену (пор. Миколи Садовського "Мої театральні згадки", Літер. Наук. Вістник, 1907). Славний російський критик, що вороже ставився до всього українства, побачивши ґеніяльну гру Заньковецької - Харитини — в "Наймичці" І. Тобілевича, признається в рецензії: "Я просто кажу, іншої такої акторки я ніколи не бачив".

Перед Марією Заньковецькою розкривалися перспективи розкішного життя, високих гонорарів та... світова слава. Її рівняли з найславнішими артистками світу, а її ім'я було відоме далеко поза межами України. Але й таким мисткиням як Елеонора Дузе чи Сара Бернар бракувало божеського дару Заньковецької-співачки й Заньковецької-танечниці.

Ця багатогранність її чудового таланту вимагала такого душевного напняття, що стан її після кожного виступу будив тривогу за її життя. Того не могли оплатити ніякі гонорарі. Так можна було горіти тільки святим вогнем найвищої любови батьківщини.

Марія Заньковецька
як Харитина в "Наймичці" І. Тобілевича.

Так через сорок років творила Марія Заньковецька кров'ю свого серця славу, честь і гордість українського театру та національної культури. Не зійшовши з обраного шляху, мужньо переносила всі труди й невигоди мандрівного життя й не далась спокусити оманам чужої слави й заплати.

Зате на небі української культури завжди зорітиме вічносвітляне ім'я — Марії Заньковецької.

Жіночий Світ, грудень 1955.

ОЛЬГА ХОРУНЖИНСЬКА - ФРАНКО

Ця тендітна панночка з поміщицької родини, освічена й поступова, ентузіястка театру, музики й літератури — не була вибранкою серця "карпатського поета, ковальського прославленого сина".

Ольга Хорунжинська (зправа) з сестрою Олександрою

Вінчання Івана Франка з Ольгою Хорунжинською в Києві на весні 1886 р. було "без любови, а з доктрини, що треба оженитися з українкою і то більш освіченою курсисткою", як признався поет А. Кримському (в листі з 16. 8. 1898 р.).

Від першого знайомства з Ольгою в часі поїздки в Україну в 1885 році Франко розважав, радився й вагався над тим важливим життєвим рішенням. Ось що писав він на ту тему Олені Пчілці:

"Звісно, о таких річах, як родинне життя Ви компетентніші говорити, ніж я, — а говорите мені таке, що мені аж страшно. Звісно, я знаю потрохи, що значить недібране подружжя, але знаю не менш того, що дібрати подружжя єсть майже неможливо, що подружжя майже завсіди льотерія, котре 99% хибляє. Значиться, що ж тут робити? Дві дороги: або зовсім зректись думок про заснування власного огнища, або — і це мені здається хоч непринципіяльна, а найпрактичніша дорога — умалити претенсії до крайньої можности, не надіятись за много! Мені здається, що найбільша часть щасливих подруж основана іменно на тій обопільній,

взаїмній резиґнації, на поблажливості для взаїмних похибок". (Червоний Шлях, Харків, 1923, травень).

Можливо, що ті сподівання поета не були далекі від здійснення, якби матеріяльні умови їхнього життя не були такі невідрадні. Бо хоч молода дружина Івана Франка могла й "надіятись за много", але вона любила свого чоловіка й бажала йому стати помічницею й опорою.

Після приїзду у Львів Ольга Франко зразу пристала до громадських справ. Заприязнившись з Наталією Кобринською, вона взяла участь у "Першому Вінку" та в інших її починах для розвитку українського жіночого руху. Часто відбувала небезпечні подорожі в Україну й Росію з важними дорученнями для піддержки взаємин галичан з наддніпрянцями. Живо цікавилась видавничими плянами радикалів, виєднювала дозвіл російських властей на висилку в Україну творів Франка, займалась розсилкою львівських видань та адміністрацією часопису "Народ".

Не легко було подолати цим завданням маючи малі діти, тісну хату, безнастанних гостей, безплатних столівників, при браку служниці й неспаних ночах біля дітей.

Помимо того Ольга Франко пожертвувала своє віно на видавничі цілі та на поїздку чоловіка до Відня, де Іван Франко осягнув ступінь доктора філософії. Вона стреміла, щоб Франко зайняв університетську катедру.

Її бажання не здійснилось, так само як не сповнились її мрії про ролю гідної подруги великого чоловіка. Тільки вийнятково можна дошукатись її власних особистих амбіцій: ім'я Ольги Франко видніє як видавець "Життя і Слова", а колишня учасниця театральних вистав у Києві переклала для українських читачів гарну статтю з французького журналу "Фіґаро" про великого актора Муне-Сюллі (Літ. Наук. Вістник, 1899, травень).

Умовини життя Ольги Франко не дозволяли на більші успіхи. Кілька днів після того, коли вона разом з Н. Кобринською брала участь у львівському жіночому вічі (травень, 1892), М. Павлик писав:

Ольга Франко в старшому віці

"Фракова... поїхала в Росію — там у неї страшенні сімейні драми. Вона так прибита дітьми й бідністю, тіснотою мешкання у Львові, що забула й те, що знала в пансіоні". Подібні замітки часті в листах Павлика:

"Франкова мала вибух крови — Франко в розпуці";

"Франки дуже бідують";

"Був у Франків. Він взагалі дуже прибитий... А вона, бідна, недовго буде жити — в неї сухоти. Перед чоловіком сяк-так держиться, щоб його не добивати, а передо мною плакала, що так марне сходить зо світа"...

Але найстрашніше прийшло згодом. Підорване здоров'я Ольги Франко, що зросла в достатках і вигодах, згасило її початковий запал, енерґію й витривалість. І після довгих років надій і резиґнацій Ольга Франко — зійшла з ума. Забута й упосліджена дожила пізнього віку, а тінь слави її ґеніяльного чоловіка закрила перед нами помічницю, опікунку, опору, вірну дружину й віддану матір дітей — Івана Франка.

І коли в останні роки її траґічного життя в голосі нещасної жінки тремтіла пісня, а з під її старечих пальців добувались звуки фортепіяна, то був це далекий відгомін знівечених мрій молоденької киевлянки, яка, звязавши свою долю з найбільшим сином галицької землі — надіялась "за много".

Календар Канадійського Фармера за 1953.

МАРІЯ ЗАГІРНА

Марія Загірна-Грінченко

Марія Загірна, дружина письменника й громадського діяча Бориса Грінченка, служити може зразком жіночої працьовитости і скромности в праці для свого народу. Хоч з московського роду, але пройнялася любов'ю до народу, серед якого зросла, і віддала для нього всі сили. Перейшла найтяжчі переслідування московської царської влади, продовжувала свою працю вже й за большевицького режиму й ні раз не зійшла з обраного шляху. Разом з Грінченком належала до ліберально-народницького типу української інтеліґенції, що ціллю життя свого поклала повсякчасну, хоч може й дрібну, але далекосяглу в наслідках культурну працю. Без її помочі, як казав Грінченко, ніколи не побачив би світу великий словник української мови, що над ним працював він усе своє життя. Крім того мала вона незвичайний дар популяризації науки для широких народніх мас. Із-під її пера походять такі свого часу загально відомі речі для селян, як "Під землею (про шахти)", "Як визволилися Північні Американські Штати", "Мудрий учитель (Сократ)", "Орлеанська діва", "Як вигадано машиною їздити" та ін. Коли чоловік її та одинока дочка померла від сухіт, залишилася сама і жила далі тільки для праці. Після революції Київський Відділ Академії Наук призначив її постійним членом-редактором живої української мови, яку вона, хоч неукраїнського походження, чудово знала, і над тією працею провела вона останні роки свого життя.

Річниця з дня її народин припадає на 17 вересня. Прожила від 1863 до 1928 року і була живим доказом могутнього впливу української культури, що їй піддавалися навіть чужинці, живучи довший час на українській землі.

Канадійський Фармер, 1. X. 1952.

ОДНА З ПЕРШИХ

(До роковин Олесі Бажанської-Озаркевич)

* 30. XII. 1886 — † 15. VII. 1906

Олеся Бажанська-Озаркевич

Одиначка о. Порфірія Бажанського, що повдовів, коли дитині було 2½ року, дістала від батька дбайливе виховання. Любитель і знавець музики, організатор львівського співочого Т-ва "Боян", дав він своїй доні музичне образування попри загальну освіту й зацікавлення літературою. Молоденька Олеся (Ольга Олександра) стала відомою піяністкою й акомпаніяторкою студентського хору (опісля "Бояна" й "Бандуриста"), з яким відбувала часті поїздки по різних місцевостях Галичини.

В родинних згадках[1]) о. Порфірій Бажанський мав опінію скупаря, автократа й дивака, що в своєму парохіяльному домі у Сороках під Львовом казав побудувати вікна менші від найменшої валізочки, щоб крізь них не могли продістатися злодії. Багатий, але недовірливий ховав усе майно в готівці при собі і це після девалюації привело його на старість до нужди.

Проте в час "дівування" Олеся Бажанська мала не тільки красу й славу, але й багате віно. Раз-у-раз при-

1) Біографічні відомості завдячую інформаціям сина Олесі Бажанської-Озаркевич, інж. Івана Озаркевича в Торонті.

їздили на парохію женихи готові до освідчин. Олеся залюбки носила місцевий селянський одяг і з того творилися комічні ситуації, коли приїзжий "кавалер на зальоти" взявши її за дівчину з челяді, що працювала в городі, випитував про "паннунцю", а потім у хаті розпізнавши в "паннунці" дівчину з городу — утікав засоромлений, бо надто необережно там з нею балакав...

Багатьох контркандидатів мусів перемогти д-р Лонгин Озаркевич (брат Наталії Кобринської), що звінчався з Олесею 4. VI. 1889 р. Можна це заключати хочби з закінчення його спогадів про Івана Франка:

"...Згадаю ще один факт з життя Франка. В рр. 1880 - 90 проживав у Львові звісний чеський етнограф Ржегорж, що жив із Франком у добрих взаєминах. Той задумавши женитися з Олесею Бажанською (звісною тоді першою українською піяністкою, а опісля моєю жінкою), упросив Франка, щоб він був за свата. Було це в р. 1887 або 1888. Франко, який з Олесею Бажанською знався особисто, піднявся тої місії, з якої одначе нічого не вийшло. Будучи при тій нагоді у неї дома, вписав до її пам'ятника вірш, що зачинався тими словами: "Чом головку ти схилила..." І такий самий вірш читав я опісля друкований в одній його збірці поезій, одначе в трохи зміненій формі — не до дівчини, але, здається мені, до друга. Котрий з тих віршів оригінальний, а котрий опісля перероблений, не знаю, і тепер провірити не дасться, бо пам'ятник той у часі війни пропав" (Спомини про Івана Франка, Бібліотека Нового Часу, Львів 1927, стор. 57).

Саме завдяки знайомству з Іваном Франком Олеся Бажанська ввійшла до невеличкого гурту молодих українок, що цікавилися громадськими й культурними справами та хотіли самі працювати для національного відродження свого народу. Начитана в світовій літературі, з добрим знанням німецької й російської мови та з власними авторськими амбіціями — молода піяністка не могла залишитися поза учасницями "Першого Вінка" з 1887 р. До тієї участи наклонив її І. Франко, якому Наталія Кобринська віддала загальну редакцію першого жіночого альманаху.

Як авторка "Першого Вінка" виступила Олеся Бажанська з коротким віршиком "Колись було" (ст. 159), під лад народньої пісні та з оповіданням "Кіндрат" (ст. 120-139). Герой цього останнього пізнав у часі військо-

вих мандрів у Мадярщині гарну Ізлію й полюбив її. Батько дівчини, заможний господар не хотів віддати доньки за Кіндрата. Ізлія з розпуки втопилася. Кіндрат не забув своєї коханої навіть тоді, коли вернувшися в рідне село — вженився з багатою вдовою, щоб облегшити старість сліпому батькові. Накінець пішов слідом зо Ізлією й найшов смерть у ставі. Оповідання написано живо, з динамізмом і гарною мовою.

З того часу Олеся Бажанська близько стояла до тодішніх починів українського жіночого руху. Партія радикалів, особливо Михайло Павлик, висували її на передові місця тоді, коли рвалися взаємини з Кобринською. На першому жіночому вічі у Стрию, 1 вересня 1891 р. Олеся Озаркевич виступила з проєктом періодичного альманаху або газети, за якою стояли радикали. Але коли збори рішили видати новий альманах, як цього хотіла Н. Кобринська, тоді Олеся Озаркевич увійшла до комітету, що мав це видання підготовляти. А й тоді, коли був готовий матеріял для нової газети "Рівність", вона не погодилася підписатись як редакторка, респектуючи авторитет Кобринської.

Дуже рідко траплялися в "Народі" авторки-жінки. То ж поява нарису "5. V. 1891" в числах 13—18 за підписом "Оксана" викликала такий коментар М. Павлика в листі до М. Драгоманова:

"...Не знаю, як Вам подобається "5. V. 1891". Воно есенція нашого теперішнього жіночого руху, чи радше найвищий ідеал нашого поступового жіноцтва. Писала О. Бажанська, тепер Озаркевичка". (Переписка Мих. Драгоманова з Мих. Павликом, Чернівці, 1910, вид. Л. Когут, стор. 223).

Не відомо, чи були ще інші друковані письменницькі спроби Олесі Бажанської, бо в виданнях Кобринської "Нашої Долі" вона не взяла участи.

Живучи в Городку б. Львова вона вела відкритий дім, в якому завжди найприємнішими гістьми були "вибранці муз" — письменники й мистці. Бо Олеся Бажанська-Озаркевич любила не тільки музику й поезію, але сама, як згадують найближчі, пробувала й малярства, а техніку мистецької фотографії опанувала досконало.

Як мати Олеся щиро дбала про національне виховання своїх дітей, даючи їм приватних учителів, щоб не

посилати до чужої школи. Рідня затямила, що коли в містечку завелась мода між польськими дітьми носити конфедератки, Олеся пошила своїм дітям козацькі шапки зо шликами.

Молоде життя Олесі Бажанської-Озаркевич впало жертвою простуди, коли вона пильнувала будови нового власного дому. Не помогли лікування в Мерані, Давосі, Закопанім. Хор "Бандурист", якого була акомпаніяторкою, відпровадив її в останню дорогу.

Ім'я Олесі Бажанської-Озаркевич записане не завжди між першими українками, що в 80-их роках минулого сторіччя започаткували український жіночий рух.

Наше Життя, квітень, 1957.

ПАМ'ЯТІ МИХАЙЛИНИ РОШКЕВИЧ

Нещодавно приватною дорогою наспіла вістка з України про смерть дев'ятдесят кількарічної Михайлини Рошкевич-Іванець . . .

Михайлина Рошкевич

Між дійовими особами, що творять невідхильне тло для Франкової юности й студентських років — одне з видніших місць займає Михайлина Рошкевич.

Весело й гамірно було на приходстві о. Михайла Рошкевича в мальовничо, серед бойківських лісистих Карпат положеному селі — Лолині. Охоче приїздив туди Франко на літні вакації й свята, до сина пароха, свого молодшого товариша, Ярослава, якому помагав у науці. Участь у розмовах і прогульках брали обі сестри Ярослава: старша від нього Ольга й ще підліток Міня

(Михайлина). Коли Ольга з вимогами тодішньої едукації: гри на піяно й французької мови перебувала у свояків, що мали французьку ґувернантку, Міня не покидала батьків, тимто близький їй був народній побут, бойківські пісні й селянська говірка. Її діялектичних висловів Франко залюбки слухав і нотував їх. А втім часто дрочив він живої вдачі, дотепну в розмові, інколи збиточну Міню. Так було раз під Великодні свята і ображена Міня не говорила до нього деякий час. Але згадавши під вечір Великодної П'ятниці, що Франко постить у Великодню Суботу, Міня перед вечерою звернулася до брата:

— Скажи Франкові, хай добре "натевкається", бо завтра буде постити!

Веселий сміх Франка прогнав гнів і образу Міні.

Добряча, услужлива й прямодушна Михайлина була згодом втаємничена в любовні ускладнення Ольги з Франком і вона завжди глибоко спочувала поетові. Союзниця їхніх таємних бачень і листувань, вона докоряла Ользі за її подвійну гру, що довела до подружжя з о. В. Озаркевичем.

Виховний вплив Франка на Михайлину Рошкевич визнаний нею самою в її цікавих спогадах про нього:

"...Розповіді Франка про наш упадаючий нарід, про його темноту, про його терпіння і про його відчування своєї недолі, впливали на мене освідомлююче".

Завдяки Франкові ім'я Михайлини Рошкевич записане як авторки оригінального оповідання "Кума з кумою (фотографія)", що появилося в львівському "Молоті" ("Галицько-українська збірка", 1878-79, стор. 105 - 110), з такою дописскою від редакції:

"...Картинок, схоплених з життя з фотографічною вірністю, без примішки повістярської фантазії, у нас досі майже зовсім не було в літературі, а прецінь такі картини, коли б їх списано багато, мали б не тільки огромну вартість етнографічну й язикову, але були б міркою вірности повістей артистичних та й, з другого боку, давали б до них багатий матеріял. Картинка, чи там сценка, котру ту подаємо, може послужити взірцем для подібних праць".

В листі до Ольги Франко так писав:

"...Шкіц панни Міні дуже ту всім подобався і швидко буде надрукований з похвальною заміткою. Павлик посилає їй від себе письмо, — а я замічу тілько, що в неї видно коли ще не талант писательський, то принаймі огромну силу обсервації, котра для всякого писателя повістей перша й найважніша річ. Якби панна Міня (чого від серця їй бажаю) взялася писати більше подібних шкіців, а притім читала другі взірцеві повісті (Золя, Толстого, Решетнікова, Нечуя), то з неї могла б виробитися дуже реальна й хороша писателька".

А Павлик вислав два довгі ентузіястичні листи до Михайлини, з яких виходить, що таких оповідань з Лолина написано більше й вони мали в дальшій черзі друкуватися.

Однак черговий виступ Михайлини Рошкевич припав на багато років пізніше, бо аж у "Першому Вінку" — 1887 р. Тоді вона жила в Болехові у Наталії Кобринської, куди приїздив Франко. На оба поміщені там оповідання: "Таку вже Бог долю судив" і "Теща" дав Павлик похвальну рецензію в "Народі" назвавши їх "найправдивішими (найреальнішими) і своєю правдою найстрашнішими з усего, що надруковано в Вінку". В першому розказана страшна доля Марійки Оленючки, Бірчакової невістки, в Лолині к. Долини. Дівчиною полюбила вона Адама Шуткового, але батьки на силу віддали її заміж за Василя Бірчака, а чоловік важко побивав за те, що стрічалася з давним своїм милим, аж доки не закатував на смерть.

В другому оповіданні показана кривда бідної тещі-вдовиці від зятя, якому вона все своє майно записала, після чого підступник прогнав її з власного господарства; скривджена даремне шукала поради, ніхто не поміг в її нужді. В цих оповіданнях Павлик підкреслює глибоке знання селянського життя й дар обсервації, що при збагаченні освіти й начитання в европейській літературі позволило б Михайлині Рошкевич стати "найправдивішою руско-українською писателькою".

Проте сама авторка не вірила в свій талант, а вийшовши заміж за о. Іванця, поселилася далеко від Льво-

ва й Болехова та втратила нагоду стрічатися з Кобринською й Франком. Через кілька років о. Іванець дістав парохію в Ременові біля Львова, тоді відновилися давні товариські зв'язки. При одній зустрічі в Франком Михайлина Рошкевич почула його вислів про змарнований талант на що вона відповіла:

— Не вмію ні писати ні читати,
Хотять мене за пароха обирати. —

А втім Франко мав намір видати її збірочку та віддавна при всякій нагоді намовляв до писання. Заохочена принесла раз одне оповідання й прочитала його Франкові, що вдоволений забрав для поміщення. "Взяв і в короткім часі десь там помістив" — стільки про цю новельку написала авторка. Тому не відомо, чи це віднести до оповідання п. н. "При звуках музики" про переживання жінки збожеволілого вчителя, яке з датою "Болехів, 19 марта 1890" було надруковане в "Народі" ч. 18, 15 вересня 1890 р.

Це й вся відома нам літературна спадщина Михайлини Рошкевич-Іванець, якої син, пок. д-р Іван Іванець, УСС, був цінений, як мистець баталістичних картин. Попри те слід згадати про збирання нею фолькльорних матеріялів, які ввійшли до студії Франка "Про жіночу недолю в руських піснях народніх" (1883 р.), де поміщено м. ін. записану нею "пісню про шандара", що дала Франкові сюжет до його драми "Украдене щастя".

Як одна з немногих пішла Михайлина Рошкевич на поклик нових ідей та скріпила ряди піонерок у боротьбі за краще майбутнє української жінки. Постать її шляхетна й безпретенсійна, сердешна й спочутлива до других — житиме в пам'яті такою, як говорить про неї Франко у присвяченому їй вірші:

МИХАЙЛИНІ Р.

Ні, не однаково для всіх сонце сяє,
Хоч безучасно над всіми блистить.
Бідний слізми його блиск заливає,
Щасним воно і терни золотить.

Серце дівоче, красніше сіяє
Щирість твоя, аніж соняшний світ:
Радісний усміх для щасного має,
Сльози для горя, пораду й привіт.

ДЖЕРЕЛА:
1) Михайлина Рошкевич: "Спогади про Івана Франка". Іван Франко у спогадах сучасників, Львів 1956
2. Михайло Возняк: "Нариси про світогляд Івана Франка", Львів, 1955.
3. "Перший Вінок", Львів 1887.
4. Часопис "Народ".
5. В. Іванець: "Бабуня Ольга", Наші дні, Львів, травень 1942 р.

Наше Життя, червень, 1958.

МУЧЕНИЦІ ЗА ПРАВДУ

На тлі українських визвольних змагань за останні десятиліття зарисовуються дві постатті, що жертвою свого життя стали світляним дороговказом мільйонам своїх сестер.

Ольга Басараб та Олена Теліга, що в відступі несповна двадцяти років дісталися ворожим рукам в одному місяці й одному дні — перша у Львові, друга в Києві — це неначе символ рішености українського жіноцтва чинно змагатись за краще завтра своєї нації.

Вони прийняли смерть не серед гамору боїв і гуку гармат, на очах товаришів і в опорі на збройну силу свого народу. Кінець скрадався до них довго, в терпіннях і тортурах, щоб не лише життя забрати, але й душу зломити, затруїти її сумнівами й зневірою, відкинути з прямого шляху обов'язку супроти нації.

Сьогодні нема українця чи українки, що не схилили б чола перед їхньою мученицькою смертю. Одначе їх велич не тільки в тому, що добровільно станули на шлях боротьби, витримали на ньому до кінця й віддали життя за друзів своїх. На камінням встеленому шляху української Голготи таких жертов було, є й буде ще більше. Бо трагічно сильні слова іншої великої української жінки, Лесі Українки, впали посівом на урожайну почву горіючого бажанням волі українського народу і нема нікого чесного між нами, що міг би

"осторонь стояти і споглядать, як ллється братня кров".

Їхня сила лежить у чому іншому і через те стали вони гордістю свого народу, а прийде час, коли їхні імена виписані будуть на скрижалях людства побіч імен найбільших і найславніших жінок.

Це гордий людський дух, що йде до бою за правду, що не хилиться під ударами, не ломиться перед ворожою силою, хочби ввесь світ дрижав перед нею в своїх основах. У тих слабих жіночих тілах, поневіряних тюрмою, нищених тортурами, горів той самий невмірущий Дух Правди і Волі, що світив колись Прометеєві, що кликав у світ пророків, що цілі народи підпімав до бою.

Не може бути двох правд на світі. Правда одна — вічна й неподільна, та сама, що за неї пішов на хрест Найбільший Мученик. І хто змагається за неї в одному місці, той стоїть у бою з Пітьмою в цілому світі.

Так Ольга Басараб як і Олена Теліга могли б урятувати своє життя, коли б відреклися від ідеї, коли б заперечили Правду свого народу, як частину Вічної Правди, що до неї прямує людськість. Вони того не зробили й не могли зробити, бо вони не думали катеґоріями індивідуальної людини, вони вилетіли високо понад стимули життя одиниці чи групи, вони стали частиною універсальної ідеї, що за нею тужить людство.

За те буде їм вічна честь і повсякчасна слава.

Канадійський Фармер, 15. II. 1954.

Зблизька й здалека

ПОЛІТИКА Й ЖІНКИ

Є багато причин, чому жінки на загал так мало цікавляться політичним життям своєї країни, а тим менше справами можнародньої політики.

Перш за все формована століттями духовість жінки противиться всяким теоріям і абстракціям. Скільки разів в часі зустрічей і гостини в знайомих, коли то після обіду мужчини "перебудовують" світ — з боку жінок можна почути кинений запит: "Добре, отже що треба робити?" Вони бажають конкретних проблем, більш доступних і означених, що могли б розбудити їхню уяву. Але в того роду дискусіях не про те йдеться. В висліді мужчини відокремлюються вдоволені, що так добре говорили, а жінки здвигаючи раменами думають: і навіщо здалася вся ця балаканина?

Жінки не тільки часто не розуміють механізму політичних дій, але все те політичне мряковиння для них супроводжають неэрозумілі їм окреслення й поняття. Очевидно, поставлення відповідних запитів, одержання вияснень при відповідній заохоті й готовості до уваги усунули б ці всі перешкоди. Але навіщо жінкам це зусилля, коли вони зрозумівши проблему — все одно є цілком безсилі й нічого не можуть направити?

Інакше воно буває при голосуванні. Жінки звикли розважно ставитися до свого голосу, бо тут уже не йде про пусто-порожні фрази кидані в порожнечу. Піддержати або повалити кандидата — це вже є виразна акція й тоді увага жінок є скріплена й оживлена.

В тому відношенні пересічна жінка англо-саксонського світу знає свою силу. Якщо американці чи англійці є невдоволені своїм урядом, вони можуть з нього

звільнитися Американка слухаючи промови президента Айзенгавера може собі сказати: "він матиме час зробити те, що каже". На випадок зневірення вона знає, що в наступних виборах може поступати так, щоб на його місце прийшов інший. Бо ці уряди мають обличчя, мають голос і людську приявність.

Важність участи жінок у виборах розуміють відповідальні одиниці й провідні політичні партії. Завдяки впливам Елеанор Рузвелт на жіночі організації покійний її чоловік був завжди переможцем у виборах і 12 років президентом.

Знають це не тільки в Америці. Після скінчення другої світової війни папа Пій XII окремим зверненням до жіноцтва закликав усіх християнських жінок брати як найактивнішу участь у громадському й політичному житті своїх народів. Під протекторатом папи започаткували французькі жінки "Світовий Рух Матерей". Можна навіть допустити твердження, що першу запору переможному походові комунізму в Европі поставили жінки своєю масовою участю в виборах: в Австрії й Франції не допустили до переваги комунізму. Подібно й в Італії.

Дехто скаже, що для голосування жінкам не треба політичної освіти. "Пощо, коли вони й так голосуватимуть згідно зо своїми чоловіками?".

Нехай і так. Це в дійсності правдоподібне й навіть самозрозуміле. Не тому, що жінки є неэдібні думати незалежно, але тому, що політичні погляди є звичайно залежні від звання, матеріяльної ситуації, релігійного віровизнання, родинної традиції й ста інших елементів, які є спільні для жінки й чоловіка, коли вони одружені. А в тому нема нічого неможливого, щоб жінки без строгої політичної аналізи не могли впливати на погляди й осуд своїх чоловіків.

Політика є щось водночас дуже низького й дуже великого. Її облудливість відтручує, а її великість відстрашує. Бо багато жінок почуваються ще дуже ніяково в обличі тої спеціяльности, яка від віків належала мужчинам.

В тій ділянці діють більш ніж в будь якій іншій вікові пересуди, що стоять на перешкоді. Найвизначніша державна діячка й реформаторка нашої доби, Ева Перон мусіла зрезиґнувати зо своєї кандидатури на президентку держави під тиском чоловіка й т. зв. опінії, помимо киненого нею визову: "Чи моя кандидатура має бути гірша тільки тому, що я — жінка?"

Ева Дуарте-Перон, скромна кінова актриса досягла найвищої політичної влади.

Коли жінки осягнули те, до чого змагали від кількох поколінь, коли нарешті осталося вже мало країн, де їм відмовляють повноти політичних і громадських прав, вони не сміють бути байдужими до політичних питань. Бо політика це ціна хліба, це школа для їхніх дітей, це стан доріг, це побудова суспільности, це зарібкові платні, це можливість купна, це врешті все те, що творить щоденний клімат, яким дихає збірна розпука й збірна надія. Це спокій в державі і світовий мир. Все те варте, щоб його зрозуміти й ним цікавитися.

Міжнародні жіночі організації західнього світу дбають про свою "понадпартійну" і "аполітичну" плятформу. Не бояться політики комуністичні жінки, що не забувають крилатої фрази Леніна про кожну куховарку, що мусить учитися правити державою. З виключно політичними цілями створили вони "Міжнародню Демократичну Федерацію Жінок" та на 5-ій сесії її Ради в Женеві, в лютому 1955 р., різко виступили проти рішень лондонської й паризької угоди, проти Північно-Атлянтійського Бльоку і т. д., і т. п., проти всього, що шкодить СССР. Без сумніву політичну ціль ма-

тиме й організований тими колами "Світовий Конґрес Матерів", що має відбуттися в липні цього року.

Це дасть притоку до рефлексії жінкам і жіночим організаціям по цей бік залізної заслони. Не можуть бути "аполітичними" ні ці організації ні ці жінки, що хочуть бути співрішальними творцями кращого життя для себе, своїх родин, свого народу та нести відповідальність за мир у світі.

Канадійський Фармер, 6. VI. 1955.

ЖІНКИ В ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Політична й дипломатична діяльність, це ділянки, що дуже довго були закриті для жінок. Помимо того, що жінки своєю здібністю, товариськими прикметами а навіть проворністю віддавали нераз багато прислуг урядам своїх держав, помимо того, що нераз засвідчили своє вміння зручно керувати політичними акціями, ділянка офіційного репрезентування своїх урядів і країн їм була, поза справді нечисленними вийнятками, недоступна.

Першою жінкою амбасадором в історії західніх народів була св. Катерина з Сієни. Їздила вона в посольстві від республіки міста Фльоренції в Італії до Апостольського Престолу в Римі, а потім, у роках 1376—1378 репрезентувала Апостольську Столицю у Фльоренції.

Довго треба було ждати, доки відкрилися двері жінкам до дипломатичної праці. Це сталося щойно в новітніх часах, коли розвиток і темпо життя вимагали включення всіх сил суспільности в повноту державно-політичного життя і коли це принесло за собою теж фактичне і юридичне урівноправнення жіноцтва.

Свого часу багато шуму в світі було довкола пані Коллонтай (до речі українки з роду, дочки генерала Домонтовича), що її большевики призначили послом СССР спершу в Мексику, а потім у Штокгольмі у Швеції. Хоч Коллонтай репрезентувала країну безправства й неволі, все таки жіночий рух у світі був гордий й того, що жінка була амбасадором великої держави і це пані

Коллонтай зручно використовувала, беручи участь у міжнародніх жіночих з'їздах і вживаючи їх як трибуни для голошення большевицької пропаґанди.

Недавно преса принесла вістку, що в зв'язку з виборами Ґенерального Секретаря ОД одною з поважних кандидатур являлася пропозиція вибрати паню Пандіт Неру, сестру прем'єра Індії, що оце нещодавно гостювала в Канаді. Самий факт, що на цей преважний ключевий пост світової політики пропоновано паню Пандіт Неру говорить за себе дуже багато: цим разом номінально доля світу опинилася б у руках жінки.

На чоло в дипломатичній службі висунулися жінки в ЗДА. В короткому часі вже третя жінка займає пост репрезентантки своєї країни в чужих державах. Після посольства в Люксембурґу і в Італії, довідуємося з пресових повідомлень, що призначено амбасадорку до Швайцарії. До цього часу представництва Швайцарії в Вашінґтоні й ЗДА в Берні були тільки посольствами. Тепер рішено їх взаємно піднести до ступня амбасад і як першого амбасадора ЗДА в Швайцарії призначено д-р Френцис Елизабет Виллис. Народилася вона в 1899 році в Метрополіс, Ілл., закінчила університетські студії в Стенфорд ступенем доктора філософії, деякий час працювала науково в університеті, а від 1927 року безперервно працює в закордонній дипломатичній службі ЗДА.

Можливо, що швайцарський уряд не дуже буде вдоволений з того призначення. Бо як би це не було дивно, Швайцарія країна, що одна з перших відкрила свої університети для жінок, куди навіть їздили студіювати перші українки з Галичини і Наддніпрянщини (де першим професором математики в університеті була українка Софія Ковалевська), сьогодні це одна з небагатьох країн, де жінки все ще не мають повних політичних прав. Призначення до Швайцарії на найвище можливе становище в закордонній службі ЗДА якраз жінки, може швайцарське жіноцтво відчути як поштовх до посиленої акції за своє урівноправнення.

Посилена участь жінок на керівних дипломатичних постах не тільки задоволяє жіночу амбіцію, що ось по довгому часі впала ще одна барієра. Вона дає запо-

руку, що жіночий світ, світ матерів і дружин, що найбільш болюче відчуває нещастя війни, бо тратить там своїх дітей і чоловіків, внесе свій уділ в закріплення світового миру й перебудови світу на таких основах, де цей мир, давши справедливість усім народам, буде можливий і тривалий.

Канадійський Фармер 4. V. 1953.

ВІД РЕДАКТОРСЬКОЇ ТЕЧКИ ДО МІНІСТЕРСЬКОГО ПОРТФЕЛЮ

Нещодавно створено в ЗДА нове міністерство, що його названо "Міністерством Здоров'я, Освіти й Суспільної Опіки". Довго вагалася ця думка в урядових колах: народилася в перших часах президентури Рузвелта, спочивала дві каденції урядування Трумена, щоб нарешті оформитися за республіканського уряду Айзенговера. Одною з вайважніших причин, чому ця важна ділянка державно-суспільного життя так пізно дістала своє завершення в окремому міністерстві, був завзятий спротив Американської Медичної Асоціяції, що вживала всіх своїх впливів, щоб не допустити до примусового державного обезпечення від хворіб. Одначе кінець-кінців цей спротив переборено, нову інституцію зорганізовано і — на її чолі поставлено жінку Овіту Гоббі.

В той спосіб суспільне заінтересування звернулося на цю жінку, що зрештою вже нераз висувалася на передові місця в американській суспільності. З тієї нагоди американські часописи були переповнені найрізнорідніщими вістками з приватного й родинного життя та з політичної карєри пані Овіти Гоббі.

Відкидаючи все, що спрямоване на сензацію і на рекляму своїх видавництв, з тієї справді американським темпом і на американську скалю пущеної в рух інформаційної служби — можна виловити те, що пані Овіта Гоббі жінка справді небуденна і що на поверхню американського державно-політичного життя вийшла вона не припадковим збігом обставин чи сліпим щастям долі, тільки твердою працею та великими особистими здібностями.

Пані Овіта Гоббі, з роду Колп, народилася дня 19 січня 1905 року (як сензаційний момент підхоплює американська преса те, що обидвоє її дітей народилися того ж самого дня 19 січня) в стейті Тексас. Ім'я Овіта взяте з індіянської мови й означає щось неначе "забудька". Але все життя пані Овіти було неначе запереченням її імени.

Овіта Гоббі

Від ранньої молодости кидається в вир політичного життя, помагаючи свойому батькові, послові до стейтового парляменту в Тексасі. Пізніше спеціялізується в питанні парляментарної процедури, пише книжку на цю тему й дістає признання, як експерт. В тому часі працює теж як секретарка "Тексаської Ліґи Жіночих Виборців" і згодом стає президенткою тієї сильної і впливової організації. Співпрацюючи в редакції часопису "Повст", знайомиться з пізнішим своїм чоловіком, кількаразовим ґубернатором стейту Тексас. В скорому часі пані Овіта перебирає в свої руки керму часописом і робить з нього грізну політичну зброю, бо не втрачає свойого заінтересування політичними справами.

Коли в часі війни твориться в Міністерстві Війни секція для жіночих справ, пані Овіта стає першою її головою і звертає на себе увагу президента Рузвелта, як начального вождя всіх збройних сил у часі війни. Шеф генерального штабу, генерал Маршал висуває її на чоло Корпусу Жіночої Помічної Армії в ступні полковника. На цьому становищі поклала вона величезні заслуги для організування воєнних зусиль американської нації і виявила непересічні організаційні й командні здібності та через те нераз занімала місце на перших сторінках американської преси. Коли вона входила до сво-

го уряду, жінки виконували 54 роди праць в армії, коли ж залишала його — це число зросло до 239. Президент Рузвелт подивляв її енерґію, якою перевищала вона неодного з його чоловічих співпрацівників.

А при тому всьому була це жінка, що не спускала очей з виховання своїх дітей і піклувалася своїм на 20 літ від себе старшим чоловіком, і якій не були чужі такі елементи людської душі, як жаль і співчуття, що виявилися особливо в її завзятій акції оборони чести і долі тих американських дівчат, що в часі своєї військової служби привели на світ нешлюбних дітей.

Коли до влади прийшов президент Айзенговер і почав добирати собі співпрацівників, негайно запропонував пані О. Гоббі новостворене міністерство. Цей вибір був такий самозрозумілий для американського народу, що напр. затвердження пані Гоббі в сенаті забрало всього 7 хвилин з усіми формальностями парляментарної процедури, внесеннями, протоколами і т. п.

Нове міністерство — одне з найбільших. Сумою свого бюджету (несповна два більйони в адміністраційному 1953 році) стоїть воно на третьому місці після таких кольосів, як міністерство війни чи скарбу. Його діяльність така розгалужена й різнородна, що просто не хочеться йняти віри, щоб одна жікна, хоч і така досвідчена та енерґійна, як пані Овіта Гоббі, могла це все охопити. Для прикладу подамо, що туди належать і досліди над поборюванням рака і видавництва для сліпих і університет для неґрів і безліч більших чи менших установ з ділянки здоров'я, виховання і добродійности, ведених і контрольованих з державного рамени, як теж координація і нагляд над тією велетенською працею, що ведеться в тій площині зо стейтової, муніципальної чи приватної ініціятиви.

Покликуючи паню Овіту до праці та віддаючи в її руки здоров'я мільйонів американського народу, президент Айзенговер не тільки сплатив довг вдячности супроти стейту Тексас, якого голоси поважно причинилися до його вибору, не тільки віддячився і самій пані Овіті Гоббі, якої шефом був у часі війни, за її виборчу кампанію в його користь, але поступив згідно зо своїм сумлінням і найглибшим переконанням. Тільки жінка

— по його власним словам — може взяти це міністерство, бо тільки жінка може глибоко відчути людську недолю й нещастя і сполучити це з адміністраційним хистом.

Кажуть, що президент Айзенговер завдячує свою виборчу перемогу — жінкам. Якщо воно так і справді — а це дуже правдоподібне, бо більшість виборців у ЗДА в часі останніх виборів були жінки — він з того добув висновок і притягає щораз більше жінок до співпраці й співвідповідальности за майбутнє американської нації.

Канадійський Фармер, Вінніпеґ, 8. VI. 1953.

ПРЕЗИДЕНТКА ОБ'ЄДНАНИХ ДЕРЖАВ

Від вересня ц. р. президентом Генеральної Асамблеї Об'єднаних Держав є жінка, пані Віджая Лякшмі Пандіт, представниця Індійської Республіки й сестра прем'єра Індії Неру. Це одинока жінка світу, що в порівняльно короткому часі була амбасадором своєї країни в Вашинґтоні й Москві, головою делеґації до Об'єднаних Держав і, накінець президенткою найвищої і найбільшої світової політичної організації.

Віджая Лякшмі Пандіт

Англійські делеґати голосували за нею, інші британські особистості запроторили були трикратно між 1931 і 1943 рр. в тюрму і покарали ув'язненням її брата й чоловіка. Ще інші англійці впоїли їй основні принципи здорової філософії й прав людини, коли вона від 5 до 21 року життя відбувала в Англії свої студії.

Сьогодні мільйони людей слухають її імени в радіо, оглядають її у всій світовій пресі по цей і по той бік за-

лізної куртини, — чи ж не є це найвищий тріюмф, що його могла досягти жінка і чи на згадку про те не б'ються живіше серця всіх жінок, що нарешті після століть боротьби за рівноправність, після жертв, насміхів і понижувань, сьогодні жінка займає найвище можливе становище в світі, яку респектує й перед нею кориться навіть голова большевицької делеґації в ОД, Андрій Вишинський.

Коли паню Пандіт обрано президенткою, вона сказала на пресовій конференції; "Я свідома того, що мій вибір не був признанням ані для мене особисто ані для жінок, він був виразом пошани для моєї батьківщини — Індії, але тим не менше я горда з того, що я жінка і як жінка була вибрана на те становище".

Не зважаючи на те, що пані Пандіт сьогодні чи не найславніша й найвизначніша жінка в світі, на загал жіноцтво знає про неї мало, а то й нічого. Поза межами своєї країни стала вона відомою щойно недавно, коли ступила на шлях дипломатичної кар'єри на службі свому рідному краєві. Молодість її проминула на боротьбі й змаганнях за державно-політичну незалежність Індії і коли діждалася вона того моменту, що могла послужити своїй батьківщині у вільній вже і власній державі, є вже матір'ю трьох заміжніх дочок і незабаром потім щаслива бабуня з головою вкритою білим снігом сивини. Все таки дожила вона хвилини тріюмфу, а скільки ж було таких, що зійшли зі світу на порозі обітованої землі?

Народилася вона в багатій індійській родині і дістала дівоче ім'я Сваруп Кунарі. Її батько, Мотіляль Неру, належав до високої касти брамінів і був відомим адвокатом, перейнятим західніми культурними й політичними впливами. Маленьку Сваруп і її старшого на 10 років брата Джовагорляль виховувала привезена з Англії ґувернантка.

Швидко ціла родина Неру підпала під непереможний чар Магатми Ґанді і стала гарячими прихильниками його самого та його методи боротьби за еманципацію Індії. Коли вже Сваруп мала 17 років, взяла

участь в одному з мітінґів, де промовляв Ґанді та взивав до жертвенности для свого руху. Не мавши нічого біля себе, крім особистих прикрас, Сваруп зняла їх і склала як першу свою жертву. Від тоді вона ділить долю й недолю започаткованого Ґандієм руху. Ґанді бував частим гостем у домі її батьків, був теж на її весіллі в 1921 році, коли Сваруп Неру вийшла заміж за Ранджіт Пандіта, молодого адвоката й бійця за волю Індії, якому довелося перебути вже кілька років в тюрмі за свої політичні переконання. Він помер у 1944 році.

Довелося перебувати у в'язниці і їй самій. Вперше арештовано її водночас з молодшою сестрою в 1932 році. Разом провела вона всього понад два роки свого життя в тюрмі.

Ріжно оцінюють пані Пандіт: вороги закидають їй гордість і неприступність, приятелі признають їй велику амбіцію. Перл Бак писала про неї: "Це жінка вільна, ні девотка ні традиціоналістка". Незалежним від тих окреслень і певним залишиться факт, що вона все життя працювала для своєї батьківщини й сьогодні займає в ній найвищі місця.

Попри всі свої зайняття пані Пандіт ніколи не забуває, що вона жінка — і хоч їй уже 53 роки, вона завжди повна чару й елеґанції. Вбирається зо смаком, волосся в неї, хоч біле, але завжди прибране в гарну зачіску, а понад усе приємно їй, коли подивляють її малу й струнку ніжку.

Її рука, хоч випещена й манікірована, твердо тримає президентський молоточок, а в своїх рішеннях вона енерґійна й послідовна; коли Вишинський не послухав її напімнень, вона зробила те, на що не зважився перед тим ніодин президент: вилучила мікрофон перед ним і перед перекладачами і заставила його самому любуватися власною ельоквенцією.

Не тільки Індія та індійські жінки глядять з подивом на свою велику землячку, нею можуть гордитися жінки цілого світу. Вони пильно слідкують за її діяльністю і бажають їй щастя у праці для миру й добра людськости.

Канадійський Фармер, 2. XI. 1953.

ПАМ'ЯТІ ПЕРШОЇ ПОСОЛКИ ДО КАНАДІЙСЬКОГО ПАРЛЯМЕНТУ

Повна рівноправність двох людських родів в політичному житті основується не тільки на однаковому для жінок і мужчин праві голосування, але й на праві виборности до установ адміністративних і парляментарних. Брати активну участь у громадському й політичному житті, в повному значенні цього слова, це бути виборцем і могти водночас ставити свою кандидатуру до виборів. Цю повноту активного й пасивного виборчого права для жінок з успіхом досягла в 1921 році при виборах до парляменту — панна Аґнес МекФейл.

Аґнес МекФейл

Ця перша в Канаді посолка була вчителькою в провінції Онтеріо. Вибрана перший раз Об'єднанням Фармерів Онтерія, ця молода жінка від першого кроку на парляментарній арені вважала себе тільки відповідальною за справи своїх виборців і репрезентанткою волі свого округу. Ось як згадує її тодішній міністер, посол К. Ґ. Павер: "Вона прибула до Оттави як ударниця супроти тих кол, яким вона тоді не довіряла й посуджувала за різні справи. Це не були ні огірчення ні нехіть, але обурення на неправду, з якого вона поволі звільнилася, ставши щораз більше вирозумілою й приязною для своїх товаришів з інших партій. Вона від початку зайняла чесні й окреслені позиції, з яких не зійшла ніколи".

Знаменита бесідниця, сумлінна й працьовита панна Аґнес МекФейл визначалась ще одною небуденною рисою: незалежність думки. Вона голосувала за або

проти власної партії, коли цього вимагали інтереси фармерів, яких вона репрезентувала. Вона гостро й сміливо критикувала погубні надужиття урядових осіб, відмежовуючи міністра від поваги міністерства. Не опускаючи ні одного засідання, що в бурхливих роках 1925 і 1926 протягалися поза північ, найчастіше до 2 або 3 години над ранком, триваючи нераз до 35 годин безперервно, Аґнес МекФейл, одна з найактивніших послів парляменту — принципіяльно відкинула проєкт підвишки посольських платень, за яким палата послів голосувала.

Прикмети її характеру й особовости та політичні й громадські здібності запевнили їй посольський мандат безперервно 19 років аж до 1940 року, коли в її виборчому окрузі переміг сьогоднішній міністер фінансів, Волтер Геррис. Після цієї виборчої невдачі вона присвятила себе журналістиці, здобувши й тут визначні успіхи. Преса подає, як характерний збіг обставин факт, що її контркандидат, 36-річний В. Геррис, був одружений з донькою голови Об'єднання Фармерів Онтерія, Дж. Моррісона.

В минулому році ми доносили на цій сторінці про смерть цієї визначної жінки на 63-ому році життя. В цьому році, 8 березня, столиця Канади віддала честь її пам'яті й заслугам, врочистим відкриттям її поступменту в бронзі, що вмощений в будинку парляменту з нагоди 33-тих роковин з того дня, коли скромна вчителька зайняла крісло в парляменті, як перша жінка-посолка. В цій вийнятковій церемонії взяли участь, між іншими, прем'єр Сен Лоран, спікер парляменту Рене Бодуен, провідник опозиції Дж. Дру, й інші партійні лідери та дві сестри панни МекФейл. В часі відкриття пам'ятника сесія парляменту була на одну годину припинена.

Віддано шану пам'яті не тільки першої парляментаристки але й наймаркантнішої між її сучасниками постаті в політичному житті Канади. Канадійське жіноцтво може бути горде з своєї піонерки, що так блискучо доказала, які цінні вартості вносить жінка як повноправна громадянка в політичне життя своєї країни.

Канадійський Фармер, 21. III. 1955.

ПРАВА ЖІНОК В ЄГИПТІ

У зв'язку з переміною державної форми Єгипту, де на місце монархії встановлено республіку та прогнано короля Фарука, підготовляється там нова конституція, що буде проголошена з початком наступного року, після чого піде під т. зв. народнє референдум, цебто загальне голосування всіх громадян. Поминаючи державно-устроєві зміни, що знайдуть місце в новій конституції, перший раз від коли існує єгипетська держава, буде там стверджена повна політична, юридична й економічна рівноправність жінок. За підставу до цього взято 2 артикул "Декларації людських прав Об'єднаних Держав", що "до повних людських прав управнений кожен без різниці раси, статі, релігії або соціяльного походження".

Єгипет — мусулманська країна, заселена арабами, визнавцями релігії Іслям. Ця релігія вважає жінок за нижчі сотворіння в порівнянні з чоловіками й відповідно до того їхні права в суспільному, державному й публичному житті, а теж і в приватному, були сильно обмежені. Іслям наказував жінкам перебувати в хаті, жити в гаремі, носити заслону на лиці, коли виходили на вулицю або стрічали чужих людей і т. п. Очевидно це ще могло втриматися перед сто роками, але годі втримати такий спосіб життя в модерній суспільності.

Перша порвала з тим Туреччина Кемаля-Паші. Релігійні пересуди й застарілий консерватизм усунено там силою державних законів і розторощено в пух і прах спорохнявілу будівлю соціяльних дивацтв, що оточували жінку від тисячів літ, відколи Магомет написав "святу книгу Мослємів", Коран, що становище жінки в світі окреслювала такими словами: "Аллах створив жінку на потіху чоловікові по цілоденних трудах"... Турецька жінка неначе вийшла з в'язниці на волю й сьогодні займає поважне місце в своїй суспільності. Цікаве, що в світових конкурсах краси турецькі жінки два рази здобули першенство та майже кожного року кваліфікувалися до фіналу — а так недавно ще заздрі звичаї дозволяли їм появлятись прилюдно тільки з завуальованим обличчям.

Сьогодні в Єгипті витворився дивний стан: згідно з релігійними приписами жінки й надалі підпадають усім обмеженням Корану, а це мусить відбиватися практично на їхній участі в суспільному житті. Але під впливом загальної модернізації відносин у світі, що не минула теж Єгипту, хвиля життя прорвала греблі тисячелітніх пересудів і ми бачимо жінки на найвищих державних постах — п'ять жінок є директорами департаментів у міністерствах у ранзі заступників міністрів, багато здобуло собі славу у професійному житті, як лікарки й адвокатки, а не бракує теж між ними відомих у арабському світі літунок. Але рівночасно все те не має правної підстави, є тільки неминучим витвором життя. Щоправда, одинокий Єгипет з усіх магометанських країн признав жінкам економічні права ще в XIII столітті: замужня й незамужня жінка могла там мати своє власне рухоме й нерухоме майно. Коли взяти до уваги, що в Европі треба було на те ждати подекуди аж 600 чи навіть 700 років, то Єгипет під тим оглядом був справді поступовою країною.

Не диво, що жіночі організації в Єгипті всіх сил докладали, щоб юридично закріпити витворений життям фактичний стан і це їм нарешті вдалося. Радіємо разом з ними — ще одна країна дала справедливість для своїх жінок.

Канадійський Фармер, 9. XI. 1953.

МУСУЛМАНКА АМБАСАДОРКОЮ

На початку липня 1954 р. розійшлася вістка з Карачі, столиці Пакістану, що амбасадором пакістанської держави в Голляндії призначено княжну Беґам Ліякват Алі Хан, вдову по бувшому прем'єрові Пакістану Алі Ханові, що його замордовано 17 жовтня 1951 року. Це перша жінка в дипломатичній службі Пакістану, найбільшої мусулманської країни в світі. Ще досі там закорінені звичаї, що жінки носять серпанки на обличчях і перебувають у відокремленій частині хати, щоб не стикатися з чужими людьми.

Але Беґам Ліякват Алі Хан ніколи в свойому життю не прикривала свого обличчя серпанком. Що більше вона навіть не індійського мусулманського роду. Історія, як стала вона мослємкою, дуже цікава і в житті не часто трапляється.

Називається вона з роду Ірина Пент, а народилася перед п'ятдесятьма роками в місцевості Альморал. Батьки її були християнами. Вона ходила до англійської школи для дівчат та ранню молодість прожила у підніжжях Гімаляїв. Студіювала в університеті в Лукнов і була там першою жінкою, що дістала науковий ступінь "местер оф артс".

Опісля вибравши собі вчительську професію виїхала до Ню Дельгі. Там же зовсім припадково познайомилася зо своїм чоловіком, продаючи йому квитки на виставу з доходом на добродійні цілі. Але Хан відмовлявся їх купити, казав, що він чужий у тому місті й не має з ким піти до театру. "То я піду з вами" — сказала вона й таки змусила Алі Хана купити квиток. Тоді вона не знала, хто він і як називається.

Два роки пізніше стрінулася з Алі Ханом ще раз і тоді вийшла за нього заміж. Перейшла на мусулманську віру й прийняла ім'я Раані.

В 1947 році, як відомо, Пакістан усамостійнився, діставши статут домінії в рамах Британської Спілки Народів. Алі Хан став прем'єром і його дружина дуже багато помагала йому в тих ділянках, що відносилися до заграничної політики й вимагали стичности з західнім світом. Розвинула вона при тому напричуд велику активність так, що наділено її назвою "динамо в шовку".

Бо слід додати, що вона не тільки прийняла мусулманську віру, але й перейшла на східню моду в одягах. Каже, що західній стрій зовсім не надається для жінок, вона куди вигідніше почувається в широких шараварах і в кафтані. Разом з тим мусіла звикнути до золотих і самоцвітних прикрас, що ними так щедро обвішують себе жінки сходу, але не покинула курити цигарок, хоч це нечуване в правовірних маго-

метанок, крім того дальше вживає помаду до губ та красить нігті.

Подружжя принесло їй двох синів, старшого Ашрофа, що йому тепер 21 років, та молодшого Акбара, 14 років. Оба вони студіюють в Англії.

В 1950-му році Алі Хан з дружиною вибралися в подорож по Канаді й Злучених Державах Америки, а вже рік пізніше Раані Алі Хан повдовіла, чоловік її згинув з рук фанатичного атентатчика.

Не державні закони, а тільки стародавні звичаї й закорінені пересуди магометанської релігії ставлять найбільші перешкоди жінкам Пакістану до їхньої повної рівноправности і права на участь у публічному житті. На боротьбу з ними присвятила пані Алі Хан багато років свого життя і завдяки її невтомним старанням багато з них належить уже до безповоротно минулого. Вона зорганізувала жінок Пакістану у всенаціональну жіночу організацію, завдяки їй створено "жіночу національну ґвардію", добровільну організацію, що дає жінкам військовий і санітарний вишкіл. Це були нечувані речі в Пакістані й вони зробили широкий вилім у громадській опінії на користь жінок.

Сьогодні Пакістан веде перед у всіх мусулманських країнах, якщо йде про рівноправність жінок, і в тому велика заслуга пані Алі Хан.

Канадійський Фармер, 16. VIII. 1954.

ЖІНКА Й ВИБОРИ

Перед трьома тижнями ввесь світ з напруженням слідкував за виборами президента в Злучених Державах П. А. Не сама тільки цікавість, хто переможе, грала тут ролю, бо з вибором Стівенсона чи Айзенгавера в'язали свої надії держави, народи й партії. А коли проминув день виборів і на хвилях радія рознеслася по світі вістка про перемогу Айзенгавера — почалася аналіза голосування, скільки, в яких стейтах і з яких прошарків суспільности дістав свої голоси один чи другий кандидат, куди пішли голоси муринів, за ким заявилися юнії і т.д. Одначе не чути було, чи робив хтось, під-

сумки, як виявили свою волю в голосованні американські жінки. А жіночих виборців було немало: в деяких стейтах, як ось у Ню Йорку, статистика виказала навіть їх перевагу. В кожному разі в умовинах американської демократії жінки та їхні виборчі голоси були величезною політичною силою і через її відповідне вживання та виступаючи організованим способом могли б вони вирішно впливати на американську політику. А що сьогодні постава Америки, як найбільшої потуги Заходу, надає тон у цілому світі, не без пересади можна б сказати, що від прадавніх часів доля світу по раз перший стала залежна від жіночого слова, точніше кажучи, від жіночих виборчих карток.

Важко боролися жінки в цілому світі за свою політичну рівноправність. Приходилося їм поборювати пересуди, несправедливість, подекуди навіть злобу. Але коли осягнули те, до чого змагали від кількох поколінь, коли нарешті осталось дуже мало країн, де б жінки не мали повноти громадських і політичних прав — завважується дивне явище: байдужність до свого здобутого важкими зусиллями права. Велика кількість жінок добровільно не користає зі свого виборчго права, не йде до виборчої урни. А принаймні занедбує це своє право в справах менших, місцевого характеру, то значить візьме участь у голосуванні на президента чи в загальних виборах до парляменту, але залишиться вдома, коли справа йтиме про вибір до шкільної ради або про доповняльні вибори.

А тимчасом це речі теж дуже великої ваги. Перш усього, беручи участь у всіх виборах, скрізь, де тільки вільний громадянин держави може виявити свою волю і свій погляд на ведення державних і публічних справ, жінки дають доказ заінтересування своєї суспільности, а через те з ними суспільність рахується і їх поважає. А далі, великою кількістю своїх голосів вони мають змогу фактично вирішати багато-багато справ, почавши від того, якою має бути школа для їхніх дітей і на

що мають іти гроші з їхніх датків, а скінчивши на тому, чи в світі буде мир, чи в державі буде спокій, чи запанують внутрішні невзгодини.

Одною з найважніших причин, чому жінки у Франції одні з найпізніших дістали виборче право, було побоювання лівих соціялістичних партій, що жінки дадуть свої голоси на підкріплення церковних впливів. І справді, в добі безпосередньо після закінчення другої світової війни, коли комунофільські настрої огорнули майже цілий світ, хто знає, чи першу запору переможному походові комунізму в Европі не поставили жінки своєю масовою участю в виборах: жіночі голоси в Австрії запевнили перевагу християнсько-демократичним впливам, а в Франції підтримали центральні й помірковані угрупування та оборонили Францію перед заливом брутального комунізму. Можливе, що таке саме можна б сказати і про другу сильно збольшевизовану країну, про Італію.

Ми мусимо пам'ятати, що виборче право — це найвище досягнення вільного громадянина в демократичному світі, це ґарантія його всіх політичних і громадських прав, це контроля над дією державних урядів. Це основне його право, на якому спирається все суспільне, політичне й державне життя. А тому не сміємо його занедбувати, мусимо ним дорожити, робити з нього вжиток при кожній нагоді, бо в той спосіб виконуємо обов'язок супроти своїх родин і супроти своєї суспільности. Байдужність до того права тягне за собою його знецінення й занепад, а це було б незвичайно шкідливе, особливо в теперішньому часі, коли цілий світ мобілізує свої духові сили для оборони своїх прав перед червоною загрозою.

Тому жінки повинні глибоко взяти собі до серця постанову не пропускати ні одної нагоди, де вони своїм вільним голосом стають співвирішальними творцями кращого життя для себе, своїх родин і свого народу.

"Наше Життя", Філядельфія, грудень 1952.

ВИБОРЧЕ ПРАВО ЖІНОК У СВІТІ

Перед кількома днями проголошено в Об'єднаних Державах звіт генерального секретаря про правне становище жінок у світі. Звіт випрацювала Економічна й Соціяльна Рада Об'єднаних Держав і з нього можна довідатись цікавих речей.

Виявилося, що на вісімдесять країн, які відбували в себе вибори останніми часами, все ще існує шіснадцять таких, що відмовляють усіх політичних прав своїм громадянам жіночого роду. Властиво було їх сімнадцять, але на кілька днів перед виготовленням звіту, Колюмбія подала до відома, що з днем 25 серпня 1954 року зрівнює жінок з чоловіками в повноті виборчих прав.

До тих відсталих країн належать:

В Америці — Нікараґва, Гондурас і Параґвай. В Азії: Афґаністан, Камбодія, Персія, Ірак, Трансйорданія, Ляос, Савдійська Арабія і Ємен. В Африці: Єгипет, Абиссинія і Лібія а навіть в Европі — Швайцарія та Ліхтенштайн.

Крім того є ще група трьох держав, що дають жінкам тільки частинні виборчі права, а саме можуть вони голосувати тільки в льокальних виборах. Сюди зараховуються: Монако, Перу й Гаїті. Ця остання тільки тимчасово, до 1957 року, бо в 1950 році ухвалено там конституцію, що дає жінкам повні виборчі та інші політичні права, але встановляє переходовий час до 1957 року, коли жінки мають покищо тільки підготовлятися до своїх прав.

З перегляду тих країн бачимо, що це переважно держави т. зв. арабського бльоку. Обов'язує там магометанська релігія, що дуже упосліджує жінок і гамує їхній культурний та політичний розвиток.

На всіх шіснадцять країн, де жінки не мають ніяких політичних прав, рівно половина належить до тих, що визнають ісламську релігію. Що правда в Ємені ніхто не має жадних виборчих прав, а в Савдійській Арабії аж у 1926 році заведено щось у роді дорадчого тіла при королеві, на половину виборчого, а на половину іменованого королем.

Ще інші три країни — Ґватемаля, Портуґалія й Сирія — вправді признають жінкам повні виборчі права, але узалежнюють їх від деяких обставин, що не відносяться до чоловіків. Вимагають вони, щоб жінки були письменні або шоб покінчили народню школу — натомість чоловіки можуть голосувати, хочби й були анальфабетами. Портуґалія додатково жадає, щоб жінки, якщо підпадають під деякі податкові настанови, що відносяться теж до чоловіків, були головами родин, інакше не можуть голосувати.

Але в тому числі Сирія зробила поважний відворот назад. Донедавна жінки втішалися там повнотою виборчих і політичних прав нарівні з чоловічим населенням, але ось зміна конституції з дня 28 червня ц. р. внесла деякі поправки і з того часу від жінок вимагається свідоцтва закінчення початкової школи, а крім того встановляється для них окремі будки для віддачі виборчих голосів.

З поміж країн, де жінки не мають ще права голосу, правдоподібно найскоріше признасть їм це право Гондурас і Швайцарія. Зокрема швайцарські жінки дуже енерґійно добиваються своїх прав, помимо сильної чоловічої опозиції. В тій справі вже відбулося всенароднє голосування (референдум) у Женеві і в Базилеї.

Доволі дивна конституція обов'язує в Ґватемалі. Встановляє вона примус голосування для письменних чоловіків, у той час, як неписьменні мають вільний вибір, чи хочуть голосувати чи ні. Зате неписьменні жінки зовсім звільнені від голосування, а письменні мають свободу вибору — або голосувати, або ні. Приготовляється зміна конституції з більшим забезпеченням жіночих прав.

Звіт кінчається ствердження, що від закінчення другої світової війни жінки зробили великі поступи в своїх політичних правах.

Від коли підписано чартер Об'єднаних Держав у 1945 році — 24 уряди признали жінкам або повні або частинні політичні права. З того чотири зробили це ду-

же недавно, так, що жінки не мали ще нагоди з них користати. Це — Болівія, Гайті, Індонезія й Мексик.

В місяці липні випрацьовано конвенцію про політичні права для жінок. П'ятнадцять країн уже її ратифікувало, а двадцять три підписали, але ще не ратифікували.

Хоч і можна радіти з такого поступу в жіночих правах за останнє десятиліття, все таки на далі вказана постійна чуйність. Не можна припинити боротьби. Жіноцтво шіснадцяти країн даремно жде на своє урівноправнення, а серед них і жінки Швайцарії, одної з найбільш культурних країн у світі. А навіть там, де вже жінки своє право здобули, мусять постійно вважати, щоб знову його не втратити, як це показує приклад Сирії.

Канадійський Фармер, 27. IX. 1954.

ЖІНКИ ВИБИРАТИМУТЬ ГОРОЖАНСТВО

Економічно-соціяльна Рада Об'єднаних Держав у Женеві затвердила проєкт, на основі якого заміжні жінки могли б набувати державне громадянство своїх чоловіків звичайною письмовою заявою.

Як відомо, право до якоїсь державної приналежности в різних законодавства різно окреслене. Одні держави стоять на принципі території, цебто, що кожна особа, народжена на їхній території має право до державного громадянства, а часто автоматично вважається громадянином тої держави. В інших країнах обов'язує закон крови, цебто, що діти йдуть за державною приналежністю батьків, де б вони не народилися.

Коли жінка виходила заміж за громадянина іншої держави, вона в більшості випадків тратила своє давне громадянство й уважалася громадянкою тої держави, куди належав чоловік. Ухвалені в Женеві пропозиції ідуть в тому напрямі, щоб переміна громадянства не відбувалася автоматично через факт подружжя, тільки щоб залишити жінкам вибір, чи вони хочуть зберегти давнє, чи набути нове громадянство. Коли б вони заявилися за громадянством новим, тоді не

було б ані перешкод, ані скомплікованої урядової процедури, вистачала б сама заява жінки, що вона хоче вважатися громадянкою тої держави, куди належить її чоловік.

Цей проєкт міжнародного трактату ввійшов би в силу після того, коли його ратифікує щонайменше 6 держав, що є членами Об'єднаних Держав.

В тому самому проєкті є ще мова про різні менше відомі речі, хоч для жінок дуже важні, а саме такі справи, як право вдів виховувати й опікуватися своїми дітьми без потреби визначування окремих опікунів, скасувати ціну на наречену, що практикується в деяких відсталих країнах, право вдів одружитися вдруге, право вільного вибору дружини. В цивілізованих країнах ці речі самозрозумілі й давно вже законами зреґульовані, хоч, що правда, є ще багато пересудів у суспільностях, що не зважаючи на закони стосують моральний натиск оточення для збереження застарілих звичаїв. Але видно, є ще країни, де закон мусить встрявати в ті справи, коли показалася потреба заторкнути їх аж у міжнародньому трактаті.

Залишення заміжній жінці права вільного вибору її громадянства йде по лінії повного зрівняння політичних прав жінок і чоловіків. Це справедливе. Коли йде про такий важний правний акт, як зміна державної приналежности і в зв'язку з тим про всі консеквенції юридичної й маєткової натури, справедливість вимагає, щоб дати жінці можність виявити її волю, а не трактувати її як безвольну й несвідому тварину.

Нічого не говорить проєкт, чи жінка зберігає новонабуте громадянство довічно, чи в разі розводу або смерти чоловіка може вернутися назад до давнього свого громадянства. Також нема покищо постанов, яке громадянство дітей, коли обидвоє подруги затримують кожне своє громадянство. Ці питання різно трактуються в різних країнах, але по традиції, в багатьох випадках на некористь жінок і ще чимало треба буде вложити труду, щоб і тут прийшла розв'язка згідна зі справедливістю.

Канадійський Фармер, 18. X. 1954.

ЕМАНСИПАЦІЯ ЖІНОК У ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ

Французькі посілості в північній Африці: Туніс, Альжір і Марокко справляють чимало клопоту урядові Франції. Розбуджене почуття всеарабського політичного й господарського націоналізму розіллялось широкою хвилею від Пакістану до Ґібральтару і, мавши підтримку в арабському бльокові Об'єднаних Держав, зганяє сон з очей відповідальних за долю Франції людей.

Невдоволення з французького протекторату нуртує глибоко й час до часу спалахує кривавими революційними вибухами. Тим разом ведуть керму укриті сили Ісляму, релігії, що зродилася в пустинному арабському світі і більш тисячі років простягає над ним свої тверді закони.

І власне, щоб ударити по тій антифранцузькій пружині, французький уряд пішов на несподіваний і незвичайний для дотеперішньої колоніяльної політики шлях: шукає союзників серед мусулманських жінок. Його рахунки йдуть по напрямі суспільної емансипації арабського жіноцтва, якого правне, суспільне, а передовсім морально-людське становище в тугих рамах мусулманської традиції півторатисячі років залишилося далеко позаду, не тільки віч-на-віч зо світом модерної західньої цивілізації, але й хочби в порівнянні з такими арабськими країнами як Єгипет або Пакістан.

Суспільне життя Північної Африки організувалося цілими сторіччями з точки погляду політичних і економічних інтересів мужеської частини людського роду, над жінкою, її людською гідністю, можливостями її корисного впливу в суспільності — по просту переходили до денного порядку. Найбільш разячим прикладом того приниженого становища жінки в світі мусулманських понять можемо вважати те, що в суді свідоцтво жінки не має ніякого значення: її кличуть свідчити тільки тоді, коли нема ніякого іншого способу дійти до правди і, навіть тоді суддя може поминути мовчанкою її слова.

Подружжя в арабській Африці це властиво для жінки акт запродання в неволю. Це умова купна: чоловік купує собі жінку в її батька, при чому ні один

ні другий її про те не запитують. Дуже часто діється це за посередництвом спеціяльних подружніх аґентів, званих є арабська "валі". Нема теж обмежень віку в подружжі, батько може продати доньку заміж навіть заки вона статево дозріє. І так мусить вона зберігати подружню вірність чоловікові, якого собі не вибирала, якого може передтим ніколи на очі не бачила.

У такий же спосіб араб може купувати собі сексуальні й репродукційні здібності більшої кількости жінок, бо вільно йому мати чотири законні жінки й скільки завгодно наложниць. Він має право бити свою жінку й кожної хвилі може її позбутися без ніяких законних формальностей, до того вистане тільки повторити три рази: "Розводжуся з тобою", і так без ніяких протоколів, свідків і документів готовий розвід з усіми правними консеквенціями.

На вимогу чоловіка жінка не сміє виходити з хати, він теж може наказати їй закривати обличчя заслоною. Одного його слова вистачить, щоб жінка не могла брати участи в суспільному житті, навіть у тих обмежених розмірах, як це допускають мусулманські звичаї, і тут він повністю забезпечений законами своєї країни.

Ці сумні сторінки жіночого життя в арабському світі більше або менше відомі. Натомість куди менше є знане те, що в цій своїй безпросвітній долі жінка все таки має якісь правні ґарантії забезпечення свого існування. Найперше, коли заключується подружня умова, чоловік обов'язаний виплатити жінці віно. Воно навіки залишається її власністю, вона забирає його з собою на випадок розводу. Все інше майно, яке вона посіла законним правом — теж її виключна власність. З тим, що заробить або дістане в спадку, може робити, що захоче.

Хоча б чоловік був бідніший від жінки, мусить її годувати, зодягати й запевнити дах над головою. Тут один тільки — доволі дивний виняток: він не зобов'язаний платити лікарям за лікування своєї жінки.

Розведена жінка має право до тримісячного утримання, до неї належить теж опіка над дітьми. Чоловік

мусить виплачувати їй відповідну суму на утримання дітей, хочби маєтково він стояв слабше від жінки.

Арабська жінка може домагатися розводу в чотирьох випадках: коли він не дає їй утримання, коли залишає її самотною впродовж деякого часу, коли надмірно її побиває, у випадку його фізіологічних недомагань. На бажання її батьків в подружній умові може бути встановлене застереження, що вона може домагатися розводу з чоловіком з яких будь інших причин.

Все таки основне поняття ісламської релігії, що "чоловік стоїть вище від жінки" дається відчувати на кожному кроці модерного життя й жінки це відчувають дуже боляче. Адже на їхніх очах щоденно переходять тисячі европейських сестер, у повній свободі: вони не мусять закривати обличчя серпанками, коли вони молоді й гарні, можуть ходити, куди хочуть і товаришувати з ким хочуть.

Арабки ходять до кіна. Там вони оглядають фільми з таких арабських країн як Єгипет, Сирія, Пакістан і бачать на екрані інших арабських жінок, що втішаються повнотою европейських прав. Вони читають пресу й довідуються, наприклад, що в суворо ісламській країні Пакістані жінка стала державним міністром. Це не може лишитися без впливу на них і мусить підсичувати спротив супроти суспільної несправедливости їх країни в відношенні до жінки.

Капіталістична організація господарського життя проломлює останні бар'єри: виростають фабрики, до них потрібно робочої сили, туди йде мусулманська дівчина й жінка та усамостійнюється економічно, стає незалежна в свойому житті і від чоловіка і від родини. Багато з них їде до Франції, на студії, які там для них вільні, а в колоніяльній системі недоступні.

Нічого дивного, що серед таких умовин у жінці мусить родитися почуття гіркого невдоволення з існуючого стану, що закріплює привілеї одної частини суспільности в некористь другої, жіночої. І з того хоче скористати французький уряд. Жінки, вражливі на нові зміни, на матеріяльні й правні користі, що їм несе емансипація, мимоволі стали б по стороні тих, що їм від-

кривають двері до нового життя, по стороні французької адміністрації. Вони стали б опорою для того уряду, що нищить основи їхньої правної й суспільної неволі, вони були б противні анархії й революціям, що грозили б звалити свіжу будівлю їхньої неэалежности.

Такі сподівання французького уряду. На довшу мету вони можуть показатися погубні для системи французького володіння, бо арабська суспільність без сумніву скористає й скріпиться через емансипацію жінки. Але хвилево тим способом адміністрація має намір зломити переможний вплив релігійного фанатизму, проти европейської людини, послабити його, вирвати з-під нього жіноцтво, що на тому може тільки скористати і до нього у власному інтересі повинно прямувати.

Канадійський Фармер, 18. I. 1953.

ПРОФЕСІЇ АМЕРИКАНОК

Країна, яка дала початок світовому рухові жіноцтва, притягає увагу й до сучасних у ній жіночих осягів.

Зваживши хоч би тільки професії американок, ба читься їх чисельність і різнородність у постійному зростанні. Велике число працює в адміністрації, вони є численні в фабриках і заводах. Вони переважають в інститутах краси, домах моди, ресторанах і т. п.

Статистика останніх років подавала 4 мільйони робітниць у фабриках, 17% у тяжкій індустрії, 38% у споживчому виробництві.

Участь жінок у страйках налічувалась 45%.

Нотується безнастанний приріст жіночого елементу на всіх високих щаблях суспільної драбини. Понад мільйон жінок провадить підприємства, що є їх власністю або які їм довірено очолювати. В останньому році число їх зросло на 10%.

Великі жіночі кар'єри осягаються майже завжди в Ню Йорку. Ці "карієр-вимен" (жінки кар'єри) знаходяться майже в кожній професії, а особливо в аґенціях реклям, у журналістиці та всіх індустріях, що відносяться до моди.

Один з найбільш впливових журналів у ЗДА "Ню Йорк Геральд Трибюн" веде його власниця Гелен Райд, великий дім моди "Лорд енд Тейлор" провадить власниця Дороті Шейвер, і б. ін. Це є ті жінки, що вміють "робити гроші", що не знають затримки в упертій праці. Це ті найбільш незалежні, що мають — силу, яку завдячують тільки собі й власним здібностям. Вони радо маніфестують свої високі грошеві можливості. Це тому, що багатство є чітким потвердженням їх праці, їх змагань, їх таланту й особистої вартости. Після цілоденної праці на відповідальному пості "карієрвумен" зуміє ввечорі перемінитись у світову даму.

Особливо в часі війни американки доказали вартість їхньої ініціятиви й здібності кермування на відповідальних становищах. Напр. одна з найбільш могутніх спілок фармацевтичних виробів налічує в своїй екіпі 40% жінок, які ведуть дослідно-наукові роботи. Широко відкрито двері для жінок у компаніях суспільних забезпечень. На 100 високих службовців є 37 жінок. Багато стейтів заборонило вимірювати іншу платню жінкам ніж мужчинам. Спеціяльні закони забезпечують працюючим жінкам платню, час праці, суспільну гігієну, материнство...

До змагання за успіх у житті американка приготовляється змалку. Напр. у т. зв. поступових школах дівчатка привчаються вміло й доцільно організувати свій час, довільно плянувати працю, належно розцінювати свої здібності й уподобання, співжити в громаді, пізнати закони демократичного життя своєї країни. Вийшовши з такої школи молоденька американка має дві опановані вмілості: працювати й жити в суспільності. Так узброєні молоді адептки не будуть зідхати до фільмової слави вибравши фах продавчиці, ніхто з них не скаже "я повинна бути лікаркою", коли працює бухгальтеркою... Бо школа має теж навчити "використати навіть найменші свої здібності для найбільшого власного добра".

Сучасні молоді американки знають собі ціну, знають, що їм відповідає, розуміють свої обов'язки. Але як скрізь, молоді дівчата мріють про подружжя, що

в їхній уяві є образом раю: це, як хтось назвав, двадцять років або пристань іллюзій. У тридцятих роках вони вже не сподіваються нічого від подружжя, і це є момент, в якому "жінки кар'єри" відриваються від тісного клубка домашніх зайнять, і тоді на їхнє рішення незалежности не має впливу воля чоловіка.

Останні роки принесли повний успіх американок і в тих ділянках і професіях, які їм були недосяжні. Їх сила, вплив і значення в економічному житті країни постійно зростають. Тому дехто з публіцистів остерігає перед "жіночою небезпекою" в Америці вживаючи таких аґітаційних фраз як "терор слабшої половини людського роду над сильнішою".

Канадійський Фармер, 4. II. 1953.

ТІ, ЩО З ТЕРПІННЯМ СТАЛИ НА ПРЮ

Кожна професія вимагає двох основних речей, щоб її виконувати як слід: знання й досвіду. Хто знає своє діло й хто виконував його доволі довгий час, щоб набути в ньому вправи, той може бути певний свого успіху в житті. Одначе деякі зайняття ставлять до нас вимоги не тільки формального порядку, цебто стільки й стільки навчитися в школі, такий то й такий час зужити на практику. До них треба або здібностей або спеціяльних рис характеру чи вдачі, а між ними є такі, в яких жінки незаступимі. Сюди належить в першу чергу професія опікунок (норс) і шпитальних доглядачок. Вона вимагає великої терпеливости, вражливости на людські терпіння, співчуття й милосердя. Це прикмети притаманні жіночій вдачі, в них проявляється природний материнський інстинкт жінки, що переноситься на особи, віддані їй під опіку. Тому сьогодні на цілій земній кулі ця професія заступлена майже на 100% жінками. Немало сліз висушили вони, немало людського горя облегшили і заслужили собі на вдячність цілого людського роду.

Нещодавно відбувся в Бразілії, в місті Сан Павльо, Міжнародній Конґрес Медсестер (так в Україні нази-

вають тепер "норси"). 1,300 делеґаток від 46 країн репрезентували 400 тисяч організованого членства помічниць медичних професій. Найбільш чисельна була репрезентація ЗДА, від Канади взяло участь 35 осіб на чолі з п. Оленою МекАртур, президенткою Канадійського Об'єднання Медсестер.

Конґрес розглядав і вирішив багато фахових справ, що відносяться до професії медсестер, а найважніше, продискутував і схвалив підстави етичного кодексу цієї професії. Крім того наради торкалися чисто практичних справ, як ось підвищення фахового рівня медсестер у відсталих країнах, обмін медсестрами для поглиблення їхнього знання й досвіду й т. п.

Найбільше зворушливий момент Конґресу настав у хвилині, коли просто з поля бою прибула корейська делеґація, щоб зложити подяку сестрам цілого вільного світу за поміч корейському народові в траґічних хвилинах його змагання за волю й з'єдинення.

Вітали Конґрес представниці різних жіночих організацій, що з гордістю підкреслювали досягнення цієї жіночої професії.

Щойно при тій нагоді показалося, що в Канаді справа медсестер стоїть дуже високо. Канада належить до п'яти країн світу, що мають найбільшу кількість медсестер у пропорції до цілости населення.

Мимохіть насувається думка: а де ж Україна? Помимо страшного большевицького режиму і там працюють наші сестри, тільки не мають змоги зв'язатися зо світом і поділитися своїми спостереженнями, своїм досвідом. Професія медсестер була в високій пошані в Україні ще від часів, коли тільки перші свої кроки ставила в світі, і коли була радше добровольчою службою в моментах катастроф і нещасть. Нарід наш любить ті сестри, що лагіднили йому біль, і дав їм чудову назву — сестриця. Та сестриця, що в безконечній посвяті і в небезпеці для свого здоров'я й з братньої любови до людських істот несе себе в жертву.

Коли настане вільний час, і коли українські жінки нарівні з іншими братимуть участь в нарадах над поправою умовин людського життя й здоров'я, ми певні,

що наші сестри не займуть там останнього місця і до їх досвіду, набутого в найжахливіших часах червоного лихоліття з увагою буде прислухатися світ.

Канадійський Фармер, 31. VIII. 1953.

"ОДЕТТА"

(Джералд Тіккел "Одетта", В-во Чемпмен і Гол, Лондон, 1953, стор. 336)

Одетта Брайї вийшла заміж за англійця Сенсона, що швидко залишив її вдовою з трьома дітьми. Прийшла війна і майорові Бакмастерові, шефові т. зв. Французького Відділу в англійському міністерстві війни, вдалося завербувати її до секретної місії у Франції. Напливали до нього люди різні: одні з патріотичних мотивів, другі шукали помсти, ще інші сподівалися пережити Велику Пригоду. Що спонукало 28-літню Одетту залишити свої три дівчинки в манастирі і кинутися в вир підпільної боротьби, які складні процеси відбувалися в її душі, не каже нам біограф. Знаємо що спершу вона відмовилася, а потім сама добровільно зголосилася.

Висадили її на південному побережжі Франції і там, у Каннах, стала кур'єркою і помічницею сотника Петра Черчіля. Шість місяців провела з ним на підпільній роботі, спершу в Каннах, а після розконспірування Черчіля, в Аннесі в Альпах. Тут арештував її Гуґо Бляйхер, аґент німецької військової проти-розвідки, знаний як "месьє Жан" або "кольонель Анрі", — найзручніший німецький аґент у Франції, але водночас людяний і дбайливий до своїх противників, защо його пізніше звільнили так англійська як і французька слідчі комісії.

До того часу її робота нічим не різнилася від соток і тисяч таких самих француженок, що втягнулися в резистантську мережу. Але правдиву вартість людини пізнаємо аж у небезпеці і тут Одетта виявила відвагу, мужність і витривалість, що їх позавидувати могли б найсильніші мужчини. В останній хвилині домовилися з Черчілем, уже після арешту, що вдаватимуть подруж-

жя, а через те в слідстві взяла вину на себе, що це вона, як француженка, передісталася до Франції і потягнула за собою чоловіка. Тим відтягнула від нього увагу Зіхергайсдінст-у (ґестапівської служби безпеки). Нікого й нічого не зрадила, хоч піддавали її тортурам: розпаленим залізом пекли хребет і кліщами вирвали їй усі ніхті з пальців на ногах. Через те врятувала Черчілевого наступника і радіонадавача, що перебули на волі до кінця війни.

За два роки в'язниці, спершу у Френ біля Парижу, а потім у різних тюрмах Німеччини і накінець у "жіночому пеклі", в концтаборі в Равенсбрюк — перебула там три місяці в темниці ні на секунду не бачивши ні денного ні штучного світла — не заломилася і не прохала ні разу пільги у ворога. В мандрівці по тюрмах зустріла Одетта групу 40 українок, на піддашші поліційних арештів у Галле, де їх тримали на те, щоб у разі пожежі від бомб гасили вогонь піском. Разом з ними попала вона в концентрак, — всі вони загинули від ґазу. Говорить про них обережно, але пробивається з того якась відтінь легковажности. Забуває вона що до українців німецькі загарбники ставилися куди інакше, як до своїх західніх ворогів і що ні одна з тих дівчат не могла покликатися на своє посвоячення з Черчілем, а через те піддавали їх знущанням, що їх Одетта ніколи не зазнала. Цікаве, що спів дівчат — а вони співали хоч тихо та безнастанно — викликає в ній тільки враження пасивности і корення долі української раси, якогось орієнтального фаталізму і не бачить вона в тому краси. Спів її навіть разить, як непотрібне ламентування в недолі.

Пережила війну тільки тому, що брали її за своячку Черчила, а командант концтабору сам відвіз її до американців під час капітуляції, в надії, що за ним вставиться. Даремна була його надія.

Стільки про саму Одет.

На марґінесі цієї книги насуваються деякі уваги. Найперше — англійські методи праці під ворожою окупацією. Могли вони користуватися і користувалися вислідом праці французьких патріотів під проводом ге-

нерала Де-Ґоля. Це їм не вистачало. Вони розкидали по цілій Франції власну мережу, що в проводі її завжди стояла трійка англійців або англійських громадян, а внизу спиралася на співпрацю французів. Як причину подавали, що в той спосіб затіснюється товариськість зброї, бо хоч не лежать вони разом у стрілецьких ровах, як за першої світової війни, зате спільно працюють у підпіллі і ніхто не може сказати, що англійці вислуговуються французькими руками. Одначе видно за тим укриту думку: французам не довіряли, не вважали їх здібними до конспірації через їхню імпульсивність, балакучість і брак солідности в дрібницях та деталях, так безмірно важних у підпіллі. Частинно пробивається в тому англійська риса національного характеру, що вважає себе вищим за всі інші народи.

Якщо прийняти, що колись у майбутньому зударі з большевиками повториться знову та сама велика гра, треба добре студіювати вдачу й методи тих, що з ними хоч-не-хоч прийшлося б разом діяти проти спільного ворога. А до того автор подає багато цікавих подробиць. Англійці були майстрами, якщо йшло про використовування праці жінок у підпіллі, і на те ми, українські жінки, мусимо звернути пильну увагу.

Що вражає читача, це суперлятивний тон у віношенні до героїні. Бувши далеким від того, щоб не віддати шани тій геройській і повній посвяти жінці-матері, все таки вважаємо, що нераз скромні слова куди вище підносять людські заслуги, ніж бомбастична реклама. Мається враження, що автор не письменник, ані навіть не публіцист, тільки журналіст, що біжить за сенсаціями, на які жадібна його публіка. Малюючи небезпечну атмосферу, відповідно групуючи факти так, щоб на тому тлі вибивалася постать героїні і щоб читач оточував її ореолом, куди більше можна осягнути як прямою хвальбою.

Німці виходять в автора смішними. Так і видно, що — мабуть — не мав з ними ближчого знайомства. Хоч це начебто Одетта говорить його устами і передає свої враження про німців, але такі дрібниці як безнастанне повторювання "Гайль Гітлер" при кожній на-

годі, де того німці напевно не вживали, як вишукування самих тільки смішних сторінок у ворога — що зрештою рідко авторові вдається — відбирають праці автора найважнішу прикмету: природність. Коли ворог тільки смішний і пришелепуватий не така то вже штука його перемогти, а того про останню світову війну сказати не можна.

Українське Слово, Париж, 29 травня 1955 р.

ОДНА З НЕЗЛАМНИХ

Не можна без зворушення читати книжку д-р О. Фоллера п. н. "Магдалина" (Мадлєн) про геройську дівчину, що визначилась в часі останньої війни.

В червні 1943 року перекинено літаком в район Парижу першу жінку-радіооператора для служби в "Французькій Секції" англійського міністерства війни. До того часу, в кожній групі, що складалася звичайно з організатора, радіооператора і кур'єра, тільки до тієї останньої служби вживалися жінки, бо радіооператор найбільше наражений був на небезпеку, його найскоріше відкривали і він перший падав жертвою. Дістала вона псевдо "Мадлєн".

Тиждень пізніше німецький Зіхергайтсдінст (служба безпеки) виарештував цілу мережу англійської розвідної служби на середню і північну Францію. Залишилась тільки Мадлєн, що не далася звабити в засідку і втекла від погоні, відстрілюючись. Було і небезпечно і недоцільно залишатися їй самій-одинокій у Франції, хотіли по неї вислати з Лондону літак, та вона відмовилася від повороту.

Ця геройська дівчина три місяці була одиноким членом англійської зв'язкової служби на окуповану частину Франції, а її радіоапарат увесь цей час був єдиною ниткою сполуки з Лондоном не тільки для решток що заціліли від ґестапівських рук, але і для двох французьких резистантських груп, що для них Мадлєн добровільно надавала, віднайшовши з ними зв'язок. Вона мусіла не тільки надавати депеші з квартир, що їх сама собі організувала, але й сама дбати про свої контакти,

нічліги, транспорт і гроші на те все. В безнастанному руху по всьому Парижі й околиці, з тяжкою валізкою в руках, з якою не розставалася, бо двигала там свій радіоапарат, повсякчасно втомлена і перелякана, як гонений звір, ні на хвилю не перервала своєї небезпечної праці. Хто знав і пам'ятав її з тих часів, з найвищим подивом висловлювався про неї, а в тому теж і її вороги, німці.

Продала її до Зіхегайтсдінсту анонімна француженка за 100.000 франків, арештував теж француз, П'єр Карто, що був на німецьких послугах. Заки встиг наложити їй кайдани на руки, вона кричала, билася з ним і кусала, щоб криком звернути увагу сусідів і не дати німцям пізніше використати цієї конспіративної квартири як "мишоловки", цебто пастки на інших членів резистансу.

Того самого вечора пробувала тікати крізь вікно ринвою з шостого поверху, а кілька тижнів пізніше, разом з сотником Сарром і французьким полковником Файє — через дах. Обидва рази — невдача. Ні до чого не призналася і нікого не видала за весь час свойого арешту і за те шанував її Зіхергайтсдінст, хотів тримати в легших умовинах арешту, якщо зобов'язалася б словом не тікати до кінця війни. Того слова не дала, отверто кажучи, що її обов'язок втекти при першій нагоді і продовжувати свою працю. Вислали її до в'язниці в Німеччині, тримали на одинці з кайданами на руках і ногах, а 12 вересня 1944 року завезли до концентраку в Дахав і того самого вечора розстріляли.

За безстрашну свою поставу до ворогів дістала по смерті найвище відзначення від англійського короля і тимчасового голови французької держави, генерала Де-Ґоля.

Така історія дівчини "Мадлєн", у приватному житті Нур Інаят Хан. Написала її з великою любовю приятелька, що кільки літ відшукувала найменші сліди її контактів і знайомих у Франції. В першій частині представлена коротко історія її родини та її самої в дитинстві. Батько її — індієць, член мусулманської аристократії і творець та визнавець релігійно - філософічної секти "суфістів". Мати — американка, а сама вона на-

родилася в Москві на Кремлі, в 1914 році, напередодні першої світової війни. Жили постійно в Сюрен під Парижем.

Ця фізично слабосила дівчина, що весь час мусіла переборювати в себе просто фізичне почуття страху, що блідла й дрижала при кожній вістці про небезпеку, виказала більше моральної сили й відваги, як усі її товариші з англійських військових і цивільних членів резистантської мережі. Коли інші думали, як урятуватися самим, вона не жаліла себе і наражувалася за них. Вночі не витримували її нерви і вона плакала, але вранці зустрічала своїх ворогів з сухими очима і з піднесеним чолом. Без ненависти в серці, тільки з посвятою для обов'язку, добровільно вступила на стежку, що могла її принести тільки смерть і завела до крематорії в Дахав.

По собі залишила любов і пошану в друзів та подив у ворогів.

Українське Слово, Париж, 22 травня 1955 р.

ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОЇ ІРЛЯНДКИ

Боротьба ірляндського народу за волю й незалежність сповняла подивом увесь світ. Зокрема велику цікавість будила вона в Україні, лучила їх разом у симпатіях спільність політичної долі. В українській політичній літературі знайдемо чимало книжечок і брошурок про ірляндський визвольний рух, написаних про нього безліч принагідних статтей, а імена ірляндських національних героїв добре знані в українському політичному світі.

Зате майже не відомо нам про участь ірляндських жінок у визвольній боротьбі свого народу. А було їх немало й заслуги їх великі.

Недавно преса принесла вістку, що в своїй содибі недалеко від Дубліну, в Ірляндії, тихо зійшла зо світу 87-річна Мод Ґонн. Як мало говорить нам це ім'я! А проте воно десятиліттями не сходило зо сторінок ірляндської й англійської преси і побожно вимовлялося устами сотень тисяч ірляндців.

Мод Ґонн походила з аристократичної родини. Батько її, Том, був полковником англійської армії, мати — англійка з роду — померла в її дитинстві. Мод дістала найкращу на ті часи освіту, доповнювала своє виховання у Франції, була прийнята на королівському дворі. Скоро після того, на відвідинах у поміщицькому дворі в Ірляндії побачила, як викидали з хати вбогу селянську родину, а саму хату тих нещасних ірляндців зруйновано. Батько вияснював їй, що слушність є за ірляндськими селянами, але закон і сила проти них.

Ця подія викликала переворот у житті молоденької Мод. Глибоко вражена кривдою й безправством, з вогненним запалом юнацької любови кидається на службу своєму народові. Вздовж і впоперек переїздить Ірляндію, організує ірляндський спротив англійській владі, облегшує долю в'язням, бореться за їхнє звільнення. Французькі приятелі пророкують їй долю ірляндської Жанни д'Арк, що прожене англійців з Ірляндії, як колись Жанна д'Арк звільнила від них Францію.

Над ім'ям її з'являється ореол слави. А втім при всій своїй політичній енерґії й завзятості, Мод — вродлива жінка. В ній закохується англійський баронет, але без щастя й успіху. Складає їй у дарі дорогоцінний клейнод, що його вона приймає як пожертву на поправу долі безземельних ірляндських селян. Відкидає теж поета Виліяма Батлера Ейтса, що під її надхненням написав свою найкращу лірику.

Саме в той час розпочала вона в світі заходи для звільнення ірляндських патріотів, засуджених на досмертну тюрму. Три рази їздить до Америки збирати фонди на ту ціль і завдає стільки клопотів англійському урядові, що цей на кінець звільняє в'язнів.

З її життя розказують неодну пригоду. Ось наприклад в переїзді через Париж довідалась, що англійські аґенти викрали її приватні листи й передали одному видавцеві для використання. Вона застукала його в ґалерії до стріляння, визвала на змагання і спорожнивши шість куль пістолі в самий центр цілі (стріляла чудово ще з часів молодости), сказала: "Кожного, хто зневажить мене зо шкодою для моєї справи, чекає

доля цієї продіравленої карти". Це журналістові вистачило й він скапітулював.

Там же в Парижі пізнала свого чоловіка, Івана МекБрайда, ветерана бурської війни, де боровся проти англійців. Політичні приятелі просили їх в ім'я Ірляндії не побиратися, бо такі дві бойові натури ніколи не житимуть разом. І справді по двох роках розходяться, але зберігають пошану до себе і коли в 1916 році англійці розстрілюють МекБрайда за участь у повстанні, Мод носить по ньому жалобу не тільки як по чоловікові, але як по "ірляндському героєві, що віддав життя за свій нарід".

Під кінець свого життя не погоджувалася з поміркованою політикою президента Де Валєри і, вже як прикована до ліжка бабуся та все ще могутня політитична сила, підтримувала свого сина в успішній виборчій кампанії проти Де Валєри в 1948 р.

Нехай ця коротка згадка про велику ірляндську патріотку буде скромною квіткою на її могилу від українських жінок, що в пам'яті Мод Ґонн шанують героїзм своїх ірляндських посестер.

Канадійський Фармер, 20. VII. 1953.

150-РІЧЧЯ НАРОДИН ЖОРЖ САНД

Авторку прекрасних "Народніх оповідань", Марію з Вілінських Маркович, що писала під мужеським іменем — Марка Вовчка часто порівнюють до Жорж Санд, ґеніяльної письменниці й жінки великого серця, що відограла капітальну ролю в світовому жіночому руху, сміливо виступаючи в обороні покривджених жінок.

Якраз минуло 150 років, коли у Франції народилась Аврора Дюпен, заміжня носила ім'я Дюдван, а вкрила себе світовою славою прибраним іменем Жорж Санд. Батько її був нащадком пануючого роду, а мати походила з простолюддя. Тому Жорж Санд добре знала всі кляси суспільности та єднала в собі аристократичну культуру зо щирою любов'ю народу. В дитинстві втратила батька, а брак материнської опіки залишав її під доглядом бабуні, що мала гарну посілість Ноган, яку одідичила після її смерти 18-річня

27-річня Жорж Санд у Парижі

Ж. Санд — бабуня в Ноган

Аврора. Була це палка, незалежна, вродлива дівчина, що залюбки мов амазонка, в мужеському одінні герцювала на коні.

В ті часи недопускаєме, щоб молода дівчина жила сама, то ж коли з'явився кандидат до подружжя, барон Дюдван, що виглядав на бравого хлопця й обіцював поміч і опіку, молоденька власниця Ноган дала переконатись.

Вона хотіла бути доброю жінкою й коли вродився їй син, була чутливою матір'ю. Зате скоро зрозуміла, що з чоловіком ніколи не буде щасливою. Вона любила книжки, музику й мистецтво, він тим не цікавився. Коли до того він не тільки зле адміністрував її майном, яким вона як заміжня не мала права розпоряжати, але ще й зраджував її, 27-річня Аврора Дюдван виїхала до Парижа.

Тут почала наполегливо працювати над задуманими творами. Три перші повісті здобули їй передове місце в літературному світі, а найбільші сучасники: Бальзак, Гюґо, Сен-Бев визнали її талант. Здобувала лаври читацьких мас і серця ґеніяльних мужчин: Мюссе, Шопен, Бурж, Ліст . . . Фальшиву леґенду довкола

тих історій розвіває недавно видана біографія Жорж Санд пера одного з найвизначніших сучасних письменників, Андре Моруа, п. н. "Лелія або життя Жорж Санд". На склоні свого життя вона признавала, що за ввесь її вік над її почуваннями панувала тільки — материнство й приязнь.

Здобувши власною працею економічну незалежність, вона стала її трибуном для жіноцтва, боронячи його рівноправність.

У своїх творах і листах Жорж Санд виступала в обороні покривджених жінок, що не мали права бути вільними ні в соціяльній, ні в економічній, ні в чуттєвій сфері життя. Вона боролася за повну рівноправність, вважаючи, що підданство, в якому чоловік держить жінку, нищить подружнє щастя, бо щире прив'язання є можливе між вільними людьми. Невільниця боїться свого пана, вона його не любить. Ось її основний закид: "Жінки не домагались би нічого, якби вони були так люблені, як того прагнуть. Але їх кривдять, їм закидають ідіотизм, в якому їх погружують, погорджують їх незнанням, а не допускають до освіти. В любові з ними поступають як з наложницями, а в подружній приязні як з служницями. Їх не любиться, а вислуговується ними, їх використовується в надії закувати їх законом вірности".

Хоч виразно не ставила домагань політичної рівноправности, але маніфестувала це своєю участю в республіканських і ліберальних колах, а в рр. 1852 і 1871 сотки людей своїми заходами спасла від смерти й депортацій. Це було згідне з її поглядом: "Виховання жінок буде однакове з мужчинами, але серце жінки повинно бути остоєю любови, посвяти й співчутливости. Це вона повинна зберегти підчас розпалених ворожнеч — християнського духа милосердя".

Як кожному борцеві за великі ідеї прийшлось їй зазнати багато прикростей. Але нащадки віддали справедливість її заслугам. В серці маленької місцевини, де колись голосно п'ятновано сміливість мадам Дюдеван, сьогодні стоїть вкрита безсмертною славою статуя — Жорж Санд.

Канадійський Фармер, 10. I. 1955.

Вона й він

ОБОРОНА КСАНТИПИ

Більш як дві тисячі літ ім'я Ксантипи, дружини Сократа, живе як символ злющої жінки, що затроює життя свому чоловікові і відриває його від творчої праці для своєї суспільности. Вона збірає в собі не тільки все лихо, що його терпів грецький громадянин старинного світу від нещасливого подружжя. Це момент історичний її символу. Але щобільше — вона восіблює в собі всі нещастя, що їх чи справді чи в уявлінні терплять і будуть терпіти чоловіки всіх епох і всіх культур — це її момент вічний.

Традиція передала нам Ксантипу як вірну відбитку пересічного типу жінки свого часу. Замкнена в ґінецею — інституції мало що ліпшій від гарему — позбавлена правної особовости і здана на вічну опіку спершу батька, потім чоловіка, а по його смерті — найстаршого мужчини члена родини, веде вона своє життя серед дріб'язкових щоденніх обов'язків, не мавши ні дяки ні пошани. Її народини не вітаються, її смерть не викликує жалю. Як тихо приходить на світ, так непомітно через нього проходить і нечутно відходить — істота не повна, недосконала, напів зайва.

Не диво, що таке її становище в суспільності ні в поезії не оспіване, ні в мистецтві не увіковічнене. Творці античної грецької культури, що їм завдячуємо мистецьке й філософічне обґрунтування ідеалів добра й краси, не знайшли в ній нічого шляхетного, щоб передати у вічність. "Хто довіряє жінці — той довіряє злодієві" — говорить історик Гезіод. "Найліпша жінка це та, що про неї найменше говорять" — так висказується Перикль, за часів якого атенська грецька держава

дійшла до вершку слави й могутности. "Є тільки два дні в житті, коли жінка дає вам правдиву радість: день весілля і день похоронів". Цих кілька прикладів досадно характеризують становище грецької жікни в її суспільності і долю, що її вона мусіла зазнавати.

Що ж їй лишалося на оборону? В родині не має голосу, публічне й політичне життя для неї замкнене. Римська матрона, хоч формально ще більше закута твердими оковами римських законів, але вона все ж таки бодай маніфестувати могла свій протест проти тих чи інших актів спрямованих на погіршення її правносуспільного становища: римські жінки облягали сенат, громадами оточували трибунали, брали участь у політичних конспіраціях, ходили процесіями зо статуями богинь здовж Тибру і так бодай могли впливати на публічну опінію. Грецька жінка була позбвалена того всього. Їй справді не лишалося нічого іншого, як робити сцени свому чоловікові, заливатися сльозами, проклинати і спліткувати. Хоч як мало ефективна — та була це одинока оборонна зброя, що лишалася їй до диспозиції.

Про те знали всі. Але мало хто знав, що в той час, коли Ксантипа примирала голодом з дітьми, коли билася, як риба об лід, щоб пов'язати кінці свого убого господарства, втримати при житті родину — включно з самим Сократом — її "шляхетний і розумний чоловік" проводив цілі дні на розмовах з молодими хлопцями, на проходах по атенських гайках, блукаючи думками в поняттях вічности. Його верстат — він був теж непоганим різьбарем — стояв пустий, а сам він провадив ледаче життя і не турбувався долею родини.

Але Сократ філософ, любомудрець великий, дав для людства свого учня Плятона, клав підвалини ідеалістичного розуміння світу, запліднив людську думку на тисячоліття наперед. А Ксантипа — цокотуха, гструха, своїм вертким язиком і неперебірливою лайкою тільки піднімала на сміх свого чоловіка і заставляла його тікати з хати, гальмувала творчий полет його духа. Ясно, що в такому зіставленні вартостей Сократ невідхильно мусів вийти мучеником у родинному житті,

а Ксантипа, якщо ввійшла в історію, то тільки як прообраз того лиха, що його мусів перетерпіти Сократ. Мабуть не без впливу було це на найславнішого його учня Плятона, коли він у творі "Про державу" ділить суспільність на чотири кляси, з яких двом найвищим — войовникам і філософам-політикам — не радить чи пак забороняє мати власних жінок. Пишучи те, мав він без сумніву образ Ксантипи перед очима.

Ось такі поняття перейшли до нас зо старинного світу. Та вони в своїй глибокій основі такі вічно-людські, що повторяються в усіх часах і серед усіх умовин. Від них не вільна ні одна суспільність ані теперішньої, ані ніякої іншої знаної нам культури. Проблема стоїть у площині: чи існують взаємні обов'язки чоловіка й жінки в родині і на чому вони полягають. Нехай, що роля чоловіка в історичному розвиткові людської суспільности була переважна, силою природних і витворених соціологічних умовин. Але в парі з тим завжди йшли не тільки права його, як "батька родини", що ту родину закладав, тримав над нею владу, правно її назовні заступав, а також обов'язок пильнувати її економічної сторінки, дбати про її утримання. Його упривілейоване становище в родині і в суспільстві давало йому до того можливості, але й накладало обов'язки.

По суті речі не багато змінилося в тому родинному поділі праці, щоб так його назвати, і по сьогоднішній день, помимо того, що економічна й політична емансипація жінки стала довершеним фактом. У величезній більшості сьогодні, як і колись, батько оточує правною й економічною опікою родину, мати дає їй моральну силу, перші основи виховання і тримає щоденний порядок у господарстві. Під впливом розвитку капіталістичної господарки і соціялістичних теорій XIX століття вправді дуже часто відносини укладаються так, що не вистачає праці самого батька на утримання родини, сюди мусить доскакувати мати чи інші члени родини. І навпаки, наслідком змінених суспільних відносин модерної цивілізації, теж батько родини занімається нераз справами іншими, як досі, що дотепер були царством жінки. Але в основних зарисах цей поділ праці

затриманий і він становить основу родинного життя, а через те й суспільности, не заторкуючи інших ділянок — поза родиною і родинними обов'язками — де можуть і повинні себе виявляти батько й мати.

Одначе ця гармонія нарушується, і то дуже часто, можна сказати — щораз частіше. А порушується вона з причин двояких: індивідуальної природи людини та існуючих суспільних відносин. Бо в новітній суспільності життя всмоктує в себе людину всеціло, не лишає їй часу, або залишає дуже мало на приватне життя, тисячами ниток зв'язує її з собою, наділяє множеством незнаних дотепер функцій і обов'язків, а в тому життєвому гаморі мусять поставати конфлікти, що відбиваються теж і на родинному житті. Це й творить загальне тло, на якому бачимо тисячі нових Ксантип: жінки робітників, що свої заробітки дівають кудись поза хатою, жінки чоловіків так званих вільних професій, що обвантажені громадською працею занедбують свою родину, жінки політиків, що за державними справами не бачуть своїх близьких, жінки інженерів, що в патосі техніки шукають заспокоєння голоду творчости. Тисячі щоденних конфліктів — тисячі родинних трагедій, змарнованих надій, зломаного життя. Несправедливість долі в більшості випадків кладе вину на жінку — вона стоїть ближче родини, вона більш безпосередньо мусить відчувати матеріяльну недостачу чи брак родинного тепла, в ній мусить родитися реакція, що не завжди покривається з резигнацією. Як же ж близька і зрозуміла нам стає постать Ксантипи! І який зовсім інакший образ через те вона прибирає! Замість сварливої і їдкої бабиґи стає перед нами мати, стурбована долею своїх дітей, дружина, що боронить родинного огнища. Може не завжди буде вона добрим психологом і не все знайде відповідні способи й засоби на своє виправдання. Але в глибині нашої душі мусимо їй признати слушність: вона береже найтривкішої основи організованого людського буття, береже родини. А чи має вона зрозуміння в суспільності, для якої посередньо бере на себе цей тягар? Хто і як візьме її в оборону?

Будьмо справедливі. Модерна суспільність багато засобів витрачає на турботи про майбутнє покоління,

на школи й інші учбові заведення для покоління, що вже прийшло на світ. Менше, та все ж таки багато, думає вона про евгеніку, даючи тим вираз своїй турботі про покоління, що тільки має прийти на світ. Засновує порадні для тих, що хочуть одружитися, беручи до уваги виключно фізичне здоров'я і фізіологічні моменти. Все те під кутом майбутности. Але що зроблено для теперішности, з якої майбутність бере свій корінь? Не може вирости морально здорове покоління, коли не буде мати довкола себе погідної родинної атмосфери. І не Ксантипа навіває на неї хмари, тільки суспільні відносини не побудовані так, щоб тип Ксантипи не міг витворитися.

Признаємо, що є прикрі індивідуальні натури — і в жінок і в чоловіків. Одначе не в тому справа. Діло саме в тому, що Ксантипа, це тип, що повторяє себе від сто поколінь і буде себе повторяти й далі. А по своїй природі — це не **причина** злого, тільки **наслідок** занедбання суспільности. Тому й слід нам добре зрозуміти цей причиновий зв'язок, а коли його добре пізнаємо, не тільки зрозуміємо ту Ксантипу, що дві тисячі з половиною літ спочиває сном блаженних, але й причинимося до того, що її пра-пра-пра-внучки щораз рідше будуть появлятися в суспільності.

Самостійна Україна, Чікаґо, травень 1957.

ЧИ ВАРТІ МУЖЧИНИ ЗРАЗКОВИХ ПОДРУГ?

Відколи існує преса для жінок — далеко не останнє місце відведено в ній тактиці й стратеґії в відношенні до сильнішої половини людського роду. Навіть найдавніший український журнал для жінок — "Лада" С. Шеховича з 1878 р., в Галичині, живо займався питанням, у який спосіб жінкам найуспішніше прихилити мужеське серце, з чого так немилосердно глузувала незабутня Н. Кобринська.

Ця вічно-актуальна проблема не сходить зо сторінок і сучасних жіночих журналів. Тільки в модерних часах її трактується немов би більше "науково". Це вже не доривочні поради, принагідні вказівки більш

обзнайомлених, досвідчених і стурбованих долею посестер, дорадниць, але — авторитетна опінія спеціялісток психології, соціології й ін. наук.

Одначе майже завжди всі ці справи трактуються однобічно, під кутом як найбільшого удосконалення жінок: як вони повинні поступати, щоб бути взірцевими й бажаними подругами для своїх чоловіків. Незвичайно винятково трапляєтться поставлення проблеми в відворотному напрямку, а саме: чим повинні визначатися зразкові чоловіки супроти власних жінок?...

Тому з живим відрухом, признанням і вдячністю зустріли широкі кола читачок статтю на тему, чи чоловіки заслуговують своєю поведінкою на зразкових подруг; це тим цікавіше, що автором статті є представник "фаворизованих" чоловіків. Він відповідає на поради спеціялістки-психолога, професорки в одному з американських інститутів, пані Дороті Карнеґі, що в циклю статтей переконувала жінок: "Любити вашого чоловіка — це помагати йому, розуміти його, бути ввічливою й говорити до нього про любов". Автор згаданої статті не без гумору примінює ці поради — чоловікам. Зо змістом цеї статті варто ознайомити наших читачок, а не менше і . . . читачів. Тому подаємо її окремо, для легшого прочитання в часі літнього дозвілля. В нашій пресі ледве чи найдеться мужеський голос, що був би зацікавлений таким питанням.

Та якраз наші чоловіки не представляють найкращого типа. Поминувши авторитетні опінії наших визначних жінок у цій справі, вистане пригадати дещо з міркувань Олени Теліги в голосній свого часу її статті п. н. "Якими нас прагнете?" Ніхто не може посудити Олену Телігу за "фемінізм", тим менше в його воюючій формі. Тим більше переконлива для нас її думка, що нашим чоловікам багато бракує зо справжніх високих прикмет напр. англо-саксонців, які ніколи не є брутальними супроти жінок. Олена Теліга різко протестує проти такого "геройства" наших чоловіків, як брутальність у відношенні до жінок.

Ці питання взаємного відношення жінок і чоловіків здаються бути важними не так для устійнення яки-

хось правил чи норм у сфері обопільного здобування, переваг чи перемог "воюючих сторін", але тим, що вони відносяться до найбільш загроженого відтинка сучасної суспільности — до родинного й подружнього життя.

Всі б'ють на сполох про упадок родини, про те, що сучасна цивілізація вбиває подружжя. Самі жінки цього не врятують. Багато більша правдоподібність, що це можна зробити при добрій волі й зусиллях обох сторін.

Бо для того потрібно не тільки, щоб жінки були зразковими подругами, але й щоб мужчини — були варті таких подруг.

Канадійський Фармер, 11. VII. 1955.

ЧИЄ ЖИТТЯ ПРИЄМНІШЕ?

При безконечних хатніх зайняттях, щоденних тих самих турботах, серед крику й плачу дітей, після чергової кулінарної невдачі й безуспішних виховних зусиль, тисячі жінок у тисячах домів тисячних міст втрачують врешті терпимість і з розпукою повторяють скрізь майже ту саму фразу: "Ах, ви, мужчини, як вам приємно жити! Не треба вам клопотатись ні варенням, ні пранням, ні іншими хатніми роботами!" При тому кожна переконана про разючу несправедливість в житті нещасних родин.

Заглиблені в злободенних клопотах бачать своїх чоловіків вільними від них, отже в багато від себе щасливішому положенні. А тимчасом заробіткова праця чоловіків здебільша далека від "рожевих мрій". Чи на керівному чи рядовому становищі, в бюрі чи робітні, вони мусять напружувати сили, щоб не втратити цього місця під сонцем, за нього боротися, щоб основа існування їхніх родин не захиталася. Перебувати повних вісім годин в приміщенні тісному, зле освітленому, непровітрюваному, при акомпаньяменті грюкотів і стукоту машин, дзвінків, окликів і наказів піднесеним голосом у гнівному тоні . . . це теж не розкоші. А скільки треба боронитись перед фальшивими підступами, інтриґами, наклепами, що випливають з людської зави-

сти, нікчемности, конкуренції, еґоїзму. Так виглядає відворотна сторона медалі.

Без сумніву, це правда, що в хаті діти нераз такі крикливі й збиточні, що важко зібрати думки, що все кожного дня треба починати від нова, а всі дізнані розчарування не слабнуть..., але в тому самому домі малий Івась прибіжить, щоб показати, якого він нарисував коня "для мами" або авто, а маленька Леся в тихому кутку наспівує півголосом...

Нарікається, скаржиться, порівнюється, протиставиться, але яка справжня жінка й мати в родині хотіла б заміняти свою ролю за ролю чоловіка? Ці обі ролі, немов під контролею якоїсь машини, що готує майбутнє дітям, вони не є ці самі, але в своїй відмінності вони себе доповнюють. Якщо одне з батьків занедбає добре сповняти свою ролю — машина попсується.

Родини не заступить ніщо, тому й треба боронити подружжя, бо в ньому готується завтрішня година. Якщо ваша хата є пеклом, ви приготовляєте ваші діти до нещасливих подруж, а вслід за тим до розбитих родин.

В більшості сьогоднішні жінки хотіли б мати водночас і незалежність і опіку, бути вільними й водночас забезпеченими "сильним мужеським рам'ям". Вони хотіли б мати дітей і не бути обов'язаними піклуватися ними. Вони хотіли б працювати, але не кожного дня і не цілий день. Вони забувають, що успіх життя є вислідом вибору, а вибір це вислід жертви й посвяти.

Канадійський Фармер, 2. V. 1955.

РОЗВОДИ — ЗАГРОЗА РОДИННОГО ЖИТТЯ В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ

Клопоти Південно-Африканської Унії з приводу расової політики її уряду під проводом д-р Малана останніми роками стали широко відомі в світі. На тлі намагання втримати примат білої раси могло б видаватися, що біле населення Південної Африки сильно зцементоване не тільки політично й економічно, але й морально. На ділі внутрішні суспільні відносини серед білих мешканців Унії далеко гірші, ніж можна було сподіватися.

На перше місце висувається й будить занепокоєння справа розводів. Досі було переконання, що це Америка та країна, де розводів найбільше. Одначе досліди виказали, що Південна Африка дорівнує Америці в тому сумнову рекорді, а в деяких околицях навіть її перевищає. В загальному на цілу Унію припадає один розвід на кожних сім подруж, але в місті Йоганнесбурґ, столиці золотодайної провінції, на сім подруж виходить аж два розводи. При тому цікаве, що на загал скоріше розходяться подружжя бездітні, а там — навпаки.

Занепокоєні тим особливо церковні й урядові чинники почали студіювати причини того нездорового суспільного явища. Найважніша причина — тамошнє законодавство ставить дуже малі перешкоди для розводів. Вистачає, коли обидві сторони однозгідно бажають собі розводу. Тоді суд не входить у ближчі причини і без ніякого труду признає їм розвід. Вслід за тим ідуть суспільно-економічні причини. Місто Йоганнесбурґ за останнє півстоліття зросло і числом своїх мешканців і кількістю багатства, що припадає на кожну голову населення. Воно положене в околиці, звідки добувається найбільше в світі золота. Через те людність тамошня зматеріялізувалася в своїх поглядах на життя, моральні стимули людського діяння відійшли далеко в тінь перед погонею за грішми й вигодами багатства.

Расові відносини спричинили дешевість робочої сили і нема такої родини, що не могла б собі дозволити на муринську прислугу. Опіка над дітьми висувається з рук матері, що хоче вживати життєвих розкошів і утіх, та переходить на муринські няньки й служниці. Щоправда, вони здебільшого дуже люблять дітей і піклуються ними незгірше рідних матерей, але не можуть їм дати виховання і не можуть защепити в молодих душах тих основ погляду на світ і його вартості, що їх можуть дати тільки батько й мати. Через дешеву прислугу родина не тільки не відчуває тягару дітей і не витрачає на них часу, але й тратить почуття найбільшого вузла в родині — прив'язання й любови до своїх дітей. Це найбільше відноситься до англійської частини населення, бури задержали сильніше почуття родинної зв'язи, хоч і серед них шириться деморалізація.

Церква, що є завжди проти розводів, останніми часами й тут повела сильну кампанію. Покищо не видно більших успіхів, бо сама боротьба проти розводів не вистачає. Треба відбирати соціологічну почву, на якій вони виростають, а до того потрібно широкої співпраці церкви, уряду й суспільности.

Канадійський Фармер, 12. IV. 1954.

МІНЯЮТЬСЯ ЧАСИ І З НИМИ ПОГЛЯДИ

Дуже цікаві твердження висунув антрополог Єшлей Монтаґю, декан департаменту антропології в університеті Рутджерс. На його думку рішуче треба закинути старий пересуд, що "в жінки волос довгий — але розум короткий", бо його довголітні сумлінні досліди доказують, що, навпаки, жінки перевищають чоловіків у кожній ділянці. Міт про слабшу половину людського роду мусить відійти в забуття не тільки тому, що він не відповідає правді, але й тому, що в дальших своїх наслідках він шкідливий для організації суспільности.

А ще не так то давно славний німецький антрополог і психіятр Ернест Кречмер повторяв за іншим "проникливим" ученим — (Моебіюсом) про "фізіологічну тупість жінки", стверджуючи в свойому відомому творі "Ґеніяльні люди", як неоспоримий факт, що "скомплікована умова творчість, яку соціологічно оцінюємо як "ґеніяльну", є явищем обмеженим виключно і цілковито через сферу мужеської статі". На його думку, якщо є невелика кількість визначних жінок, що вправді не довершили великих ґеніяльних діл, але створили неодне оригінальне та тривкої вартости (до них вчисляє він опріч великих поеток Єлисавету Англійську, Катерину II, Христину Шведську...) — то сталося це завдяки їхнім психопатичним властивостям: ці визначні жінки не мали жіночих душ, вони визначались тому, що були великими — мужчинами. Тому Кречмер авторитетно заключав: "ґеній жінки живе в її синах, цебто все, що жінка має в собі як посередничка в переданні

цінних умових здібностей, може вона вносити в життя одиноко в своїх синах, і тільки в них ці обдарування можуть розвинутися як суспільні вартості". Це було писане тому 20 років.

Сьогодні д-р Є. Монтаґю признає під кожним оглядом вищість — жінкам. Леґенда про слабість жіночої статі спиралася на більшій мускулярній силі мужчин. Це правда, що сила м'язів у мужчини більша ніж у жінки, не тому, щоб була для цього якась спеціяльна фізіологічна причина, тільки длятого, що довгими століттями чоловік плекав свою силу м'язів і вона потрібна йому була до його щоденної праці. Одначе в сучасній добі, 90% всякої праці виконують машини і сила м'язів використовується тільки в дуже рідких випадках, коли її не можна заступити машиною. А через те м'язи для жінок, це люксус, що без нього можна обійтися. Бо й навіщо він потрібний? Хіба на те, щоб носити тяжкі ручні торбинки, якби зайшла така мода. Тимбільше, що люксус сильних м'язів приходиться людині дорого, процес віднови їх і втримання в доброму стані доводить до того, що чоловік згаряє скоріше ніж жінка.

Хоч у жінки сильніше об'являються забурення в репродуктивних органах, але мимо всього вона живе довше від чоловіка. В ЗДА пересічний вік, що його може сподіватися дожити кожна здорова людина, це 62½ року, в той час як у жінок ця границя підноситься до 72 років.

А чоловік далеко не так тяжко працює як жінка. Коли він приходить до дому відпочивати з напруги й тримати ноги на столі, праця жінки зачинається наново. Але в більшості він того не розуміє. Аж коли жінка захворіє і він мусить лишитися дома, знайомиться він ближче з її працею. Вже перший день вичерпує його зовсім, а другого дня його вже можна забирати до шпиталю.

Довший час уважали плач одною з головних признак жіночої слабости. Але жінка виплачеться і вертається до рівноваги, а чоловік у тій самій емоційній

ситуації дістає боляка, або вискакує йому чиряк на карку.

Висувають проти жінки останній арґумент, що має бути найсильніший. Їхня інтеліґенція й умова продуктивність наче б то не дорівнює чоловікам, їхні осяги стоять багато понижче чоловічих і не треба бути упередженим до жінок, щоб мусіти це признати. Нехай. Але візьмім до уваги, що ніколи від часу нашої історичної свідомости жінки не мали рівних можливостей з чоловіками розвивати свої здібності й інтеліґенцію. В усіх тестах інтеліґенції, що в ЗДА безперебійно ведуться від 1903 року, з невеликими вийнятками в математиці й геометрії, жінки на багато перевищили чоловіків. Це саме можна сказати про школи. На загал дівчата вчаться ліпше. Пересічно вони випереджують хлопців на два роки і тепер проявляється в ЗДА тенденція посилати дівчат до школи два роки пізніше, щоб за той час хлопці могли порівнятися з їхнім інтелектуальним розвитком.

Д-р Монтаґю врочисто запевняє, що він професор, а не пропаґандист жіночої справи, що всі його твердження науково правдиві, він може кожної хвилини підперти їх доказами науки, антропології, психології й статистики. І може ствердити та доказати не тільки наслідки але й причини жіночої вищости.

Хоч як приємно нам почути такі слова від високого наукового авторитету, та ще й мужеського, ми все таки думаємо, що треба закинути думку про якунебудь вищість однієї чи другої статі. Всі люди родяться не тільки з рівними правами, але і з рівними фізичними чи умовими здібностями, будь вони дівчата чи хлопці. Всі мають рівний старт у житті, під умовою, що відкинемо не бік заскорузлість поглядів і пересудів та житимемо в спільній справедливості, що однаково трактує чоловіків і жінок, як членів однієї своєї суспільности.

Канадійський Фармер, 8. III. 1954.

"ЧИ ЖІНКА МАЄ ЗАРОБЛЯТИ?"

Таке питання ставлено ще до другої світової війни. Ще тоді говорили одні:

"Жінка призначена залишатись біля домашнього вогнища".

"Але ж ні, — відповідали інші — потреби модерного життя ставлять перед жінкою вимогу здобути незалежну еґзистенцію!"

Сама проблема належала до "делікатних", то ж підхід до неї був поміркований, оглядний.

Сьогодні на запит: "чи ви є за чи проти зарібкової праці замужніх жінок?" можна одержати таку ж відповідь, як на питання "чи ви є за чи проти летунства?".

Це дух нашої епохи і праця жінок також належить до ритму сучасности.

Колись жінки домагались економічної незалежности в першу чергу для тих, що не могли вийти заміж. Сьогодні заміжня жінка працює нарівні з своїм чоловіком для як найкращого забезпечення спільної еґзистенції.

Сьогоднішні дівчата не шукають в житті "царевича з казки", але без романтичних ілюзій вибираючи собі за чоловіка часто приятеля забав чи товариша праці, приймають самозрозумілим здобувати кошти родинного прожитку — нарівні з ним. Перебравши рівні права з рівними обов'язками — вони стають співпрацівницями чоловіків.

Ця рівність, на жаль, не завжди знаходить зрозуміння з боку чоловіків, що часто не вміють чи не хочуть пірвати з залишками старосвітських поглядів. І так напр., коли по цілоденній праці кожне з подругів вертається вечором домів, як часто тоді чоловік віддається відпочинкові, читаючи журнали й покурюючи, коли жінка порається біля вечері й дітей.

Чи це справедливо? Чи не повинен чоловік так само помагати жінці в її домашніх трудах, як вона помагає йому в його стараннях про матеріяльні основи родини? Минули часи, коли мужчина міг почуватися смішним замітаючи хату, чистячи картоплю або опікуючись дитиною...

А тимчасом в умовинах зарібкової праці жінка багато більше вичерпується, мучиться й дратує нерви. Як часто вона зітхає:

"Ах, кинути все, лишитись у хатньому спокою, не покидати дитину, що мене потребує, мати час привести до ладу хату, прочитати щось, відітхнути, жити"...

Не можна заперечити, що зарібкова праця жінок внесла одне з основних потрясень в модерному подружжі. Дехто вбачає в тому так велику загрозу, що й сьогодні ставить питання в площині: "чи й чому заміжні жінки мусять працювати?", та підносять алярм проти "епідемії - праці", що вбиває подружжя.

Бо умовини для праці заміжніх жінок залишають багато до бажання. Це й є джерело подружніх непорозумінь, що руйнують взаємовідношення і творять нові проблеми.

Є певне, що прожиті форми минулого не відновляться. Невпинно на наших очах постає новий тип подружжя. І саме заробіткова праця жінок у значній мірі творить нову, модерну його форму, в якій роля жінки переростає традиційну й легку функцію "ведення дому" без турбот за його матеріяльну базу.

Наскільки жінка може вдоволятися тією новою ролею та подолати їй — це питання її особовости, її творчих здібностей і енерґії, її життєвих вимог і амбіцій. Як у мужчин так і в жінок вони не в кожного однакові.

Канадійський Фармер, 26. XI. 1952.

ЧИ ДЛЯ ЖІНКИ ТІЛЬКИ ХАТНЄ ГОСПОДАРСТВО?

Кароліна Гаслет, президентка Міжнародньої Федерації Жінок чинних у вільних професіях та в торговлі й промислі, дає неґативну відповідь на це питання. Її власне життя є запереченням того. Народилася в маленькому сільці в ґрафстві Сассех в Англії, а почала свою кар'єру скромною робітницею в фабриці кітлів. Помимо того, що відзначалася вродою, не вийшла за-

між, присвятила себе праці для поправи умовин щоденного життя жінок, що не мають ні вільної хвилі ні відпочинку в домашньому господарстві.

Коли машина стоїть на послугах людства в промисловій продукції, чому не запрягти її на службу жінок у хатнім господарстві? Цю ідею почала вона пропаґувати зараз після першої світової війни. Звернулася за поміччю до урядових чинників і до електричної промисловости — та ці висміяли її. Але сьогодні Електрична Асоціяція для жінок, що має метою своєю ширити поміж жінками відомості про благодаті електрики в домашньому господарстві, налічує в Англії 110,000 членів і має 50 філій. Душею тієї інформаційної акції є "Лейді Дайнамо", бо так називають Кароліну Ґаслет. Тепер це вже не робітниця в фабриці, але інженер, дорадниця уряду, промисловий радник, що займає не менше як 20 різних становищ.

Помимо своєї милої вдачі й гарної поверховности "Лейді Дайнамо" залишилась незаміжня. Її велика любов це електричні ґенератори, турбіни та інші машини, в яких вона бачить визволення жінки від неволі тисячей дрібних обов'язків. З'їдливі критики кажуть, що свою жіночість затримала вона тільки в одному: в ніякому інтерв'ю, в ніякій статті чи пресовій згадці не знайдете, скільки їй років.

"Лейді Дайнамо" провадить курси електрознання для жінок, кермує своїм бюром у Лондоні, де працює 30 осіб, їздить з відчитами по цілій країні й помагає в керуванні Економічною Школою в Лондоні. Енерґія її не знає меж і тяжко знайти в неї незайняту хвилину: час праці розплянований на кожної півгодини.

Вихідна точка її акції — не милосердя чи жаль над жінками, як жертвами своїх домашніх обов'язків. В своїх заложеннях виходить вона з конечности заощадити великі маси енерґії жіноцтва, що губляться в дрібних зайняттях і пропадають через те для суспільности.

Канадійський Фармер, 21. IX. 1953.

ЧИМ ЖІНКИ ПЕРЕВИЩАЮТЬ МУЖЧИН?

Погляд про нижчевартність жінок, старий як світ, і могло б здаватися, що в модерній цивілізації він уже не має місця. Все таки визначний англійський учений біолог і психолог, д-р Адольф Ейбрегемс видав недавно в Лондоні свою студію, щоб завдати остаточний удар тим залишкам давних пересудів і обманів. Сер Адольф Ейбрегемс, лікар вестмінстерського шпиталя, співпрацівник університету у Кембридж, Ліверпул і Лондоні, медичний дорадник олімпійської екіпи Великобританії, президент Британського Союзу Медицини й Спорту не приймає тих застарілих поглядів, а навпаки, на його думку, жінка є в більшості випадків рівна мужчині, а в деяких вона його перевищає.

Основні різниці між двома людськими родами взаємно себе доповняють. Жінка, якої завданням є приводити на світ дітей і їх годувати, має утруднену можливість дорівняти мужчині, що є вільний від того тягару. Але не в тому випадку слід говорити про нижчість і вищість. На загал жінка має лиш дві треті частини мускулярної сили мужчини Зате вона скриває задивляючі можливості. Витриманість деяких жінок позволяє їм здійснити такі подвиги, що вимагають надмірної відпорности. До прикладу автора про тих, що перепливають Ля Манш можна додати подвиг Марилін Белл, що переплила озеро Онтеріо. Біологічна вищість жінок для цього вченого не підлягає сумніву. Пересічно вони живуть довше від чоловіків. Деякі недуги є на багато рідші між жінками. Багато менше є між ними глухо-німих і умово недужих. Вони краще переносять фізичний біль і є менше вразливі на зимно.

У висліді, фізична нижчість жінок це лиш омана. Коли ж порівняти їх умові диспозиції, вони мають, правда, менше логіки, але зате більше інтуїції від мужчин. Якщо вони розумують менше поправно, то це тому, що якийсь рід шостого змислу їм дозволяє бачити просто, що треба робити без конечности відкликатися до мозку.

Досліджуючи інтеліґенцію жінок, д-р Ейбрегемс пам'ятає, що вони в творчій активності не мають найбільших здобутків. Їх нема поміж ґеніями малярства, скульптури, музики, архітектури... Зате вони перевищають мужчин у ролях відтворчих: музичні виконавці, акторки. Якщо трапиться все ж таки блискуче ім'я жінки на овиді мистецтва або науки, то це переважно завдяки співпраці з мужчиною, що її заохочував до зусилля: наприклад — мадам Кюрі — союзниця свого славного чоловіка.

Мимоходом, д-р Ейбрегемс завважує, що досі жінки були безконкуренційні у куховарстві, але від коли кухня вийшла з домашньої сфери в індустріяльну, мужчини перебрали її в свої руки.

Жінка має більше змислу практичности й почуття дійсности. Коли дитина плаче, мужчина завдає питання, чому, а жінка зразу пробує її заспокоїти.

Жіноча відпорність на біль і терпіння, постава в обличчі нещастя, їхня відвага в обличчі смерти зараховуються до їхньої вищости. Сюди теж належить їхня вмілість приноровитись до обставин.

Часто пишеться про жінок, що вони повсякчасні діти. Насправді вони менше дитинні від мужчин, бо менше від них шукають таких признак дитинства як декоративні відзначення або інші об'яви почестей.

Якщо жінки під оглядом фізичним і інтелектуальним мають інші прикмети але не нижчі від мужчин, то у сфері почувань і пристрастей вони перевищають мужчин, так у доброму як і злочинному, коли вони стають незрівняно жорстокі.

Накінець д-р Ейбрегемс підкреслює, що навіть у тих відношеннях, коли жінки не дорівнюють мужчинам, помимо зросту емансипації, немає доказу їх нижчости. Це радше результат тисячилітнього ярма. Бо світ є зорганізований мужчиною й для мужчини. Для жінки залишено в ньому другорядне місце. Війни й економічні кризи спонукали мужчин дозволити на жіночу емансипацію, але вона ще далека від повної рівности.

Зрештою це зрозуміле, що неможливо є впродовж кількох поколінь усунути висліди такого старшуван-

ня, що володіло в цілому світі століттями. Навіть тепер ще жінка родиться з комплексом меншевартости. І вся її вдача з хитрощами, облудливою покірністю, кокетерією й легкодушністю випливає з бажання викувати власну зброю, щоб перемогти мужчину, якому вона завидує волі, повноти творчого життя. Підсвідомо, вона тим погорджує собою. Скільки часу треба буде, щоб вона звільнилась від тих глибоких закорінень! Бо всі прояви нижчости жінок не мають таких причин як перешкоди фізичні (ріст, будова мозґу і т. п.). Вони є лише наслідком тисячелітньої спадщинности.

Цей авторитетний голос Сер Адольфа Ейбрегемса тим більше цікавий, що може репрезентувати англійську опінію, здебільша консервативну й стриману. Всі, що бояться жіночої "небезпеки" (а таких є багато!), можуть потішитись, що до повної рівноправности ще далека путь, а перешкоди тим тяжчі, бо крім зовнішніх ще й внутрішні: віками насаджувані погляди-переконання самих жінок...

Канадійський Фармер, 31. І. 1955.

ЖІНОЧА МОЛОДЬ

Як відомо, виховання є залежне від того всього, що звикли ми називати цивілізацією, зокрема важлива в тому роля чинників біологічних, психологічних і економічних.

Колишнє дитинство дівчат проходило під знаком майбутньої пасивної ролі жінки в житті; доростаюча дівчина виховувалась в переконанні про мужеську вищість та в почутті їй підчинитись, в готовості стати васалькою цих панів і володарів світу. Від неї вимагалось залишатись у хаті, наглядалось над усіми кроками, гальмувались самостійність і ініціятива. Такі вияви молодости як фантазія, живловість, буйність були спаралізовані в "добре вихованої дівчини".

Тому й не диво, що Марія Башкірцев, так мало відома в нас ґеніяльна дівчина з України, яку перший розкрив нам своїм блискучим пером Дмитро Донцов ("Звихнена слава", Літер. Наук. Вістник, Львів 1925,

Марія Башкірцев як дівчина з Полтавщини в буденному платті.

(Відбитка фотокопії з видання: Lettres de Marie Bashkirtseff, Paris, Bibliotheque — Charpentier, Fasquelle editeur, 1930 р.)

січень), писала: "Я хотіла б бути мужчиною. Я знаю, що я могла б стати кимсь; але в спідницях — куди ж ви хочете, щоб дійти? Подружжя є одинокою кар'єрою жінок; чоловіки мають тридцять-шість шансів, жінка має тільки одну: зеро, як у банку".

Пів сторіччя, що ділить нас від тих "бунтарських" слів, позначило зміни, що ми їх навіть тепер не вбачаємо сміливими.

"Якщо я виросту, я запишуся до партії найбільш жорстокої", заявляє 8-річна дівчинка своїм здивованим батькам і дає вияснення: "Отож, якщо моя партія буде при владі, я не матиму чого боятись, якщо це буде інша, я потерплю менше, бо це буде менше жорстока"... Цю автентичну декларацію наводить відомий французький письменник як вияв впливу на сучасну ґенерацію війни і всіх її страхіть.

Недавно один парижський жіночий журнал перевів анкету серед дівчат молодших ніж 25 років про їхні ідеї, замилування, турботи й бажання. Ця незвичайно цікава спроба, переведена безпосередніми зустрічами, розмовами, листовними запитами й відповідями кількох тисяч дівчат різного віку й середовищ, а навіть країн, дала багатий і цінний матеріял для пізнання сучасної жіночої молоді, чим вона живе, до чого змагає.

Панівними рисами тих відповідей є твереза відвага, воля до самостійности й почуття відповідальности за власну долю. Молоді дівчата бояться тільки того, що від них не залежить: війна, хвороби... Про решту вони самі подбають. При тому смаку незалежности не затрачується жіночість: вони бажають подобатись, гарно вдягатись, мати дім, родину й багато дітей (їхні батьки жили під знаком одної дитини!) Помимо закидів матеріялізму живе ще (приховано) — романтизм, хоч би у виді засушених квіток, колекцій світлин, спогадів, поезій, поштових карток, автографів, а навіть щоденників. І хоч сяйво місяця вже вийшло з моди, але ще осталися мрії, а героїм завжди чарує. У відношенні до хлопців є багато критицизму й вимогливости, вони "простакуваті", "претенсійні", "порожні", "безжурні", "легкі" й "невірні"; але трапляються між ним й веселі, добрі товариші, щирі й відважні. Високо цінена "товариськість", а більше голосів в питанні любови заявились проти "флірту", а за "велику любов", хіба що "на раз тільки один флірт".

З боку батьків найбільше ціниться відданість у формі посвяти, безінтересовности, лагідности, ніжности, терпеливости, вирозуміння; найбільш дошкульні: вузькоглядність, недискретність, надмірна цікавість, строгість.. Більшість неохоче звірюється мамам, а тим більше батькам. Для того найкращими є сердечні приятельки.

На загал видно, що дівчата наших днів відважно приймають власну долю у власні руки, замість шукати життєвої опори в чоловіках. Якщо вони зайняті студіями, спортом, професійною підготовою чи суспільною й політичною активністю, вони багато менше ніж їхні сестри давніх ґенерацій пройняті любовними конфліктами.

А втім у вибраній незалежності вони залишають окреме місце в свойому житті для чоловіка й для любови, без традиційного вже переконання про мужеську вищість. "Один чоловік може бути вартніший ніж одна жінка, але більшість жінок є вища, краща й більше гідна подиву ніж більшість чоловіків", була опінія одної учасниці анкети — не відокремлена. Панівний погляд сьогоднішніх дівчат не знаходить чоловіків вартнішими від жінок, але вважає, що... краще їм про те не говорити, залишивши їм їхні ілюзії.

В тому останньому може й криється ота "жіноча небезпека", про яку ще сьогодні пишуть і говорять противники повної рівноправности, бо й такі ще сьогодні трапляються.

Канадійський Фармер, 3. III. 1954.

ЗНАК ОСТОРОГИ

Статистика виказує, що під сучасну пору в Канаді кожна четверта працююча особа — в урядах, торгівлі, промислі, професійних зайняттях — це жінки. Часи, коли жінка виконувала тільки зовсім просту роботу і не займала більш відповідальних постів, належать уже до безповоротно минулих, сьогодні бачимо їх на найвищих і найбільш відповідальних становищах.

Але цікаво, що більше двох третіх працівників воліє працювати під проводом чоловіків ніж жінок. А ще більш цікаво, що якраз жіночі працівники заявляються скоріше за чоловічими начальниками, як це недавно дослідила спеціяльна анкета. Можливо, що це звичайний пересуд, можливо, що така постанова несправедлива і не має дійсної підстави, але, коли дослідний інститут поставив питання:

"Якщо б ви зачинали нову працю і мали вибір начальника, чи воліли б ви мати своїм начальником чоловіка чи жінку?" — дві третини заявилися виразно за чоловіками, одна третина частинно за жінками, а частинно було це їй байдуже.

Ця проблема може мати свої практичні наслідки, бо чимала кількість жінок займає провідні виконні і керівничі місця в торговлі й промислі та хоч виказуються неменшими здібностями та пильністю й обов'язковістю, все таки прилюдна опінія працівників могла б довести до того, що жінок неохоче висували б на керівні пости.

Вислідом своєї анкети дослідний інститут був до деякої міри заскочений і вслід за тим, для вияснення його причин, поставив усім тим, що заявилися за чоловічими начальниками, друге питання:

"Чоми ви не хочете жінки за начальника?"

Відповіді були дуже різнородні, часом бистро спостережливі, а часом зовсім немудрі. Ось декілька їхніх зразків:

"Чоловіки мають більший командний хист".

"Жінкам бракує послідовности й здібности керівництва".

"Чоловіків легше задовольнити".

"Жінки більше присікаються до працівників".

"Жінки занадто підкреслюють своє вище становище у відношенні до інших працівників".

І вкінці: "Не знаю, попросту волію працювати з чоловіком ніж з жінкою" не рахуючи таких закидів, як "жінки руководяться своїм темпераментом, емоціями, примхами і т. д.".

Анкета велася тайним способом, цебто ніхто не знав, кому яка відповідь належить. Велася тільки евіденція відповідей чоловічих і жіночих працівників.

Тому й відповіді можна вважати за щирі, що відповідають правдивому переконанні осіб, які брали участь в анкеті.

Висновки з анкети і цей факт, що проти жінок заявилися головно самі жінки, мусять дати багато застанови жіночому працюючому світові. Відпускаючи деякий процент на несвідомість, професійну заздрість і всі інші сторони людської натури, що могли рішати про таку антижіночу поставу в анкеті, мусимо все таки прийняти, що більшість її учасників відповідає згідно зо своїм сумлінням і переконанням, не маючи ніякої причини ані підстави заперечувати жінкам керівничої здібности й уміння поводитися в ролі начальника. Без сумніву причин такої постави слід шукати і в нас самих і з того наш найважніший висновок: мусимо працювати над собою, удосконалювати своє фахове знання, свої особисті обдаровання, виробляти в собі організаційний хист, студіювати психологію світа праці і в той спосіб підносити наші кваліфікації керівниць. Бути добрим начальником дуже тяжко: не тільки треба знати своє діло, але й мати з одної сторони здібність провідництва, а з другої вміти знайти кожночасний вихід "золоту середину" між тим, щоб нас любили й поважали та щоб це не відбивалося від'ємно на якості й кількості праці наших підчинених.

Нам не може вистачити те, що ми здобули собі рівність в обличчі права і що осягнули фактично можність здійснювати свою рівноправність. Крім рівноправности нам ще треба і повноцінности. Нема ніякої підстави до того, щоб її жінкам бракувало. Навпаки, тільки своїм особистим вартостям завдячують жінки те, що дійшли до теперішнього стану і крокують до ще кращого. Але хто спочиває на лаврах і вдоволяється вже здобутим, той фактично йде назад, його випереджують інші, він поволі але невпинно втрачає свої здобутки.

Запорука нашого майбутнього є не закони й теоретично-правна рівність, тільки праця над нами самими, над виробленням і вдосконаленням внутрішніх наших вартостей. Пам'ятаймо про те, бо того вимагають від нас не тільки наші сестри-жінки, але й ціла наша суспільність.

Канадійський Фармер, 1. III. 1954

ЖІНОЧИЙ ФАВСТ

Відома французька письменниця, мадам Сімон, в одному з паризьких театрів виставила свою нову п'єсу "В дожиданні ранньої зорі", яку критика прийняла йменням нового Фавста — "Фавста жінок". Бо й справді, авторка піднялась сміливого задуму: переконати що "немає старої жінки, як довго жінка є люблена, так довго залишається молодою".

Не менш цікаве від цеї глибокої й важкої ідеї є її народження. В часі останньої війни авторка покинувши столицю, жила в Тулюзі в такому осамітненні, що не маючи ніколи звички слухати радіо, перекрутила його контакт. Тоді в помешканні розлився спів арії "Прощай, о мій останній ранку" з "Фавста" Ґунода. Ця пісня зродила рефлексію: "Чому завжди відмолоджується мужчин, а ніколи жінок? Чоловіки з їхньою виключно мужеською мітологією думали тільки про себе. Що станеться, як відмолодне жінка?"

Так створилась ідея, що довго дозрівала в умі письменниці, аж довершилась у формі названої п'єси. Геройкою є одна з найкращих жінок другого цісарства Ля Кастіліоне, яку для затіснення італійсько-французьких взаємин Віктор Емануель вислав до Наполеона III. Цей по деякому часі, коли красуня не видалась йому до схочу гарною, прогнав її. Це був для Кастіліоне смертний удар. Опущена продумувала пімсту, відзискати молодість і красу, хоча б через чудодійну маґію . . .

Така є тема, але в творі мадам Сімон геройка дізнається, що справжня молодість не в тілі, а в душі. І тільки любов має ту владу, щоб дарувати правдиву молодість. Перед самою смертю нещасна довідалась, що одинокий чоловік, якого вона любила й жорстоко покинула, ніколи не перестав її любити. Тоді смерть з'явилась їй в апотеозі краси й радости, немов в її душі зійшла нова зоря.

В незвичайному для сучасних авторів маєстатичному стилі кінчиться п'єса такими сильно окресленими фразами: "Любов, тільки любов! Кинути гірку оману, на яку засудило нас сумне життя, піднестись в поході до тебе, світло дня, що не темнієш уночі".

Канадійський Фармер, 3. III. 1954.

ЖІНОЧИЙ ДЕНЬ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПАРЛЯМЕНТІ

Від 1920 року ведеться в Англії постійна кампанія за зрівнання платень жіночих і мужеських службовців у публичних установах. Дня 9 березня ц. р. цій справі була присвячена спеціяльна дебата в англійському парляменті і з того приводу коридори й ґалерії глядачів були переповнені жінками та прихильниками рівности в тому питанні. По всій країні відбувалися демонстрації, а до парляменту вплинули петиції з підписами около півтора мільйона осіб.

Головним речником тієї справи була посолка, д-р Едита Саммерскил з Партії Праці, що займала один з міністерських постів у попередньому уряді.

Одначе постава теперішнього міністра скарбу, Батлера, не ворожить тій справі нічого доброго. Він засланяється тяжкою фінансовою ситуацією Англії та її велетенськими видатками на оборону країни, через що під сучасну хвилю уряд не може рішитися на такий крок. А крім того це мало б далекойдучі наслідки в цілому господарському житті країни. В приватному промислі й торгівлі працюють сотні тисяч жінок. Як тільки введена буде засада рівної платні в урядових інституціях, вони негайно будуть домагатися того самого від своїх працедавців і не буде підстави відмовляти їхньому слушному домаганню. Це потягне за собою звишку коштів продукції в часі, коли англійський промисл тяжко бореться з конкуренцією й шукає ринків збуту для своєї продукції. Це майже певне, що тоді треба б рахуватись зо збільшенням безробіття.

За тим усім криється ще одна небезпека, що на неї не завжди звертається увагу. Наслідком наглого підвищення платні жіночим працівникам збільшиться грошовий оборот на великі мільйони фунтів без того, щоб пропорційно зростали продукційні можливості товарів широкої потреби. Бо продукція Англії наставлена не на внутрішній ринок та його доволі обмежені потреби, але на експорт. Коли величезні маси гроша появляться на торговельному ринку — настане інфляція і може поважно захитати цілим національним господарством Англії.

Які не були б економічно переконливі та логічно ясні виводи англійського міністра скарбу — вони не можуть виправдувати недоцінювання й недоплачування жіночої праці. Світ живе не тільки для експортів і бизнесових надвишок, але й для суспільної справедливости, що дає народові вдоволення й моральну силу ставити чоло долі в хвилях проби. Нехтування жіночою працею може на довшу мету принести наслідки куди більш прикрі ніж інфляція чи хвилевий брак торговельного балансу. Почуття нерівности й несправедливости без надії на поправу може привести за собою байдужість до публичних справ, а напевно має своїм наслідком меншу видайність праці. Бо хто схоче вкладати енергію й сумлінність у працю, коли він бачить, що його праці не шанують і її використовують?

Сподіваймося, що широкий відгомін жіночого дня в англійському парляменті приспішить цю так конечну реформу і що англійські жінки до своєї політичної швидко долучать теж і економічну рівноправність.

Канадійський Фармер, 29 III. 1954.

БІЛЬШЕ ВІЛЬНОГО ЧАСУ ДЛЯ ЖІНОК

В місті Единбурґу (Шотляндія) відбувся в половині серпня ц. р. Міжнародний Конґрес Домашнього Господарства при співучасті делеґаток і делеґатів 44 країн. На денному порядку стояли перш за все справи піднесення фахової й загальної освіти жінок, наскільки це можливе в сфері домашнього господарства. Половина жіноцтва в світі, головно в сільських округах, не має доступу до освіти, більшість неписьменних у світі — це жінки. Тут величезне поле до попису перед організаціями домашнього господарства, як розложити найбільш економічним способом час щоденної домашньої праці жінки, щоб дати їй спроможність зачерпнути світла знання й науки.

Голова Британського Крайового Інституту Домашніх Працівниць висунула домагання використовувати новітні здобутки техніки й індустрії для заощадження часу в домашній праці, а представниця Міжнародньо-

го Інституту Сільського Господарства в Римі підкреслювала конечність широкої інформації суспільности, скільки користає родина й суспільність на скороченні часу праці в хаті.

В дискусії падали дуже цікаві голоси, підперті досвідами довголітньої праці в багатьох країнах. Між іншими неодноразово стверджено, що чоловіки нерадо купують жінкам різне електричне приладдя для вигоди й скорочення праці, як ось машини до миття посуди, прасування, прання т. п. і то не з причини бюджетової ощадности в хаті, тільки з ляку, що жінки будуть мати за багато вільного часу... і зледачіють.

Як би не смішний, а навіть обурюючий не видавався нам цей спосіб думання, але проте він існує й виявляється, коли звернено на нього увагу на міжнародньому конґресі.

На конґресі не було жінок з України. Як би вони мали туди доступ і як би могли вільно висказуватися, вони могли б розказати епопею праці української жінки, що трудиться в поті чола від раннього ранку до пізної ночі, що встає перша й лягає остання. Працьовитість української жінки — не під примусом економічної нужди, тільки добровільна, з розуміння потреби праці, як життєвої цілі — була б подивом у чужинців. Коли за останнє покоління перевалювалися чужі армії через українське бойовище, в звітах, споминах і пресових репортажах, попри всякі спеціяльні речі чи спостереження, ми мали нагоду зустріти однозгідне ствердження: велитенська праця, що їй приносять себе в жертву українські жінки. Вони не знають, що таке свято, відпустка чи вакації, бо й у свято, і на відпустці і на вакаціях від них вимагається завжди й безнастанно праці: в родині, біля хати, при дітях і т. д. Як серце в людському організмі ніколи не зазнає відпочинку, так українська жінка змалку до гробової дошки закута в кайдани безупинної праці.

Коли цілий вільний світ шанує працю відзначаючи для неї окремий день згадки й відпочинку на переломі літа й осені, пошануймо й ми працю української жінки,

завдяки якій стільки створено й збережено в українській культурі. Прийде час, коли її праця не буде марнуватися на чужих послугах і в заморюванні себе, а на подив цілому світові видасть чудові овочі української культури.

Канадійський Фармер, 7. IX. 1953.

САМІТНЯ ЖІНКА

Ще до недавна була це постать трагічна, що втратила всі життєві шанси, засуджена на коротання віку в безнадійності, горю й пониженні, в меншевартній часто насмішливій соціяльній позиції. Письменники присвячували багато уваги тій проблемі, поети оспівували нещасну долю покинутих жінок і сивіючих дівчат. Скільки прекрасних творів залишив про них Тарас Шевченко, апостол оновленого світу, оборонець людини в жінці!

І ось останнє півсторіччя позначилось поступневими змінами, на яких найбільше заважила війна. Це одне з її страшних добродійств, мабуть одиноке. Вона доказала рівність усіх перед небезпекою, відповідальність обох людських родів за долю загалу. Сьогодні для жінки жити самітно перестало бути пониженням, а відкрило для неї джерела оформлення своєї особовости, незалежности й волі.

А втім: чи ж в глибині своєї душі людина не є самітня. Пригадаймо Михайла Коцюбинського "Самотній"...

Проте самотність не кожному підходить. Хоч любов і подружжя перестали бути одинокою ціллю в житті сучасної жінки, багато відчуває прикро брак подружньої обручки на руці. Визначна сучасна письменниця, подорожуючи перший раз по Америці, якої жінок вважала за найбільш поступових у своїй незалежності, була здивована, до якої міри дошкульно відчувають американки самотність добровільного целібату. Молоді, гарні жінки, що досягли високої кар'єри, мають розкішне мешкання й широкі товариські зв'язки, на-

віть горді з неодруження — скаржаться на пустку й осамітнення, наче б повторяли за Шевченком:

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

Тяжко, важко в світі жить
І нікого не любить,
Оксамитові жупани
Одинокій носить!

Тим варто б порадити, що така "вибрана свобода" не повинна бути невідклична, та що такі ударні типи незамужніх були в моді тому 50 років, коли жінки щойно добивались рівноправности. А в тім людська вдача є мінлива: гірка й ялова самотність в одних моментах може бути корисна в інших.

Найважнішим питанням для самітньої жінки, однаково, чи це дівчина, вдова, чи покинута чоловіком, це надати зміст свому житті, найти ціль і зацікавлення нею. А їх так багато й такі вони різні, що до порядку й величини. Є відповідальності дуже високі, що приносять ентузіязм і запал. Є менші діла, що розважують і мило прикрашують життя. Бо що ж це є щастя, якого всі прагнуть? Збір оман, ілюзій, колекція малих талізманів і "тотемів", що мають на нас маґічний вплив. Вистане щасливо довершити вибору й розсудливо вибрану колекцію плекати.

Самота не має нічого траґічного, якщо сприймати її відважно й без фальшивого романтизму. Хто хоче волі й сили діяння, мусить ввійти в себе. Це відокремлення й самота зробили великими Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Жорж Санд, Катерину Менсфілд... Дві останні, правда, мали подружній досвід і бурхливі пережиття, але росли вони творчим духом тільки в самоті. До неї вони тікали, щоб ясно себе бачити. Мужчина не все є найкращим зеркалом, в якому жінка може себе побачити. Він часто відбиває образ розливний, невиразний. Це завжди повинна повторяти собі жінка, що має силу взяти у власні руки своє призначення. Так радить жінкам один з сучасних письменників.

Самітня жінка наших днів не має вже перед собою давніх перешкод. Вона дістала крила та від неї залежить вибір дороги — і побід, що можуть бути її уділом.

Канадійський Фармер, 4. IV. 1955.

СЬОГОДНІШНІ ЖІНКИ

Не так ми безпосередньо, як сучасна модерна цивілізація змінила тип жінки. Для нікого чема сумніву, що сучасні жінки є інші від учорашніх. Але не тільки жінки змінилися. Погляди мужчин на "жіночість", їхній ідеал жінки теж стали інші. Слабість, безпорадність, наївність, здивовані очі, безпомічні ручки... перестали захоплювати. Самостійність, активність, інтелектуальна зрілість знаходять щораз більше признання і щораз частіше мужчина в виборі товаришки життя ставляє ідеал жінки, свідомої життя, його боротьби й проблем, жінки з відвагою глядіти дійсності в очі й перетворювати її згідно зо своїми поглядами.

Фізична сила перестала сьогодні бути перешкодою для жінок, так у щоденному житті як навіть у часі війни, що вже не є справою виключно мужчин, які вирішували її давніше зо зброєю в руках. Скинути бомбу з літака може всяка жінка, провадити авто, зробити вогонь чи світло, на те не треба сили, вистане перекрутити чи потиснути відповідний ґузик. У власній обороні найслабша рука зуміє напасника прогнати — револьвером. Які професії вимагають сьогодні особливої сили м'язів, щоб заробляти на життя? Розвожчики, носії, різники...

Життєва боротьба ведеться сьогодні не м'язами й зброєю, вона ведеться силою характеру. А в цій ділянці жінки були завжди добре обдаровані!

Відвага є теж прикметою характеру й остання війна доказала, що вона не є привілеєм одного або другого полу.

Ото ж для росту сьогоднішньої жінки нема вже перешкод. Все таки в тому поході до повної рівноправности, що на думку деяких вже завершена, діють і ще довго впливатимуть вікові пересуди, звички й погляди.

Одна з визначних сучасних журналісток, займаючись цим питанням, стверджує: свободи домагаються дев'ять жінок на десять, але чи є одна на десять, що знала б, що значить це слово? Бо одинока правдива й велика свобода, яку жінки змагають добути — це ви-

бір своєї життьової дороги так як мужчини вибірають свою професію.

Велика частина сучасних жінок є для тих питань цілком байдужа. Їм дуже вигідно є залишатися в ролі предмета. Вони завжди шукають підпори в мужчині, та з цілим спокоєм і безпекою продовжують ролю власности свого самодержця. Бо й чому ж би ні, коли вони знаходять на це відповідних мужчин? Це та багаточисленна катеґорія жінок, що їх головним зайняттям є: подобатися (ті, що є "по професії гарні"). Їхня ціль: вийти заміж. Завдання: вміти заховати чоловіка. Засоби: приводити дітей на світ. Якщо вони надаються для цеї ролі, вони можуть навіть багато досягти й визначитись в своїй суспільності, не менше других, що вибрали інший рід кар'єри. Для цього треба знати свої власні обдаровання й свідомо вибрати таку дорогу. Такі жінки з успіхом вихіснували свої дані і вони можуть вповні почувати себе вільними.

Другий тип жінок це ті, що прийняли таку ролю але в ній зле почуваються. Це найчастіше ті, що працювали на життя й що не можуть перенести фінансової залежности. Крім того, вони не можуть жити в цілковитій залежності від чоловіка, його поглядів, привичок, його неприявности й приходу до хати .. Вони терплять прояви його вдачі і піддавшися долі зітхають: "я не можу шукати цілі життя в іншому чи інших мужчинах". Бо є й інші в тій катеґорії, що вдоволяються зраджуванням чоловіків, Але це не є розв'язка. Це ніколи не може бути розв'язка, а тільки ще більше заплутання поплутань. В дійсності таке роздвоєння не є виною жінок. Їх виховано ще в переконанні, що подружжя це найвища ціль жінки і вона її повинна як найскорше досягти. З другого боку їм вговорювано, що вони мають право бути вільними . . .

Насправді вільними є третя катеґорія сучасних жінок, що не шукають підпори, якою послугуються перші, а втратили й хитаються без неї другі. Вони йдуть без милиць і стараються найти власну рівновагу. Це ті, що в повній свідомості прийняли зміни сучасного життя й йдуть їм назустріч згідно зо своїми здібностями

й темпераментом. Якщо вони ще не цілковито досягнуть своїх цілей, то це певно станеться з їхніми доньками.

Про цю третю катеґорію жінок можна сказати, що вони живуть як мужчини. Не в тому значенні, щоб вести легке й розпустне життя. Тільки мала кількість мужчин так живе.

Жити по мужеськи це значить не присвячувати всієї своєї екзистенції для справ чуттєвих і сантиментальних. Це значить також: мати інші радості й приємності ніж "подобатись" кожному і якнайбільшому числі. Це значить не сприймати кожну зморщину на обличчі як кататстрофу, а кожний сивий волос як подію... Це значить почувати себе як потрібну конструктивну комірку суспільности а не тільки як тваринну істоту для продовження ґатунку.

Жити як мужчина це значить бути дорослим і відповідальним супроти найближчих й супроти суспільности, почуватися до відповідальности перед своїм народом, за долю своєї батьківщини. А таке життя не легке й для мужчин!

Тому ставити ці найвищі вимоги до кожної жінки — було б абсурдом. Не кожна має для цього дані й охоту.

Одне є певне: наші часи вимагають відваги. Один з визначних сучасних письменників сказав: якщо жінки багато від нас очікують, то хай вони знають, що й ми багато від них вимагаємо. Подружжя не повинно бути побудоване на контрастах і противенствах, але на завершенні й доповненні чогось тривкого й сильного, що матиме силу боротися проти нещастя, зла, й ворожости.

Існує не тільки відвага славних героїнь, але теж героїзм щоденного життя, без розголосу. Він є найбільше гідний подиву в сучасних жінок.

Новий Шлях, 20. X. 1958.

В ритмі життя

"БЛАГОСЛОВЕННАЯ В ЖЕНАХ!"

Коли замерехтить перша зірка на небі, мільйони християнських родин у світі сідають до Святої Вечері і славлять народини Сина Божого, що приніс спасіння світові. З простих слів Євангелії за дві тисячі літ постало безліч оповідань, леґенд і коляд довкола Різдва Христового. Вони перемаршували всю землю, куди лише зайшло слово Боже, в різних рас і народів прийняли місцевий кольорит, та не стратили нічого з духової глибини євангельського послання людям про народження Спасителя. В українській літературі маємо гарний зразок перенесення події Різдва Христового на лемківську землю в колядці Богдана Ігора Антонича:

Народився Бог на санях
В лемківськім містечку Дуклі,
Прийшли лемки у кресанях
І принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
Крутиться довкола стріх,
У долоні, у Марії
Місяць — золотий горіх.

І хоч людська увага скупчується довкола особи Христа, що прийшов на світ в убогому оточенні, щоб спасти людство, Його Різдво з бігом тисячоліть прийняло в людських душах більш зрозумілі їм земні форми — стало воно родинним святом. Довкола стола при Святій Вечері сідає вся родина і переноситься піснею-колядою і думкою-молитвою у вифлеємський вертеп, до Святої Родини — Святого Йосипа, Богоматері Марії і Божого Дитяти Ісуса.

А в цій родині особливе місце займає Марія, Мати Ісусова. В євангельських оповіданнях стоїть Вона в тіні великого свого Сина, ім'я Її виступає рідко і зникає швидко, і тільки один св. Лука, як одинокий поет між євангелистами, знаходить для неї ніжніші слова, що відбивають від суворого стилю староєврейських понять.

Євангельське оповідання про Марію, Матір Божу, — коротке. Архангел Гавриїл з'являється Їй у Назареті і сповіщає про народження сина від Духа Святого. Вона поспішає до своєї родички, Єлисавети, пізнішої матері св. Івана Хрестителя, що вітає Її тими самими ангельськими словами "благословенная в женах". По трьох місяцях вертається до Йосипа, з яким уже давніше була заручена. Вони їдуть на перепис людности до Вифлеєму і там народився Ісус. Тікають до Єгипту від переслідувань Ірода. Після свого очищення згідно з жидівськими звичаями, Марія з Йосипом ведуть Ісуса до святині і там обіцюють Його Богові. Потім Марія бере участь у весіллі в Кані Галилейській і є свідком першого чуда свого Сина. Неначе зникає з життя свого Сина пізніше, бачимо її аж на Голгофі, кола разом з іншими жінками стоїть під хрестом. Остання згадка про неї — в Апостольських Діяннях на спільній молитві з Христовими учнями.

Але Її постать, як Богоматері, виросла далеко і високо понад сподівання сучасників Христа. Вона заволоділа світом як "Милосердна Мати", "Цариця Небесна", Пречиста Діва Марія" і під сотнями інших імен, що їх отримала від людей, які почитали в ній Матір Божу, символ найчистішої і найшляхетнішої жіночости, виявлений у материнській любові, відреченні від власного щастя і терпінні за дітей.

Як Мати Божа, євангельська Діва Марія стоїть окремо від усіх інших жінок, що їх знає людськість. Ні однієї жінки в цілій історії не почитали й не обожали так глибоко. І не тільки там, куди проникнуло світло Христової віри, бо навіть невірні народи з пошаною відносяться до Неї, найбільш зрозумілої їм постатті з усієї християнської релігії.

Софія Зарицька: "Одинока на землі".

Не диво, що Марія, Мати Божа, була надхненням мистецької творчости людей. Її зображують ґеніяльні малярі на полотнах своїх образів. Марія, що все життя носила просту одежу своєї країни, як Мадонна — загорнена в найкращі тканими, прикрашена дорогоцін-

ними самоцвітами, всім, що людина могла видумати для себе, як найкраще і найцінніше. Вона глядить на нас з вітражів величних церковних будівель, ми бачимо Її в статуях з каміння, бронзу і мармуру. В царських палатах і в курних хатах однаково почесне місце займає Вона. На розстайних стежках українських піль Її фігури благословили працю українського селянина.

Музики компонували для Неї гимни, нарід оспівував Її в колядах, матері співали пісні про Неї над колисками своїх дітей. З скромних початків сільської дівчини в Назарету двадцять століть тому назад, стала Марія царицею мільйонів і мільйонів людських істот, що завжди будуть хилити свої голови перед нерозгаданою тайною Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії.

Самий звук божественного Її імени заторкує найтайніші струни людської душі і будить у ній дивні хвилювання, як це чудово представив український поет, Максим Рильський:

Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне,
В йому і любов, і журба, і надія,
Воно як зітхання бринить весняне:
Марія.
Як запах фіялки в осінній імлі,
Як пісня дівоча в снігах і завії,
Зорею сіяє над смутком землі:
Марія.
Нехай я у серці святе погашу,
Нехай упаду в беззмістовній борні я, —
Та слово останнє, що я напишу:
Марія.

Жіночий Світ, січень 1957.

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

І знову, як щороку, ми нагло покинемо всі неспокої, журби й турботи буднів та зробимо в нашій душі місце лагідності й ніжності любови: радості давати радість! І в тяглій метушні раптом затримаємось, щоб знайти й принести втіху й надію тим, кого любимо,

в це незрівнане свято радости, що кожнорічно пригадує про найбільшу з історій землі й неба, про найбільшу й єдину подію людства й цілого світу.

Бо це свято готується заздалегідь — пильніше ніж кожне інше. І нам треба створити його животворним для дітей, що на дозвіллі, для дорослих, що веселі. Для одних і других передаймо цю чудодійну казку нашими найпоетичнішими й споконвічними обрядовими звичаями. Варто нам потрудитись, щоб цей час зробити незабутнім, для всіх днів, що по ньому прийдуть, усміхнених і заплаканих... Не позбавляймо себе й своїх тих неповторних переживань, що світять нам і гріють крізь висушене матеріялізмом життя. Подбаймо про те ми, жінки, що маємо бути його надхненням, силою й надією.

Згадаймо цей Святий Вечір з чистою прозорістю морозного неба, з яскравістю зірок, урочистою тишою повітря, з запахом лугового сіна в чистій хаті, де панують порядок і побожний настрій. Згадаймо святу вечерю, урочисту, незвичну, повну містичного чару й невимовної величности, коли перед очима Боже Дитятко й Вифлеєм з зорею, і свята коляда, і тіні тих, що перейшли в небуття, на порожніх місцях перед розставленими для них тарілками... Згадаймо велике Різдво, коли скрипить блискучий сніг під полозами саней на гострому повітрі, а біля церкви й в церкві непроглядні товпи людей — чепурно одітих. Урочиста відправа, запах смирни, клуби кадильного диму, а над усім потужне: "Бог Предвічний народився"...

А тоді хай ці колишні картини нашої різдвяної України приведуть нам на гадку наших далеких сестер і братів тієї нашої прекрасної землі, що в ній тепер знівечено й потоптано їх найсвятіші почування.

І з глибини наших душ нехай полине гаряча молитва до Божого Сина й Його Пречистої Матері від нас, українських жінок і матерів, що благають Боже Дитя в день Його народження за волю України за кращу долю нашого народу, за щастя наших близьких.

Христос Родився — Славім Його!

Канадійський Фармер, 4. I. 1954.

ПІД РІЗДВЯНУ НІЧ

Хоч би тільки раз у рік навіть у найбільш безжалісних часах надходить хвилина, коли дух братерства доторкне найбільш захланних себелюбів, а скупарі дають себе понести порухам щедрости.

Приходить момент, коли вмовкають людські торжища, коли гроші перестають бути одинокою зв'яззю між людьми, а збагачення найважнішою ціллю життя.

І в цю пору, коли на дворі панує студінь, а сніг вкриває безлисті дерева, ми звертаємось до ялинки, тієї вічно пишнозеленої, щоб доказати, що в нас заховались ще довір'я й молодість серця.

Пра́вда, ми з найбільш патетичної історії на землі зробили чарівну казку: ми забули про ворожих наїздників, про переслідування, про брак нічлігу, про близьку втечу до Єгипту, убивства невинних... Ми звикли тямити, що в цю ніч народився Той. хто вмів тільки пращати, уздоровляти, воскрешати... Хто нас найбільше любив, бо віддав за нас своє життя!

І кожного року від двадцяти століть на момент зогріваються наші серця, ще раз сходить Вифлеємська Зоря, проникає крізь дахи домів, просовується в кожну хату, просякає в кожну родину. Бо Різдво це перш за все історія родини. Батько, молоденька Мати й Дитятко: Йосиф, Марія й Ісус прийшли, щоб об'явити нам любов і щастя в родині. Вони доказали, що в'язанка сіна, тепло звірят, щире серце сусідів, можуть бути кращі від найвигіднішого ліжка, найтеплішої печі, відданих слуг найдорожчої гостинниці в Вифлеємі.

Від тоді жінки й чоловіки шукали й ще шукають невловимої тайни щастя, замість доглянути його у власному серці. Бо свята родина приносить нам цей безцінний дар Різдвяної Ночі, що ним є радість і щастя родини.

І тому, чи це мільйонове місто чи глуха закутина бодай на короткий час запанує дух Різдва — чудесна перемога над еґоїзмом. На обличчях привітність, щасливість, радість і надія, навіть у повітрі веселість. Кожний думає про радість, яку він зробить своїм: "Як вті-

шиться жінка цим дарунком! Як діти підстрибнуть з радости найшовши під ялинкою цього коня, або ту ляльку! Як зрадіє цею книжкою приятелька, що вже від давна про неї згадувала!"...

І наша радість твориться з утіхи інших, а щастя других стає великою частиною нашого власного щастя.

Сердечність, толеранція, доброта, милосердя є кожному з нас можливі, коли для них розкрилося серце безсовісного скупаря й еґоїста Скруджа в "Різдвяній Ночі" К. Дікенса.

Під Різдвяну Ніч молімся, щоб ми любили "друг друга", щоб мир був серед нас. Коли на місце розполітикованого сектанства ми зуміємо поглибити й утревалити — братерську любов, тоді й діждемося нашого спасення.

Канадійський Фармер, 3. І. 1955.

ВЕЛИКОДНЯ ЗАПОВІДЬ

Забута від Різдва аж до Великодня постать Христа — відживає в людських споминах знову... А якраз у тому відступі часу пройшло 33 роки одинокої історії, що мала місце на нашій землі та що завершилася величньою перемогою добра над злом, духа над матерією, правди над насильством, віри над безвір'ям.

І першими розвісницями цього Воскресення були — жінки. Це ж вони не могли забути Того, хто йдучи неповинно, з божественним спокоєм на страшну смерть говорив їм: "Не плачте по мені!" Адже ж: "Більшої любови ніхто не має, як той, хто віддав життя своє за друзів своїх"...

Тільки Він Сам знав про те, що наближається година, коли покинутий всіма — Він залишиться одинокий. Тому на останній Тайній Вечері з такою любов'ю оглядав своїх вибранців, отих рибалок, селян, митарів, людей шорстких і суворих, що мали стати апостолами, обачними єпископами, пречистими святими: "Діти мої, я вже не довго з вами"..., та "Я вас не покину сиротами, я прийду до вас!"

І справді, ця перша Велика П'ятниця належить всім нам. Нічого з тих слів Тайної Вечері не зів'яло по сьогоднішній день. Це до нас, нетолерантних сектярів мовить Він: "В домі Отця мого осель багато", до нас, засліплених ненавистю й розполітикованих говорить: "Мир оставлю вам, я мій спокій дарую вам, не так як світ дає, я даю вам..." до нас, християн тільки з назви й від паради. — Він звертається: "Це тільки з цього пізнають усі, що ви учні мої, коли любов будете мати один до одного!" А в пізню годину пониження й кривди — Він потішає нас: "Якщо вас світ ненавидить, знайте, що він мене перед вами ненавидів"... В хвилину смутку, сумніву й розпачі — Він нас впевняє: "я вас побачу і возрадується ваше серце, і ніхто не зможе вирвати вам радости. І від цього дня ви мене вже про ніщо не будете питати..."

Мікель Анжельо: "Пієта" (Любов)

Так, це до нас усіх Він повторяє від двацяти століть і Його голос звучить сильніше від усіх противників: *"Це заповідь моя, щоб ви любили один одного, як я полюбив вас!"*

І цю єдину, найвищу в історії людства заповідь скріпили добровільні муки й жертва крови на хресті.

А після Голготи й воскресення Той, що переміг світ, вперше з'явився — жінкам! Вони ж найближче стояли біля хреста. Коли інші поховалися "ради страха іудейського", вони найскорше прийшли до гробу з наготовленими пахощами й миром. До них були звернені перші Його слова після Воскресення: "Не лякайтесь! Ідіть і сповістіть братів моїх, щоб ішли в Галилею; і там мене побачать!"

Ця велика місія стоїть і сьогодні перед жіноцтвом, якому гідність людини віддала наука Христа. Колишня невільниця стала співвідповідальною за долю світу. Вона й вирішить його майбутнє, коби тільки своє завдання зрозуміла й подолати йому схотіла. Той, Хто переміг смерть і встановив новий порядок світу говорить нам: "Кріпіться!"

Канадійський Фармер, 11. IV. 1955.

ДЖЕРЕЛО МОРАЛЬНОЇ СИЛИ

З-приводу Дня Матері

Благословенна будь, моя всещедра Мати,
За серце, за вогонь, за кров, за мозок мій!
Поля, що я сходив — і що хотів стоптати
Людоненависний проклятий ляходій, —
Я бачу вас ізнов і присягаю свято:
Всю силу рук своїх, і мислів, і надій,
Всю молодість мою, що не віддам нікому
Д'останку принесу народові свойому!

Максим Рильський

"Таких ніжних і відданих матерей як в Україні я не стрічав ніде..." — написав у своїх спогадах голова місії УНРРА в Україні — Дж. Фішер. Цей американський журналіст не міг тоді ближче пізнати й наших героїчних матерей, тих селянок, що з сухими очима виправляли своїх синів і дочок у ліс, на непевну долю в кровожадні роки війни. А скільки їх — тих скорбних матерей по всій українській землі!

Вище наведений погляд чужинця на українську жінку — не відокремлений. У висновках німецької комісії спеціялістів, що мала вивчити Україну, для загарбницьких цілей, підкреслювано як найголовніше: "Нарід, що може перенести найтяжчі умовини. *Нарід, що має високоморальне жіноцтво*". Те саме свідчили вояки, що пройшли всю Европу й мали багаті підстави для порівняння.

Ця благородність, високоетична вартість української жінки вже від давна виявилась у нашій літера-

турі й народній словесності. Не випадково все, що найшляхетніше, найсердечніше, найвеличніше й розумне в постаттях і образах наших майстрів слова та народніх пісень уосіблює жінка-матір. Згадати б хоч би тільки Василя Стефаника: його жінок-матерей, створених із релігійною любов'ю, його Марію, або вміраючу матір, що співає дитині, "аби не плакала" . . .

А високоідейна поезія "Кобзаря" вкладає в душу жінки-матері найкращі скарби розуму, волі, серця. Досить пригадати безсмертну постать Ганни-Наймички, щоб побачити, яку моральну силу й красу може виявити жінка в розквіті свого материнського інстинкту. Тому годі протиставитись запевненні Тараса Шевченка, що на землі нема нічого кращого як "тая мати молодая з своїм дитяточком малим". Бо мати в Шевченка дає не тільки фізичне життя дитині, вона й навчає всьому: "добру й розуму". У величну, надхнену постать Алкидової матері вклав Шевченко свою найкращу надію, віру свою, пошану. Бо якщо ще де сховались справжня ласка, безкорисна любов, безмежне самовідречення — то це в серці матері. Тому в образах майбутнього вільного життя в Україні ввижались Шевченкові: незалежність, братолюбіє, а на сторожі оновленої сім'ї — вільна, незалежна мати, з ясним розумом і чутливим серцем, коли то "не буде врага супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі".

Ці високоетичні кличі нашого Кобзаря годиться пригадати для наших днів. Обсерватори нашої сучасности — письменники й філософи стверджують упадок суспільних і приватних обичаїв, один з найглибших у знаній історії людства. Ті моральні вартості, які ще перетривали, а основні з них справедливість, добродійність — немов приналежні до інших рас, безповоротно минулих. У забуття відходять: почуття людської гідности, пошана батьків, вірність національним, релігійним та родинним традиціям. Захитана особливо родина ще й тому, що умовини модерної цивілізації вимагають куди більших зусиль для втримання родинного життя, ніж це було давніше. І з цього боку найлегший наступ на християнську культуру.

То ж в обороні перед загрозою свому існуванні — суспільність видвигає наверх і підкреслює ті вартості, що на них спирається ідеалістичний світогляд нашої культури: любов проти ненависти, етичну систему християнства проти беэморальности і родину як основну клітину побудови суспільного й національного життя. Один з символів ідеалістичного світогляду і традиційности нашої культури — це постать матері. Тої матері, що не тільки є співтворцем родини і першою виховницею дітей — майбутніх громадян — але складною будовою своєї душі уосіблює органічну єдність родини, заложену на безкорисній любові і взаїмній пошані. Вона стоїть на сторожі не тільки своїх дітей, не тільки свого родинного вогнища, але й цілої суспільно-моральної системи, якої підставою є родина. Звідсіль і День Матері, що став у більшости народів всенаціональним святом.

З особливою врочистістю святкує цей день і український народ, в якому пошана для матері сягає глибокої давнини.

Бо культ матері в народі — це вічно живе й животворне джерело його моральної сили.

Новий Шлях, травень 1952.

У ВЕЛИКУ РІЧНИЦЮ

Софія Галечко

День Першого Листопаду перейшов до історії українського народу, як свідок вічно живучої волі нації до незалежного державно-політичного життя. Це вперше від 300 літ на Галицькій Землі заговорила українська зброя і заставила ворога рахуватися з існуванням українців та з їхніми політичними эмаганнями.

Велику ролю в Листопадовому Чині, в його підготові і в безпосередніх діях

після нього відограли теж українські жінки. Чи то як зв'язкові-кур'єри, що в гаморі вуличних боїв і в метушні політичного нововпорядкування країни переносили важні відомості до різних військових пунктів та осередків української адміністраційної влади, чи то як сестри милосердя, що на їх долю припало на швидку руку організувати й обслуговувати шпитальні й перев'язочні станиці; чи то як співучасниці в організації прохарчування українських військових відділів у Львові; чи в різних військових і цивільних урядах, де не вистачало мужчин, що мусіли держати зброю чи, врешті, в військових одностроях зо зброєю в руках ішли на поле бою...

Олена Степанів

Їхня жертвенна й віддана праця прикрита тінню військових прапорів і заглушена гуком гармат. Більшість імен може ніколи не будуть відомі українському народові, бо вони йшли в ім'я національного обов'язку на поміч своїй Батьківщині, не дбаючи про себе, не думаючи про славу, ішли нарівні зо своїми батьками, братами й чоловіками.

Сьогодні, в велику річницю Чину Першого Листопаду, коли цілий український нарід вшановує пам'ять героїв того часу, що клали підвалини державної традиції у визвольних змаганнях України, згадаймо і тих наших сестер, що наражали своє життя і несли себе в жертву для добра свого народу і для слави своєї Батьківщини.

Ми горді на те, що в добу великого потрясення, коли рішалася доля їхньої нації, вони не залишилися осторонь, але відважно й саможертвенно йшли за го-

лосом України. Нехай же їхній приклад вічно живе в наших серцях і нехай повсякчасно пригадує українському жіноцтву, що український нарід любить і шанує своїх геройських дочок, що вони йому дорогі й потрібні не менше від його синів і що в свідомості майбутніх поколінь збереже він їхню славу на вічну пам'ять в Україні.

Канадійський Фармер, 5. XI. 1952.

ЗЛОЧИН, ЩО КЛИЧЕ ПОМСТИ З НЕБА

Коли читаємо в часописах, що десь в Індіях не стає хліба і треба його довозити з Америки, або що в Китаю населення недоїдає й валками мандрує з півночі на південь, шукаючи їжі, — це для нас боляче, але зрозуміле. Вправді тяжко уявити собі в Канаді голодну людину, бо навіть у найтяжчих часах економічної депресії хліба нам не бракувало. Але ми звикли, що в далеких людських клубовищах, де мільйони й мільйони людей живуть дуже часто серед найпримітивніших умов цивілізації, де природні нещастя, як повінь чи неврожай, майже кожного року непокоять країну, ми звикли, що голод став там буденним лихом, з яким мусить боротися не тільки самий нарід та його уряд, але в допомогу їм мусить приходити цілий світ.

Але, якби сказати комусь, що в Україні, "житниці Европи", в тій країні, що "медом і молоком текуча" доставляла своє збіжжя для половини старого світу, голод забрав мільйони людей і то голод у роках, коли не було ні посухи, ні саранчі, ні повеней ані ніяких інших стихійних нещасть — це тяжко вмістити в голові нормальної людини. В ненависті до себе і в воєнній гарячці люди послуговувалися різною і страшною зброєю, як ось газами й бомбами. Пробували й голоду, як ось при облогах міст у давнину, або в економічних бльокадах, щоб змусити противника скоріше відмовитися від дальшої війни. Але щоб на холодно, свідомо і з розвагою, у тиші урядових кабінетів плянувати голодове винищування мільйонів безборонного люду власної держави, це щось небувале і жахливе, від чого

стигне кров у жилах і німіють уста . Щось таке міг придумати тільки Антихрист у людській подобі, на це були здатні тільки московські большевики.

"Прокляті роки" 1932 - 1933, як назвав їх український поет Юрій Клен, ніколи не вийдуть з пам'яті народу. Це роки, коли в найбільш урожайній країні Европи шаліло царство голоду, коли гинуло українське село тому, що не хотіло скоритися московсько-большевицькій владі, коли безіменні маси голодних людей умирали скрізь, по сільських хатах і по вулицях міст, куди тягнулися звідусіль, шукаючи хліба, хліба, хліба! Коли в культурному й одному з найбільш релігійних народів світу з понурих надрів інстинкту самозбереження виповзло людоїдство...

А все те не в гаморі бою, не під гуркіт гармат і танків, — це діялося в мирний і тихий час, року Божого 1933 під соняшним небом України, на очах цілого світу...

Сьогодні, двадцять літ після тих траґічних подій, український нарід по цілому світі наводить перед очі культурних народів жахливий злочин Москви як осторогу, що жде їх, коли повірять облудним словам московських можновладців. У маніфестаційній акції мусимо взяти якнайживішу участь теж і ми, українські жінки. Бо це ми найтяжчі втрати перетерпіли й найлютіші болі перенесли: це наші діти гинули під страшну траґічну безпомічність матерей, що не можуть нагодувати своїх дітей і мусять глядіти на їхню повільну смерть. Це ми мусіли переживати упадок найшляхетнішого інстинкту всього живучого — материнської любови — коли безтямні голодні матері поїдали власних мертвих дітей! Біль наш, біль цілого народу не може замикатися в німих наших серцях, він мусить кричати, на ввесь світ кричати, вливатися в вуха наших посестер з інших народів, що того лиха не зазнали і — нехай їх Господь хоронить від того! — може й не будуть знати. Але всі мусять знати, яке лихо перейшов український нарід зате, що хотів волі для себе *і тим самим боронив передових позицій і їхньої власної волі* та во ім'я тієї волі приніс себе в жертву. Всі мусять знати,

хто, за що і який злочин учинив, і що за нього, якщо не сміє пропасти віра людини в справедливість, не може бути прощення! Бо це не наша тільки українська справа, це справа цілого культурного світу. Що вчора стрінуло нас — це завтра може стрінути всіх інших.

І в освідомленні нашого не-українського оточення велику ролю можемо й мусимо відограти ми, українські жінки. Тому не замикаймося у своїх хатах і родинах, ставаймо в широких і передових лавах українського народу в його маніфестаціях і нехай не забракне ні одної жінки там, де світ має почути голос усіх нас, голос українського народу.

Елеонора Рузвелт, кидала визов большевикам за голод в Україні і боронила еміґрантів перед репатріяцією.

Канадійський Фармер 15 VI. 1953.

ЗА НАКАЗОМ ХВИЛІ

Коли наближається зима і холод стукає до наших дверей, ми з задоволенням стверджуємо, що він для нас не страшний: у хаті тепло й привітно, довгі зимові вечорі проводимо чи то з родиною, чи то з друзями, забезпечені, ситі й щасливі.

Але чи всі? Скільки людського горя приносить з собою зима, скільки сліз витисне вона в тих, що їм не всміхнулася доля, що залишилися без праці, що їх з'їдає хвороба! А це ж люди, такі самі, як і ми, що густо-часто без своєї вини і тільки наслідком несприятливих обставин опинилися в гіршому від нас положенні.

В кого серце не скувалося кригою еґоїзму, цей повинен пригадати собі, що життя накладає на нас обов'язки думати не тільки про себе самих. Добре зорга-

нізована й здорова суспільність завжди подбає, щоб і ті, яким не все щаститься в житті, відчули на собі її опіку. Добродійні товариства, харитативна діяльність окремих гуртів та осіб — збільшуються і пожвавлюються під зиму і там не повинно забракнути українських жінок.

Ніхто не може заступити жінки в тій праці: теплом свого серця, відчуттям материнського інстинкту вона краще як хто інший коїть біль і сушить сльози. Ласкаве її слово та щедра рука злагіднюють людське нещастя без того, щоб заторкувати амбіцію, щоб дати відчути тяжке положення, в якому людина мусить користати з чужої допомоги.

Бо добродійність це не кидання лишньої милостині, не тільки сам дар чи підмога, але спосіб її давання такий, що помагає усувати зависть або ненависть бідних до багатих, голодних до ситих, покривджених до щасливців... Це сердечна поміч і розрада, це животворний блеск надії серед смутку, журби й зневіри.

Нехай збільшена активність у добродійних установах, посилення харитативної діяльности в загальній організаційній праці стане наказом хвилі для українського жіноцтва, що виконає в той спосіб частину свого великого призначення.

Канадійський Фармер, 19. XI. 1952.

ЧОГО ХОЧЕМО ВІД РІДНОЇ ШКОЛИ?

— "Не хочу, щоб моя дитина говорила як жидівка". — Це був перший арґумент за потребу Рідної Школи, з яким я зустрілась після приїзду до Парижу, в 1946 році.

Говорила це жінка українського робітника, мавши на увазі вимову гортанного, паризького "р", що його з таким трудом намагаються засвоїти чужинці вивчаючи французьку мову. Я подивляла цю жінку, що не жаліла часу вестти частенько свою 5-річню Ірку до знайомої української родини, що мешкала доволі далеко. Але там були українські діти, з якими граючись, її доня "не псувала собі мови так як в забаві з малими французами". Ця дбайлива мама знала, що пра-

вильний французький акцент дасть дитині школа й ровесники, зате втрачена змалку українська вимова — не повернеться.

Інший приклад. Гурток українських робітників у місцевості біля Парижа заклав собі недільну школу та запросив мого чоловіка доїжджати туди кожного тижня на суботу й неділю. Чоловік мій на початку поставив їм запит, чого вони бажають від тієї школи й чого сподіваються від нього. Відповідь була негайна, проста й прекрасна: "Просимо нас учити того, чого потрібно, щоб бути добрими українцями".

Рідні Школи існують в Канаді й інших країнах, де живуть українці, уже від низки літ, мають свою традицію й свої осяги, хоч може й не такі, яких ми хотіли б. Та коли б розписати анкету, чого ми хочемо від Рідних Шкіл, можна наперід мати певність, що відповіді приходили б дуже й дуже різнородні.

Справа в тому, що ініціятива творення, а після того саме ведення Рідних Шкіл ішли на місцях від низових організаційних клітин. Люди відчували своїм національним обов'язком мати українську школу й туди посилати своїх дітей, та як тільки зібрали сяке-таке число дітей і постаралися про вчителя — уважали, що їх обов'язок скінчився. Вправді існували Рідно-шкільні Комітети, але їхнім завданням було головно дбати про шкільні устаткування.

Само собою, в наслідок того на місцях витворилося дуже різне розуміння Рідних Шкіл і їхнього завдання, а в парі з тим постали теж нерівні умовини праці та вчителів. Рідна Школа робила те, що потрапив дати з себе місцевий учитель, а він знову виконував свою працю як умів або як того вимагали Комітети чи Управи товариств і організацій.

Зате вся важна рідношкільна ділянка не виходить поза перспективи одного року, відкривається кожного року вписами й кінчається роздачею свідоцтв у місяці червні. Досі не видно було спроб поставити справу в площину бодай десятиліття наперед на підставі пройденого десятиліття. Ухвалюються час до часу резолюції, що їх опісля здебільшого не можна виконати з причини перш за все браку фінансових засобів.

Передумовою добрих вислідів праці Рідних Шкіл є сцентралізований плян праці, керований у свойому виконанні й контрольований з одного організаційного центру. Для того треба розв'язати постановку рідношкілля в трьох головних площинах: 1. Ідейної плятформи; 2. Організаційної побудови й взаємин між Рідною Школою й українською суспільністю; 3. Змісту навчання й однородности засобів навчання. Для цього потрібні й гроші й люди.

А тимчасом Рідна Школа не лежить у нашій увазі, як перша й найголовніша національна установа з найважнішими ціллями в житті народу — продовжувати своє існування не тільки фізично, але й духово-культурно. Справу Рідної Школи вважається тільки як додаток до іншої організаційної діяльности.

А вжеж, сама Рідна Школа тому не зарадить. Вона може бути тільки одним звеном у цілому ланцюгові засобів національного самозбереження. На нього складаються: родинне виховання, дошкілля й дитячі садочки, дитячі клюби й театри, вакаційні оселі, юнацькі організації, катедри української мови в університетах, літні курси українознавства, вечірні освітні курси, а особливо впливи церкви й світських організацій. Допильнувати того всього — величезне завдання, але на нього мусить здобутись нарід, коли хоче жити. Коли ж він те занедбає, не вартий він і згадки.

Канадійський Фармер, 27. VI. 1955.

УКРАЇНСЬКА МОВА — РІДНА МОВА

(На рідношкільні теми)

Коли приглянутися нашим Рідним Школам і науці української мови в них, в багатьох випадках насуваються порівнання з навчанням у колишніх гімназіях (приблизно тутешні "каледжі"), старо-грецької мови. Пам'ятаю, як п'ять літ втовкали її в наші голови кожного майже дня, читали клясиків, робили переклади, пробували навіть розмовляти нею, організували філологічні кружки, збірали бібліотеки — і в 99 випадках

на 100 забували комплетно все грецьке в рік після виходу зі школи. Чому? Бо не вживали тієї мови ані передтим, заки прийшли до школи, ані після того, як з неї вийшли.

Мимохіть насувається аналогія — само собою не до такої міри — поміж навчанням клясичних мов у давніх гімназіях та навчанням української мови в канадійських Рідних Школах. Хоч би вчитель доказував чудес, хоч би діти його сердечно любили й зі щирого серця прикладалися до науки — з їхніх взаємних зусиль не буде великої користи. Бо дитина переважно і перед школою і після її закінчення української мови не вживає, а через те швидко її забуває. Є такі діти, що їм треба при науці української мови давати пояснення в англійській мові. Тоді в українській Рідній Школі викладовою мовою стає мова англійська: отже для дитини англійська мова рідна, а українська мова — чужа.

Нераз просто вірити не хочеться, що так воно є. Бо й справді, звідки дитина може вільніше висловлюватися в мові англійській ніж в українській, мові своїх батьків, якою вони повинні говорити між собою й до дітей?

На жаль, треба сказати "повинні говорити", бо в величезній кількості випадків справа представляється так, що батьки вправді відзиваються до дитини по українськи, а вона їм відповідає по англійськи, тоді й батьки тут та там докинуть англійське слово чи речення, і так зачинається похила площа, що по ній рідна мова щораз швидше скочується в забуття.

А скільки то батьків ще й заохочує дітей говорити по англійськи! Перед кількома днями скаржилася мені одна мама, що діти її не хочуть до неї говорити по англійськи, і тому вона не має нагоди вивчати англійську мову... Не треба думати, що була це якась мало освічена особа, навпаки вона зараховується до новоприбулої т. зв. інтеліґенції. Треба подивляти розум дітей, що порадили мамі йти на курси англійської мови, що вона й зробила.

Треба з жалем ствердити, що багато-багато бать-

ків не прикладає ваги до виключности української мови в родинному житті, а ці їх легкодушність і недбальство фатально відбиваються пізніше на дитині. Знаю з досвіду, що треба великої терпеливости, залізної витривалости й безнастанної уваги, щоб дитину раз-у-раз, тисячі разів денно поправляти в розмові, змушувати її шукати українських слів і думок. Але без того не обійдеться. Інакше ввесь труд і праця Рідних Шкіл згори засуджені на невдачу.

Дитина мусить ходити до дитячого садочку, заки піде до школи. Для дітей треба творити гурти забави, де вони перебували б в українському середовищі в тому найважнішому часі, коли вони починають думати, коли розвиваються їхні розумові й духові сили. Бо йнакше дитина прийде до Рідної Школи вже сформована в чужій мові, думаючи чужою мовою, з запасом чужих щоденних слів, з чужими поняттями, і українська мова для неї буде не рідна, але чужа.

І навпаки, час дитячого віку й перебування в Рідній Школі серед інших українських дітей мусить бути вихіснуваний на те, щоб призвичаїти дитину до українського довкілля, до рідного середовища, до своєї культури, до української книжки, дати їй змогу й потребу вживати тої української мови і бачити практичну користь з науки.

Просто зо школи мусить вона переходити в вир організаційного й культурного життя свого народу — інакше не буде вона українцем, тільки якимсь неокресленого типу обивателем, в якого душі буде місце на все, тільки не на українство.

Канадійський Фармер, 7. XI. 1955.

КНИЖКА

Коли беремо книжку до рук, здається — мертва це річ. Але розгортаючи її сторінки, ми знаходимо там життя, нераз більше ніж в інколи напів мертвецькій дійсності.

Адже ж, само життя — сліпе. Воно не думає, не плянує, воно пливе перед себе і — просто живе. Щойно

з хвилиною, коли запліднює його думка, коли за дороговказ стане йому мисль, тоді народжується культура і від тоді зачинається людський поступ.

Український письменник Улас Самчук висловився гарно, що як збірником світла електрики є лямпа, так книжка є збірником світла мислі.

Бо не вистачало народитися мислі. Її вартість показала себе повністю аж тоді, коли можна її було передавати другим. Тоді постала мова. Нею говорили живі до живих, нею передавалися мислі теперішности для сучасности. Передавалися й зберігалися в пам'яті живучих. Але пам'ять має свої границі і свої обмежені можливості. Коли люди навчилися збирати досвід минулих поколінь для потреб майбутнього, тоді постало письмо, а вслід за ним і — книга.

Байдуже, на якому матеріялі писалася вона: чи на глиняних табличках, опісля випалюваних у цеголки, чи плетеними вузликами на мотузках, як у давній культурі американських тубильців, чи на папірусі як у єгиптян, чи на шкірі-перґаменті як у старій Европі. Вона була висловом потреби врятувати від забуття досвід людини, помогти їй побороти віддаль у просторі, передаючи людські думки в далекі сторони, і віддаль у часі, зберігаючи мислі й слова померших на довгі століття, а то й тисячоліття.

Через те книга здавен-давна оточена була пошаною. Ремесло переписування книг уважалося одним з найбільш почесних. Переписчик ставиться до свого діла з замилуванням і з любов'ю, артистично розмальовуючи літери, прикрашуючи книгу візерунками й малюнками.

Але через те книга була дорога й доступна тільки для багатих людей і вибранців суспільности.

Щойно з винаходом паперу, який найперше вживали в Китаю, а потім перенесли до Европи, і пізніше друкарської штуки, якої винахідником був німець Йоган Ґутенберґ, книга умасовилася і сьогодні друковане слово, чи то в формі преси чи книжки, залічується до найбільш необхідних потреб новітньої людини. Просто не можна уявити собі життя культурного без книжок.

Книга стає інструментом поширення освіти. Мільйони дітей у школах навчаються з неї та приготовляються до пізнішого життя. Вона стає двигуном людського поступу і насущною потребою людей і народів. Але заразом її здатність трапляти до людських душ робить її зброєю, що в своїх наслідках нераз більше успішна від найбільш небезпечних смертоносних винаходів.

Але, як кожна зброя, вона, обосічна — вона скріпляє нас і розкладає противника, та легко може обернутися проти кожного, хто невідповідно нею користується. Наша письменниця, Олена Теліга дуже влучно підмітила це: "Книжка — духова зброя — сміливо стає побіч зброї військової. Але кидаючи це гасло, називаючи книжку духовою зброєю, мусимо пам'ятати, що з нею, як і з правдивою зброєю, треба поводитися обережно. В непевних, недосвідчених руках вона може скалічити, або й знищити не ворога, тільки її власника".

В Україні зацікавлення до книжок появляється дуже рано, а поширюється від часу прийняття Христової Віри. Плекається воно головно в церковних колах і на княжих дворах. В підземеллях манастиря Печерська Лавра в Києві переписуються книги, там писалася перша Історія України "Київський Літопис" або т. зв. Повість Временних Літ літописця Нестора. Книги розповсюднювалися широко і тим славилася Україна серед своїх сусідів.

Доволі швидко знайшла в Україні пристосування теж друкарська штука. Закладаються друкарні при Братствах, у Львові, Острозі й Києві. Велика й славна друкарня була при Київській Академії, що її оснував Митрополит Петро Могила. З тих осередків розходилося світло науки по всьому південному й східньому слов'янському світі. Чужоземні подорожники тих часів не могли начудуватися освіченості українського народу: по селах скрізь школи з книжками, скрізь уміли писати й читати, навіть жінки, що в тих часах у світі було рідкістю.

Це замилування до книг в українському народі сильно проявилося і в часі національного відродження

в минулому столітті. Московський окупант надаремно силкувався здавити його, видаючи в 1876 році заборону друкувати книжки й часописи українською мовою. Українське слово було виразом вільного українського духа, що його ніхто й ніколи не зможе закувати в кайдани. Тому, коли відродилася Українська Держава в 1917 році, з небувалою буйністю розвинувся в Україні книжковий рух.

Але це не тільки в нас. Висококультурні народи не менше шанують книжку. Вони видають на неї мільйони, будують для неї величаві палати-книгозбірні, наче які святині, а й по своїх домах визначують для неї окремі кімнати або бодай якусь частину кімнати і там приміщують добірні книжки на прикрашених полицях чи призначених для того шафах.

Жовтень — місяць української преси й книжки пригадує, щоб ми її не занедбували. Цей місяць якраз призначений на це, щоб ми купували нашу рідну, українську книжку. Повинні це робити матері для своїх дітей, членки організацій для своїх бібліотек і домашні господині для своїх хат. Не тільки для розваги й приємности в надходячих, довгих зимових вечорах, але з найконечнішої потреби, пам'ятаючи, що дім, в якому нема книжки, подібний до людини, в якій нема душі.

Канадійський Фармер, 10. X. 1955.

БІЙ ЗА МОДУ

Жінки люблять моду і все її любили. Розкопки з над Нілю і з давної Сирії й Вавилонії показують, що не тільки сучасні жінки, але й їхні посестри з-перед 5,000 років теж прагнули подобатись, а до того, як один з найпевніших засобів, вишукували вибагливі на той час одяги й прикраси. Це є наслідком природного нахилу людини, що завжди шукає чогось нового, що шукає зміни й тікає від утертих стежок. Одні з перших познак людської цивілізації знаходили свій вияв у примітивних різьбах прикрас, головно жіночих і на тій підставі можна зарискувати твердженням, що це, що

ми сьогодні називаємо "модою", це не звичайні собі жіночі примхи або забаганки людей, що не потребують тяжко працювати на хліб насущний, тільки один з основних стимулів людського поступу: прагнення зміни, шукання нового.

Самозрозуміло, що в модерному суспільстві найшлися сили, що використали замилування до моди, головно в жінок, і зробили з нього поважне джерело прибутків. Текстильний, хемічний і шкіряний промисли працюють на задоволення людського розуміння краси та її плекання. І склалося так, що одна країна — Франція — за ціле останнє сторіччя вела перед у визначуванні того, що модне, а що перестаріле, стала справжнім диктатором жіночої моди. В Парижі мода плянувалася, там вона творилася і звідтіль розходилася по всьому світі. Паризькі доми моди утримуючи спеціяльних пляновиків і рисівників моди, оточують детективною опікою свої секрети, бережуть їх не згірше тайн атомової продукції. Кожного року висилають екіпи модельок на покази моди в цілому світі і, зайво казати, заробляють на тому величезні гроші. А втім заторкнена й національна гордість: хоч Франція зійшла в світі до ролі третьорядної держави, хоч економічно вона повністю залежить від американської допомоги, але ось є одна ділянка, де вона неперевершеним майстром і це за її голосом іде ввесь світ. Недавно французька пошта випустила спеціяльні поштові значки з моделями "високого крою", як це французи називають, для підкреслення уваги до тієї сфери французьких впливів у світі.

Довгий час не було майже спротиву проти диктату моди з Парижа. Навпаки, деколи відчувалася нетерпеливість, коли треба була задовго ждати на чергову зміну моди і це було заохотою для диктаторів моди до нових експериментів. Що правда, якийсь час уперто конкурував з Парижем Відень: віденки ніяк не хотіли признати, що вони менш елеґантні від парижанок і в деяких справах як капелюшки, парасольки й ручні торбинки, вони створили спеціяльний віденський стиль, що здобув собі тривале місце в світі, — але випередити

Парижа не змогли. Друга світова війна на довго відштовхнула Відень зо сцени міжнародньої конкуренції в моді і ще мине чималий час, заки віденки зголосяться до слова.

Та ось від кількох місяців чути глухий клекіт за кулісами моди. Безпосередньою причиною до того стало намагання деяких французьких рисівників моди, а головно світової слави Христіяна Діора, впровадити короткі спіднички — на 16 цалів від землі, якраз понижче колін. Здавалося б, нічого в тому дивного. Завжди короткі одяги чергувалися з довгими, деколи кілька разів за одне десятиріччя. В чому ж тайна теперішнього спротиву?

Причини опозиції жіноцтва до нового курсу в моді, куди глибші, якби здавалося на перший погляд. Опозиція зродилася й оформилася на американському континенті і звідтіль рушила в похід проти Діора та інших "диктаторів моди". Американські жінки, що видають річно понад 9 більйонів долярів на одяги, також хочуть сказати своє слово в проблемах моди, замість пасивно сприймати диктати з Парижа. Дві останні світові війни в багато дечому унезалежнили американський континент від старого світу, — навіть шампанське вино беруть не з Франції а з Каліфорнії — і прийшла черга на останній бастіон. Підсвідомо виходить наверх американська гордість за своє передове становище в світі і не хоче зрезиґнувати з нього навіть у моді. Часи, коли американська жінка, як зрештою жінка кожної іншої країни, безкритично й з захопленням сприймала все, що "з Парижа", вже минули й мабутть безповоротно. Якщо б великі паризькі доми моди хотіли зберегти свій дотеперішній вплив на моду, мусіли б рахуватися зо смаком, уподобаннями й економічними моментами інших жінок, а в першу чергу американок. Звикнувши до покори й наслідування в моді, вони перетягнули струну. Франція потребує грошей, потребує долярів, кожна нова мода давала новий приплив дорогої чужинної валюти, але коли ці зміни приходять зачасто, або коли вони йдуть у розріз з різними суспільними й психологічними моментами, що мають

вплив на моду — вони викликують революцію. І ми сьогодні свідками такої революції, якої одним з наслідків може бути пересунення тяготної точки в устійнюванні жіночої моди з Парижа до Ню Йорку, або принаймні співіснування побіч себе двох рівнорядних диспозиційних центрів світової жіночої моди.

Американки дійсно одностайною лавою стали проти нових паризьких тенденцій у моді. Нововибрана "Місс Америка", 20-річна Евеліна Ай, отверто заявилася проти короткої моди: це добре може бути для жінок низького росту, але висока дівчина не схоче обрізувати собі спідничок під самим коліном. Відомо, що значить голос "Місс Америки": для мільйонів американських жінок і дівчат її слово — закон.

Дружина президента Айзенгавера вважається одною з найкращим смаком одягнених жінок в Америці. Велика більшість американських жінок любить наслідувати "першу лейді" своєї республіки. А вона висказалася проти Христіяна Діора і тим припечатала долю нової французької моди в ЗДА.

Друга впливова жінка в Америці, Овіта Гоббі, міністер освіти, здовор'я й суспільної опіки, просто сказала, що буде триматися дотеперішньої моди, бо брак часу не дозволяє їй покидати давню, щоб придбати нову гардеробу.

Як досі, це були індивідуальні вислови жінок, хоч визначних своїм суспільним становищем і своєю елеґанцією. Не скінчилося на тому. Американська Асоціяція Жінок з Університетською Освітою, Всеамериканська Конфедерація Секретарок і Стенотипісток рушили проти паризької моди, несучи на своїх прапорах арґументи економічної, професійної й навіть моральної натури. 125,000 університетських жінок і 165,000 членок Союзу Клюбів Професіоналісток станули по цьому боці барикади. Звичайна на око й може для декого блага річ, як "нова мода з Парижа", сколихнула цілою жіночою частиною 200-мільйонової суспільности Америки. Нова струя залишила вже американський континент, перші її хвилі вдарили об береги Британського острова і дали про себе чути з найвищого місця в ан-

глійській суспільній драбині: Норман Гарнел, дорадник у справах моди англійської королівської родини, чувся уповноваженим скласти заяву, що ані королева Єлисавета ані княгиня Кенту не мають наміру скорочувати своїх одягів відповідно до паризької тенденції. Це пересудило долю короткої моди в Англії.

Цим разом "диктатори моди" перерахувалися. Не взяли до уваги глибоких змін у суспільній структурі через щораз більшу участь жінок у професійному, суспільному й політичному житті модерної, цивілізованої суспільности. Три фактори висковзнулися з-під їхньої уваги:

1. У порівнянні з минулим століттям сильно піднеслася границя віку в жінок, коли вони перестають цікавитися питаннями моди. Коли тому сто років Бальзак боровся за право на життя 30-річної жінки, сьогодні жінки в 50-их і 60-их роках не замикаються в хаті чи в вузькому колі знайомих, а це змушує їх присвячувати поважну частину уваги їхній поверховності та одягам. Мода мусить знайти середню лінію, щоб не підкреслювати занадто ні молодого ні старшого віку. Короткі сукні підходять краще для зовсім молодих ніж для старших жінок. Жінка французького амбасадора в Вашінґтоні отверто сказала, що вона вже трохи застара, щоб чванитися своїми ногами.

2. Участь жінок у професійному житті, самостійність їхнього зайняття і здобування засобів прожитку для себе й своїх родин зросла непомірно за останнє покоління. Величезна маса жінок, хоч зберігає в собі ввесь чар жіночости, притаманний їхній природі, оте за словами Ґетого "вічно жіноче", а тому любить і гарно й модно вдягатися, але мусить стосувати свою моду й свої одяги до нових умовин свого життя. В сучасних умовах кожна нова мода мусить орієнтуватися не на жінку бездільну, але на чинну в своїй суспільності — "масову одиницю".

3. Жінки вибиваються на вершок суспільної драбини. У ЗДА займають вони професорські, міністерські й амбасадорські пости. На них звернені очі мільйонів їхніх землячок, що їх наслідують у кар'єрі і в моді.

Через них проміняє мода згори вниз і розходиться по країні. А важко собі уявити, щоб наприклад амбасадорка, пані Люсі в Римі підстрибувала по вулицях Риму в сукнях для студенток.

Не дивлячись на те, чиєю перемогою закінчиться боротьба між довгими й короткими сукнями, важне тут, що від довгого часу широка жіноча суспільність збунтувалася проти нехтування її потребами і її поглядами в моді, виступила проти накидування їй способу одягання згори, кількома фірмами, обрахованими на спекуляцію й зарібки. Сталося так, що цей рух вийшов з багатої, але рівночасно практичної Америки. Якщо б дійсно до того, що визначування жіночої моди пересунулось би на цей бік океану, тоді зникне ще один засіб впливу Старого Світу.

Але чи виграє на тому краса й привабливість жіночих одягів? Поживемо — побачимо.

Канадійський Фармер, 5. X. 1953.

АХ, ЦІ ГРОШІ!

"На цей рік ми не виїхали на вакації — з ощадности"...

"Як цей новий капелюх тобі лицює! Скільки коштував?"

"Книжки для шкільної науки стали дорожчі"... І т. д. і т. п.

Основний стрижень біжучих розмов — це гроші. І коли давніше "добрий тон" не дозволяв т. зв. "добре уложеним людям" розмовляти про грошеві справи — сьогодні завжди про те мова, а коли й не згадується про гроші, то без сумніву про них думається. Скільки ж бо мусять про них думати жінки в щоденному бюджеті хати?

Чи ж би тепер було менше грошей, чи менше вихованих людей?... Бо сьогодні більшість наших життєвих проблем залежить від цього жахливого, інколи повного драматизму питання грошей. Скільки то разів рятується життя завдяки грошам, а ще частіше вмирається передчасно саме з їх причини!

Гроші невпинно стають запорою в здійснюванні наших бажань, що їх майже кожний з нас має більші від грошевих засобів. Неодна жінка думає з зітханням про холодільник, нове футро чи костюм, друга, хоч уже його має, зате ще не спромоглася на "ґару", новоприбулі рентівники мріють про власну хату, іншим бракує хатка над гарним озером, можність подорожувати, а не мало є й таких, що їм до повного спокою потрібний — мільйон...

Така драбина бажань може спинатись так високо, де вже не мають впливу гроші. Навіть як є їх вдосталь, можна терпіти рани, яких вони не в силі вилікувати. Це не ті багатії, що не мають віль на Флориді чи Каліфорнії, але напр. жінки, що мають все, а знають, що ніколи не зможуть мати дітей, що ніякі гроші не повернуть втраченого здоров'я або пропавшого безповоротного часу й молодечої радости...

Всі знаємо, що гроші не приносять щастя, але все ж сперечаємось і робимо застереження... І може краще для нас надіятись на гроші, бо це знак, що ми не чуємось загрожені життєвими драмами, що розгравається між любов'ю і смертю, кидаючи гроші на їх властиве місце.

Певне є, що не можна ніколи видати два рази той самий банкнот! Тому треба завжди усталити наперід для нас самих драбину наших бажань, заки будемо видавати більш ніж можемо й маємо!

А при тому варто згадати, що . . . "гроші — це ще не все!"

Канадійський Фармер, 15. X. 1952.

ЖИТТЄВИЙ УСПІХ

Його прагне кожний, в кого здоровий інстинкт життя не згас, в кого вітальні сили не змарніли. А втім більшість з нас заєдно повторює про брак щастя, нагоди, сприятливих обставин, про недостачу шанс, про "за пізно"...

Про те, як здобути успіх, здавна писалось багато. Сьогодні ж ця проблема переступила засяг звичайних

книжкових і пресових публікацій, вона стала предметом досліду спеціяльних суспільних заведень, а в Америці вже від шкільної лавки привчають дітей до боротьби за життя. Фаталістичний "сліпий припадок", нежданий "усміх щастя", "ласкавість долі" належать уже до старосвітських залишків і пересудів. Обсерватори життя в Новому Світі впевняють нас про те. Коли там спитати напр. портієрку вінди про її вибір фаху, відповідь буде приблизно така: "Я не мала ні інтеліґенції ні здібностей ні енерґії ні відваги на щось інше. Для моїх обдарувань — це місце найкраще з можливих..." Бо шкільна система й виховання є так ведені, щоб вроджені здібності зужити як найкраще, щоб самому брати відповідальність за власну долю.

У наших часах здійснювання неймовірних чудес — не можна вже представляти долі як капризну й сліпу жінку-фортуну, яка не любить примусу й якої не можна зловити йнакше як тільки за один волосок... Бо коли пані "Доля" має тонке волосся — вона їх має багато, а до нас належить мати зручну руку та не дожидати шансів — у сні.

Хочете, щоб вам відчинили, коли ви не стукаєте? Як можна сподіватись, що вам дадуть, коли ви не питаєте? Без нашого зусилля не має шанс, вони вихоплюються або обмежуються.

Кожне зусилля нас модифікує: навіть жінка без краси може надати собі приємного вигляду, якщо вона спокійно й погідно сприймає життя. Гімнастика може направити й зміцнити слабе й здеформоване тіло. Зусилля управильнює вразливість, опановує нервозність, відсвіжує бажання успіху.

Кожний може найти властиве для себе місце, коли він не позбавлений амбіції. Справжній успіх є той, після якого наступають інші. Його передумови: не спочивати на лаврах, не переставати в зусиллі. Такі пригожі умовини як походження, багатство ніколи не вистарчають, коли їм бракує волі, бажання успіху. Коли її супроводить добрий стан здоров'я, гігієна щоденного життя, здібність опанування недомагань і перешкод, вміння рішатись — це певність успіху.

Найтяжчий при тому є вибір. Найбільш погубна звичка всього торкатись, перебігати без затримки ріжні предмети, не знати: для чого працювати, чого дожидати, чого шукати...

Нас часто облягають різні противорічні думки й почування. Треба великого зусилля, щоб їх упорядкувати. Цією силою є — ціль. Коли перед нами ціль і зацікавлення, ми відкриваємо радість. Та ціль не мусить бути надзвичайна. Дійти осягів у вибраній професії, бути щасливою в родині, здобувати грошеві засоби, плекати якийсь рід мистецтва, досконалитись у спорті, добре сповняти кожноденне зайняття, хотіти помогти другим. Все це є важливе. Головне пізнати, чого нам треба й чого ми хочемо, до того спрямувати всі зусилля.

Ми не можемо управляти всі роди спортів, всі роди мистецтва, всі професії. Треба нам вибирати. Ото якраз це, що не є легке. Між іншими можливостями вибрати одну це значить зректися всіх інших, а ми не любимо зрікатись.

Та хоча б і найтяжче це було, ми мусимо рішатись, бо життя це безнастанний вибір одного чи другого на безконечній тяглості вартостей. І тут, мабуть, найважча проблема життєвого успіху — вміти вибрати. До неї ще повернемось іншим разом.

Канадійський Фармер, 14. VI. 1954.

ВИГРАТИ ЧАС

Тільки небагато з нас живе з постійною увагою до годинника, що невідклично відмірює наші безповоротні хвилини й години, з привичкою до календаря, якого листки визначують дні й місяці, що вже не вернуться... Без помічення ступневих, дрібних перемін нам раптом прийдеться завважити, що багато років пройшло й що ми вже не ті самі. Тоді приходить на чергу запит, чи час, що відійшов, був змарнований чи вихіснуваний. Чи прийдеться повторити відомий вислів "знищив я час і тепер час мене нищить"?

Бо час вміє мститися, і за змарновані його дари й за лихварські надужиття.

Що ж є час? Ми можемо уявити його на вподобу багатого власника, що кожній людській істоті винаймає існування, цебто певне число років. Ціна є та сама для бідних і багатих: віддаючи життя платиться часові за винаймлені роки.

Продовжити цей речинець, віддалити кінець заплати — це було змаганням цілого людства. Перемога знання й науки продовжила людський вік на кілька десятків років, а в них розвиток техніки позволив на оману помноження годин і днів. Замість колишніх місяців, щоб побороти далекий простір, сьогодні ця віддаль є питанням годин. Люди винайшли поспіх та скорість і, хоч все ще треба 8 годин сну для віднови сил в людському орґанізмі, годину на спеченян хліба, то є дуже багато ділянок, в яких час мусів уступити. Зате літаки розбиваються й людські нерви рвуться.

Один з визначних лікарів зложив з того приводу знаменну заяву: "Вже не потрібно санаторій для хворих на туберкульозу — але не треба їх нищити; вони скоро придадуться як доми для божевільних". Посвячуючи все без розбору для скорості, що дозволяє виграти на часі, ми самі себе вбиваємо, затроюючи найглибші джерела нашої рівноваги. Коли ми не запануємо над поспіхом, він запанує над нами й нас знищить.

Старинні римляни мали девіз "спіши повільно". Сьогодні ми могли б це змодифікувати "ідіть скоро, але не нагліть". Іти скоро це зуживати мінімум потрібного часу на зміну місця чи виконання діла. Наглити себе це скорочувати це мінімум.

Для кожного з нас це мінімум є інше. Воно залежить від індивідуального ритму, що має фізіологічні підстави. Цею мірою може бути напр. хода. Коли ви йдете з кимсь, хто має повільнішу або швидшу ходу, ви прийдете більш змучені, ніж коли б ви йшли самі.

Цю нашу особисту міру ми проявляємо у всяких чинностях: в читанні, їді говоренні, шитті, варенні, чищенні... Наглити себе це прибільшувати нашу природню міру.

Приспішування родить утому, яка спершу викликає подразнення нервів, а згодом, постійно, веде до вичерпання й душевних забурень.

Основна турбота за наш стан повинна наказати нам — шанувати власну міру. Це справа раціональної організації чинностей і зайнять. Кожна з нас, навіть перевантажена працею може її досягти.

Ця різниця ритму й міри не є маловажна в родинніх і подружніх взаєминах. Можна б поминути багато прикрих моментів, коли зважити, що повільність і поквапність не є навмисні, але залежні від вдачі осібняка.

Поспіху слід вживати тільки тоді, коли він для нас нешкідливий. Я виграю на часі, коли замість залізницею подорожуватиму літаком, але коли я з'їм в пяти мінутах свій обід замість у двадцяти — цей виграний час може бути в кінцевому рахункові втраченим. Все те, що ми при помочі технічних удосконалень можемо скроше зробити, це виграний час. Навіщо це робити повільно, коли без шкоди для себе можна це виконати скорше?

Втрачений час, це зле проведений, непродуктивний, який залишає напр. довготривала, недоцільна телефонічна розмова, що внесла спізнення інших зайнять. Скільки часу витрачують жінки на ці безконечні балачки при телефонах! Розповіджено мені на цю тему такий автентичний випадок: на одну ділову й умовлену розмову не можна було дістати бажаного числа телефону, бо цілий вечір лінія була зайнята. Поновлені спроби в пізну годину були з таким же неуспіхом. На другий день виявилося, що дружина власника телефону, поклавшися до ліжка, розпочала розмову з приятелькою й при тому заснула... Не малий відсоток в тих розмовах припадає й на нарікання про брак часу.

З другого ж боку виграного часу теж не слід марнувати. Його найкраще вихіснувати для таких цінних вартостей як здоров'я, краса, добрий гумор, знання... Адже ж, властива ціль поспіху це продовження життя і наших днів у ньому!

Якщо ви маєте машину до прання, що забирає 10 мінут замість прати руками цілу годину, то ви виграли

50 мінут. Цей виграний час хтось порівняв до грошевого банкноту ("час — то гроші"!). Якщо ви цей виграний час проведете на телефонічній розмові про хиби ваших знайомих або на крученні ґудзиків радія то це буде так, наче б ви спалили банкнот певної суми долярів. Якщо ви замість нудьгувати, зужиєте цих 50 мінут на щось хосенне чи приємне, то за ці доляри ви купили щось приємне й пожиточне. Якщо ви посвятили їх на читання, роздумування, для здоров'я, сну або для тих, кого любите, то ви зложили ці доляри до певного банку, що вам виплатить реґулярні прибутки.

Це значить, що коли ми справді для таких корисних цілей уживатимемо поспіху, ми виграємо час і — життя. Тоді й зрілість нашого віку ми зустрінемо з молодечою веселістю, не нарікаючи даремно на витрачений час прожитого.

Канадійський Фармер, 23. V. 1955.

ДО ПИТАННЯ ЖІНОЧОГО ЩАСТЯ

Модерна жінка народилася в часі схрещення нових суспільних ідей у добі, коли завмірала культура аристократичного февдалізму а з ним одиниця та її індивідуальність, а до голосу щораз більше приходили великі людські маси: одиниця розпливалась у масі.

Економічні процеси раннього капіталізму з його тенденціями до суспільної нівеляції, відкриття незнаних енерґій у природі, що їх підкорено на службу людині, мали — попри всі інші — теж один безсумнівний наслідок: значення мускулярної сили дуже змаліло супроти пари, потім електрики, тепер атомової енерґії. У виробництві чоловіка могла заступити — жінка.

Вслід за тим модерне суспільство змінило становище жінки: створились вихідні позиції для старту в боротьбі за моральну, суспільну, юридичну і політичну рівноправність.

Економічний утилітаризм, що в погоні багацтва трактував людину як робучу силу, розбудив сумління: появляються перші закони про охорону праці жінок і дітей. А звідтіль уже крок до постановки жіночого пи-

тання в цілому: після усунення економічного визиску — прямувати до політичної рівноправности.

Соціялізм один з перших звернув на те увагу й шукав собі союзників у жіночих масах, серед робітництва й тої кляси, що була основою його суспільно-політичної акції. Авґуст Бебель, творець і теоретик німецької соціял-демократичної партії висунув гасло спільноти інтересів пролетаріяту й жіноцтва, однаково поневолених.

Автім у суспільних рухах XIX-го століття, в перспективі щораз більшого значення людських мас, невідхильно мусіло прийти на чергу дня жіноче питання. Воно розпалило політичні пристрасті й заставило чільних людей тієї доби зайняти до нього становище. Постав цілий арсенал арґументацій довкруги **слушности чи неслушности** домагання жіночої рівноправности. Докази за і проти черпано з найрізнорідніших джерел, від біологічно - фізіологічних до філософічно - політичних. Виринула проблема — жіночого щастя.

І поставлено питання: чи варто жінкам змагатися за повну політичну і юридичну зрівнаність у правах? Чи будуть вони через те почуватися більше щасливі?

Таким чином справу пересунено з площини слушности-неслушности в площину **доцільности.** І пересунено в спосіб дуже небезпечний бо з наміром, можливо, довести до добровільної резиґнації самих жіночих мас з боротьби за поставлений ідеал т. зв. на той час емансипації.

Теза була: нехай і доб'ються жінки засадничих змін, допустім, що змагання їх завершилось успіхом. І що ж далі? Чи не настане тоді дивний стан почуття, що не варто було стільки енерґії зуживати, щоб здійснити свій ідеал і — не користати з нього. Бо жінки були, є і будуть дружинами й матірями. Не тільки є ними, але й хочуть ними бути і в своїй масі не зрезигнують з цього ніколи. І чи не повториться тут доля людей, що жагуче прагнуть щастя, гаряче до нього прямують і кладуть за нього жертви на те, щоб осягнувши його — пережити найтрагічніше розчарування, відчути марність свого змагання. Щастям тут буде саме змагання — здійснення ідеалу ставить йому край. І чи через те пря-

мування модерного жіночого руху не пішло по зовсім хибній дорозі? Чи не краще замість правно-політичної рівноправности, що по суті речі буде тільки теоретичним ствердженням того факту без можности й потреби його кожночасного масового здійснювання, поставити це питання в аспекті зовсім іншому і правильному: справедливий і природній поділ функції у родині й суспільності з ґваранцією пошани для жінки та її достоїнства? (М. ін. про жінку в подружжі Бальзак писав: "цю невільницю треба вміти посадити на престіл"...)

Приманчивий цей погляд відкидає потребу боротьби і ставить візію санкціонування дотеперішнього становища жінки, відбираючи їй саме хотіння його зміни. До того спірається він на незвичайно сильному психологічному моменті: прагнення щастя в жінки.

Котра людина не прагне щастя? Вся людська культура, — релігія, філософія, поезія — основані на окреслюванні поняття щастя і прямуванні до здійснення його в цьому чи потойбічному житті. Ніхто ніколи не був глухим на його зов. Ніхто не пожаліє трудів і зусиль, щоб його осягнути, багато жертвували за нього життям. Прагне його мужчина, мріє про нього жінка, по свойому відчуває його й дитина. Та річ не в тому, що щастя можна прагнути, але в тому, як його розуміти.

Чи є якесь абсолютне, всім спільне розуміння поняття щастя? Без потреби писати про те філософічні трактати, можна погодитися, що такого щастя нема і що це найбільш індивідуальне поняття, якого ніщо не в силі запевнити, бо воно найбільш релятивне і найбільш змінне з усього того, що дав людині до того часу світ. Інакше його відчуває людина примітивна, інакше високоцивілізована. Одні його вбачають у цьому житті, другі шукають в посмертньому існуванні. Квієтизм розгортатиме перед нами теорії щастя статичного, зате ідилічні образи "солодкого безділля" й щастя в спокої не для людини з активною поставою до життя, що визнає постулят щастя динамічного ("Лиш боротись значить жить!")... і т. д.

Ось для прикладу жіноча щасливість у подружжі в радянських письменників молодшої ґенерації:

"Ні разу не ударив її, не разу не пішов до інших молодиць і на людях не судив, а хвалив .. і це вже скидалось не жіноче щастя..."

(Мих. Стельмах: Кров людська не водиця (Велика рідня), Київ, 1957) та:

"...Ось перед нею сидить літня жінка.. Спитати б її, що вона бачила на своєму віку крім кухні, крім штопання чоловікових шкарпеток і миття посуду? Чим вона може похвалитися? Тим, що виростила двох синів і дочку, яку недавно віддала заміж? Це похвально, але чому не зробити так, щоб і вони були, і не пожертвувати заради них усім своїм життям і щастям?..."

(Олекса Гуреїв: Наша молодість — Життя іде, Київ, 1957).

Та не тільки "щасливий стан" душі людини — дуже індивідуальний, але й його розуміння різне в різних стадіях людської цивілізації. До того в великій скалі почувань людської душі можна інколи одні з них заступати другими, цебто одне бажання — другим, одне вдоволення іншим, одне розуміння щастя — йнакшим. Нічим іншим тільки спробою такої субституції була теорія псевдоприхильників жіночого руху з минулого століття, що її наведено вище.

Як в одиниці так і в людських збірнотах розуміння щасливости різні, але мають вони одну підставову рису — кожна з них прямує до витворення такого духового середовища, в якому для кожного були б кращі можливості зазнати вдоволення з життя. Щастя збірноти — це сума почуття щасливости окремих її одиниць.

Жіноцтво з соціологічної точки погляду має деякі спеціяльні круги заінтересувань, що висувають спільні інтереси й спільні прямування. Тому воно теж потребує такої суспільної атмосфери, в якій могло б повністю розвинути всі свої вартості і в почутті своєї повноцінности й корисности для всього людського роду, — творити спільні для всіх цінноші.

Чутлива й вражлива вдача жінки дуже потребує отого духового клімату, в якому кожна одиниця має рівні можливості й рівні вигляди в життєвому шляху, без огляду на те, чи буде з них користати і чи дійде до кращих чи слабших успіхів. І тільки на базі почуття

абсолютної своєї рівности — рівности моральної й правної — можливо для жінки зірвати казковий цвіт щастя. Того почуття не можливо заступати нічим іншим, без нього не можливий дальший поступ жінки.

Коли ж його жінка осягнула, то не на те, щоб задоволитись своєю сатисфакцією і спочити на лаврах. Перед нею дальший шлях творчого зусилля, разом і спільно з усіми іншими працювати для щастя людства, для щастя свого народу і тим самим свого власного. Шлях жінки не закінчився з моментом здобуття повноти політичних прав, з яких може й не всі будуть користати. Джіна Льомброзо, донька звісного італійського кримінолоґа ще в 20-их роках нашого століття піднімала алярм з приводу за далеко посуненої економічної незалежности жінки, що не зможе погодити професійних і родинних обов'язків. І вона відкликалась до аргументів про щастя жінки: "жінка є альтероцентристка і знаходить щастя тільки в посвяті для других". Та цими другими є не тільки члени родини. Ними є власна суспільність, свій нарід. І тут жінка ще краще може задовольнити притаманне їй бажання — здобувши своє, помагати іншим здобувати краще завтра.

Тисячами літ розвинений і виплеканий материнський інстинкт притупив у ній вістря еґоїзму, властивого кожній істоті. Вона щастя своє бачить не тільки в свойому власному індивідуальному задоволенні, але в допомозі іншим його осягнути. Для того має вона невичерпні можливості в своїй душі, але вивести їх на верх, випожиткувати для добра свого народу і свого оточення могла тільки — ставши його повноправною одиницею.

Самостійна Україна, Чікаґо, 1958 (березень-травень).

ЗМІСТ

I. СВІЖИМИ ШЛЯХАМИ:

На нових рейках ..... 5 — 8
Апостолка українського жіноцтва ..... 9 — 12
Пам'ятна дата ..... 13 — 15
Шляхом найвищої любови ..... 16 — 18
За українську державність ..... 18 — 22
З нашого історичного календаря ..... 22 — 24
Ідейні дороговкази ..... 24 — 26
Перший З'їзд жіноцтва на еміґрації ..... 27 — 28
Жінка в національному самозбереженні ..... 28 — 30
Здійснюймо соборність у житті ..... 30 — 32
Жіночий парлямент ..... 32 — 36
До виборчої урни! ..... 36 — 38
Жінка в національній консолідації ..... 39 — 40
Жіночий рух і література ..... 40 — 45
Відгомін минулого кличе до голосу майбутнього ..... 45 — 50

II. ІЗ НЕЗАБУТНІМИ:

Т. Шевченко за жінку в оновленому світі ..... 51 — 53
До сорокріччя смерти Лесі Українки ..... 54 — 57
Н. Кобринська та її сучасники ..... 58 — 61
Жінки в житті Івана Франка ..... 62 — 69
Ольга Кобилянська й український жіночий рух ..... 70 — 71
Дніпрова Чайка ..... 72 — 73
Зоря українського театру ..... 73 — 75
Ольга Хорунжинська-Франко ..... 76 — 78
Марія Загірна-Грінченко ..... 79 — 80
Одна з перших ..... 80 — 83
Пам'яті Михайлини Рошкевич ..... 83 — 87
Мучениці за правду ..... 87 — 88

III. ЗБЛИЗЬКА Й ЗДАЛЕКА:

Політика й жінки ..... 89 — 92
Жінки в дипломатичній службі ..... 92 — 94
Від редакторської течки до міністерського портфелю ..... 94 — 97
Президентка Об'єднаних Держав ..... 97 — 99
Пам'яті першої посолки до канадійського парляменту ..... 100 — 101
Права жінок в Єгипті ..... 102 — 103
Мусулманка амбасадоркою ..... 103 — 105
Жінка й вибори ..... 105 — 107
Виборче право жінок у світі ..... 108 — 110
Жінки вибиратимуть горожанство ..... 110 — 111
Емансипація жінок у Північній Африці ..... 112 — 115
Професії американок ..... 115 — 117
Ті, що з терпінням стали на прю ..... 117 — 119
Одетта ..... 119 — 122
Одна з незламних ..... 122 — 124
Пам'яті великої ірляндки ..... 124 — 126
150-річчя народин Жорж Санд ..... 126 — 128

IV. ВОНА Й ВІН

Оборона Ксантипи ..... 129 — 133
Чи варті мужчини зразкових подруг? ..... 133 — 135
Чиє життя приємніше? ..... 135 — 136
Розводи загроза родинного життя в Південній Африці .. 136 — 138
Міняються часи і з ними погляди ..... 138 — 140
"Чи жінка має заробляти?" ..... 141 — 142
Чи для жінки тільки хатнє господарство? ..... 142 — 143
Чим жінки перевищають мужчин? ..... 144 — 146
Жіноча молодь ..... 146 — 149
Знак остороги ..... 149 — 151
Жіночий Фавст 152
Жіночий день в англійському парляменті ..... 153 — 154
Більше вільного часу для жінок ..... 154 — 156
Самітня жінка ..... 156 — 157
Сьогоднішні жінки ..... 158 — 160

V. В РИТМІ ЖИТТЯ

"Благословенная в женах" ..... 161 — 164
З Різдвом Христовим ..... 164 — 165
Під Різдвяну Ніч ..... 166 — 167
Великодня Заповідь ..... 167 — 169
Джерело моральної сили ..... 169 — 171
У велику річницю ..... 171 — 173
Злочин, що кличе помсти з неба ..... 173 — 175
За наказом хвилі ..... 175 — 176
Чого хочемо від Рідної Школи? ..... 176 — 178
Українська мова — рідна мова ..... 178 — 180
Книжка ..... 180 — 183
Бій за моду ..... 183 — 188
Ах, ці гроші! ..... 188 — 189
Життєвий успіх ..... 189 — 191
Виграти час ..... 191 — 194
До питання жіночого щастя ..... 194 — 198

ПОМІЧЕНІ ВАЖНІШІ ПОМИЛКИ:

Стор. 48 бракує 15-ий рядок згори: Календар "Нового Шляху" за 1958 р.

Стор. 50 бракує: Новий Шлях, 14. VI. 1957.

Стор. 55 бракує після 10 рядка згори: (Літ. Наук. Вістник, 1902, тт. XVIII - XIX).

Стор. 55, 20-ий рядок згори має бути: утвір (замість отвір).

Стор. 80, 8-ий рядок згори має бути: * 30 XII. 1866 — (замість: 1886).

Ілюм Бокоме

1-80